

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ЗАОЧНОЇ ТА
ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ
КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Освітній ступінь «Магістр»

на тему:

**ЕФЕКТИВНІСТЬ ВИКОРИСТАННЯ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ У
ПРИРОДООХОРОННІЙ РЕКРЕАЦІЙНІЙ УСТАНОВІ ПАРКУ-ПАМ'ЯТЦІ
САДОВО-ПАРКОВОГО МИСТЕЦТВА ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНОГО
ЗНАЧЕННЯ «СТРИЙСЬКИЙ ПАРК»**

Виконала: студентка 2 курсу, групи Ек-61з

Спеціальності 051 Економіка

(шифр і назва)

Петречків Христина Михайлівна

(прізвище та ініціали)

ДУБЛЯНИ 2024

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ЗАОЧНОЇ ТА
ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ
КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ**

Освітній ступінь Магістр
Спеціальність 051 «Економіка»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри економіки
(назва кафедри)

(підпис)
Сиротюк Г.В.
(прізвище, ім'я, по батькові)
“04 ” березня 2024 року

ЗАВДАННЯ

на кваліфікаційну роботу студентці
Петречків Христині Михайлівні
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи: Ефективність використання бюджетних коштів у природоохоронній рекреаційній установі парку-пам'ятці садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Стрийський парк»

затверджені наказом ЛНУП від “16” жовтня 2024 року № 740/к-с

2. Строк подання студентом роботи до “26” листопада 2024 року

3. Вихідні дані до роботи нормативно-законодавчі акти, літературні джерела, дані досліджуваних підприємств, статистична звітність.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)

Вступ
Розділ 1. Теоретичні та методичні основи дослідження ефективності використання бюджетних коштів у природоохоронній рекреаційній установі парку-пам'ятці садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Стрийський парк»
1.1. Суть, роль і значення парків у житті людини. Основні функції парків.
1.2. Бюджетна система України та специфіка функціонування бюджетних установ і організацій.
1.3. Ефективність та особливості методичних аспектів її визначення в бюджетних установах
Розділ 2. Аналіз і оцінка ефективності використання бюджетних коштів у природоохоронній рекреаційній установі парку-пам'ятці садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Стрийський парк»
2.1. Еволюція і динаміка розвитку та організації паркової індустрії на світі.
2.2. Стрийського парку як природоохоронної рекреаційної установи парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення.

2.3. Оцінка надходжень бюджетних коштів та ефективності їх використання у Природоохоронній рекреаційній установі парку-пам'ятці садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Стрийський парк»
Розділ 3. Шляхи підвищення ефективності використання бюджетних коштів у природоохоронній рекреаційній установі парку-пам'ятці садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Стрийський парк»
3.1. Перспективна візія майбутніх парків очима їх відвідувачів
3.2. Підвищення рівня рекреаційності паркової індустрії та якості рекреаційних послуг шляхом впровадження закордонного досвіду організації функціонування парків.
3.3. Впровадження інноваційних технологій у паркове господарство
Висновки
Список використаних джерел

5. Перелік графічного матеріалу: рисунки, таблиці, схеми

6. Дата видачі завдання “04” 03 2024 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи
1.	Отримання завдання. Вивчення рекомендованої літератури по темі КР. Написання аналітичного огляду. Вивчення досліджуваного об'єкту. Аналіз існуючого стану (складання програми; підготовка матеріалів для кваліфікаційної роботи).	березень 2024 р.
2.	Розробка перспективного рішення та його обґрунтування (написання перспективної частини; виготовлення планової основи для основного варіанту роботи).	травень 2024 р.
3.	Розробка та обґрунтування пропозицій щодо реалізації роботи. Написання економічної частини роботи; висновків і пропозицій з реалізації роботи; оформлення кінцевого варіанту роботи та інших графічних матеріалів, які представляються до захисту в ЕК).	серпень – вересень 2024 р
4.	Кінцеве оформлення кваліфікаційної роботи (здача роботи керівнику КР; виправлення його зауважень; здача КР на рецензування; кінцеве оформлення ілюстративних матеріалів, таблиць).	жовтень 2024 р.
5.	Підготовка до захисту в ЕК. Пробний захист на випускній кафедрі (написання доповіді й погодження її з керівником КР; виправлення зауважень у графічній частині).	листопад 2024 р.

Студент

_____ (підпис)

Петречків Х.М.

(прізвище та ініціали)

АНОТАЦІЯ

Метою проведеного дослідження було сформулювати основні шляхи підвищення ефективності використання бюджетних коштів компанією «Стрийський парк, природоохоронна рекреаційна установа парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення». Об'єктом дослідження є процеси, пов'язані із формуванням ефективності використання бюджетних коштів у Природоохоронній рекреаційній установі парку-пам'ятці садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Стрийський парк». Предмет дослідження – сукупність проблем, умов і чинників формування ефективності використання бюджетних коштів у досліджуваній установі.

Ключові слова: парк, бюджетні кошти, ефективність, послуги, технології.

ANNOTATION

The purpose of the study was to formulate the main ways to increase the efficiency of the use of budget funds by the company “Stryysky Park, a nature conservation recreational institution park-monument of landscape art of national importance”. The object of the study is the processes related to the formation of the efficiency of the use of budget funds in the Nature Conservation Recreational Institution of the Park-Monument of Landscape Art of National Importance “Stryysky Park”. The subject of the study is a set of problems, conditions and factors of the formation of the efficiency of the use of budget funds in the institution under study.

Keywords: park, budget funds, efficiency, services, technologies.

УДК 336.145:712.253(477.83)

Кваліфікаційна робота 117 стор. текст. част.; 3 рис.; 13 табл.; 90 літературних джерел.

Ефективність використання бюджетних коштів у природоохоронній рекреаційній установі парку-пам'ятці садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Стрийський парк». Петречків Х.М. Кваліфікаційна робота. Кафедра економіки. Дубляни. Львівський національний університет природокористування, 2024.

Метою проведеного дослідження було сформулювати основні шляхи підвищення ефективності використання бюджетних коштів компанією «Стрийський парк, природоохоронна рекреаційна установа парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення». Для її досягнення виконувався комплекс завдань, основні з яких були: ідентифікація суті, ролі і функцій парків як бюджетних установ; характеристика бюджетної системи України та визначення особливостей функціонування бюджетних установ; узагальнення сутності ефективності як економічної категорії та ідентифікація особливостей ефективності функціонування бюджетних установ і специфіки ефективності використання ними бюджетних коштів; характеристика парків як відпочинково-рекреаційних бюджетних установ і особливостей досліджуваної установи; аналіз та розробка рекомендацій щодо можливостей впровадження в діяльність досліджуваної бюджетної установи закордонного досвіду щодо імплементації сучасної організації роботи подібних установ та диверсифікації і запровадження інноваційних рекреаційних технологій. Об'єктом дослідження є процеси, пов'язані із формуванням ефективності використання бюджетних коштів у Природоохоронній рекреаційній установі парку-пам'ятці садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Стрийський парк». Предмет дослідження – сукупність проблем, умов і чинників формування ефективності використання бюджетних коштів у досліджуваній установі. Наукову новизну результатів проведених досліджень формує запропонований

методичний підхід до визначення ефективності використання бюджетних коштів такої державної установи як досліджувана через ступінь реалізації нею своїх основних функцій, який визначається на основі його оцінки безпосередніми споживачами послуг цієї установи а також відповідною динамікою фінансових показників. Практичну значимість результатів проведеного дослідження має можливість використання їх у практиці оцінки ефективності використання бюджетних коштів та планування діяльності і її розвитку досліджуваною і подібними до неї установам.

ЗМІСТ

ВСТУП	8
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ У ПРИРОДООХОРОНІЙ РЕКРЕАЦІЙНІЙ УСТАНОВІ ПАРКУ-ПАМ'ЯТЦІ САДОВО-ПАРКОВОГО МИСТЕЦТВА ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНОГО ЗНАЧЕННЯ «СТРИЙСЬКИЙ ПАРК»	
1.1. Суть, роль і значення парків у житті людини. Основні функції парків.....	11
1.2. Бюджетна система України та специфіка функціонування бюджетних установ і організацій.....	26
1.3. Ефективність та особливості методичних аспектів її визначення в бюджетних установах.....	36
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ І ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ У ПРИРОДООХОРОНІЙ РЕКРЕАЦІЙНІЙ УСТАНОВІ ПАРКУ-ПАМ'ЯТЦІ САДОВО-ПАРКОВОГО МИСТЕЦТВА ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНОГО ЗНАЧЕННЯ «СТРИЙСЬКИЙ ПАРК»	
2.1. Еволюція і динаміка розвитку та організації паркової індустрії на світі.....	51
2.2. Стрийського парку як природоохоронної рекреаційної установи парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення.....	60
2.3. Оцінка надходжень бюджетних коштів та ефективності їх використання у Природоохоронній рекреаційній установі парку-пам'ятці садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Стрийський парк».....	64
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ У ПРИРОДООХОРОНІЙ РЕКРЕАЦІЙНІЙ УСТАНОВІ ПАРКУ-ПАМ'ЯТЦІ САДОВО-ПАРКОВОГО МИСТЕЦТВА ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНОГО ЗНАЧЕННЯ «СТРИЙСЬКИЙ ПАРК»	
3.1. Перспективна візія майбутніх парків очима їх відвідувачів.....	72
3.2. Підвищення рівня рекреаційності паркової індустрії та якості рекреаційних послуг шляхом впровадження закордонного досвіду організації функціонування парків.....	77
3.3. Впровадження інноваційних технологій у паркове господарство.....	89
ВИСНОВКИ	104
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	107
ДОДАТКИ	115

ВСТУП

В умовах зростаючого дефіциту державного бюджету в Україні питання ефективного використання державних коштів набуває все більшої актуальності. Особливої актуальності набуває дана проблема для бюджетних установ, які функціонують практично виключно за бюджетні кошти, джерелом формування яких є бюджети держави та бюджети локальні (громад). Це в повній мірі стосується міських парків, переважна більшість яких є власністю міст і здійснюють свою діяльність як за кошти бюджету держави, так і за кошти місцевих бюджетів. Тому питання ефективності їх функціонування безпосередньо і логічно пов'язане із питаннями раціонального і ефективного використання зазначених коштів. Причому в мовах воєнного часу актуальність підвищення ефективності використання бюджетних коштів саме в парках як бюджетних установах набирає особливої ваги. Очевидно, що ефективність використання бюджетних коштів такої державної установи як парк може проявлятися у ступені реалізації ним своїх функцій – чим у більшій мірі ці функції реалізуються, тим в більшій мірі можна говорити про ефективність використання призначених на це державних і локальних бюджетних коштів.

Тому метою проведеного дослідження, результати якого викладені у даній кваліфікаційній роботі, було сформулювати основні шляхи підвищення ефективності використання бюджетних коштів компанією «Стрийський парк, природоохоронна рекреаційна установа парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення».

Для досягнення визначеної мети в ході дослідження виконувався комплекс завдань, основні з яких були:

- ідентифікація суті, ролі і функцій парків як бюджетних установ;
- характеристика бюджетної системи України та визначення особливостей функціонування бюджетних установ;
- узагальнення сутності ефективності як економічної категорії та ідентифікація особливостей ефективності функціонування бюджетних установ і специфіки ефективності використання ними бюджетних коштів;

- характеристика парків як відпочинково-рекреаційних бюджетних установ і особливостей природоохоронної рекреаційної установи парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Стрийський парк»;
- аналіз та розробка рекомендацій щодо можливостей впровадження в діяльність досліджуваної бюджетної установи закордонного досвіду щодо імплементації сучасної організації роботи подібних установ та диверсифікації і запровадження інноваційних рекреаційних технологій із відповідним технічним забезпеченням з метою підвищення рівня реалізації парками своїх визначених функцій а також рівня рекреаційності паркової індустрії і якості рекреаційних послуг як вираження підвищення ефективності використання бюджетних коштів.

Об'єктом дослідження є процеси, пов'язані із формуванням ефективності використання бюджетних коштів у Природоохоронній рекреаційній установі парку-пам'ятці садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Стрийський парк».

Предмет дослідження – сукупність проблем, умов і чинників формування ефективності використання бюджетних коштів у Природоохоронній рекреаційній установі парку-пам'ятці садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Стрийський парк».

Наукову новизну результатів проведених досліджень формує запропонований методичний підхід до визначення ефективності використання бюджетних коштів такої державної установи як Природоохоронна рекреаційна установа парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Стрийський парк» через ступінь реалізації нею своїх основних функцій, який визначається на основі його оцінки безпосередніми споживачами послуг цієї установи а також відповідними фінансовими показниками у динамічному їх вираженні.

Практичну значимість результатів проведеного дослідження має можливість використання їх у практиці оцінки ефективності використання

бюджетних коштів та планування діяльності і її розвитку досліджуваною і подібними до неї установами.

Застосована в ході дослідження методика її здійснення базувалась на загальнонауковому діалектичному підході у органічному поєднанні із методами єдності історичного і логічного у дослідження економічних явищ, методами індукції і дедукції, аналізу і синтезу, наукової абстракції. Одержані результати одержали віртуалізацію за допомогою таблично-графічного їх вираження.

Інформаційну базу проведеного дослідження становили доступні публікації вітчизняних і зарубіжних науковців і практиків у даній сфері господарювання, а також доступні у воєнний час статистичні джерела і джерела законодавчого характеру.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ У ПРИРОДООХОРОНІЙ РЕКРЕАЦІЙНІЙ УСТАНОВІ ПАРКУ-ПАМ'ЯТЦІ САДОВО-ПАРКОВОГО МИСТЕЦТВА ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНОГО ЗНАЧЕННЯ «СТРИЙСЬКИЙ ПАРК»

1.1. Суть, роль і значення парків у житті людини. Основні функції парків.

Цивілізаційні зміни способу життя мешканців міста виливаються в гостру соціальну потребу у рекреації та відпочинку, характерну для кожної епохи та часу. Зараз, під час пандемії, забезпечення якісних рекреаційних місць (для повсякденного та святкового відпочинку) в урбанізованих територіях стає все більш актуальним. Мешканці міста найчастіше шукають такі можливості поблизу місця проживання через інтенсивний ритм життя та зростаючі комунікаційні труднощі (інтенсивний автомобільний трафік та збільшення часу на дорогу до привабливих місць відпочинку за містом) [31].

Роль природи для здоров'я жителів міста важко переоцінити, адже міська зелень багато в чому сприяє підвищенню якості життя. Вплив природи на здоров'я людини помітний як у фізичній, так і в психічній сферах. У містах, де присутня зелень, жителі отримують вигоду від доступу до зелених зон, що означає покращення здоров'я та добробуту [73].

Той факт, що здорова пишна зелень має розслаблюючу, заспокійливу та лікувальну дію на організм людини, як фізично, так і психічно, відомий давно. Вже протягом 19 століття зелені насадження свідомо вводилися в міську структуру міст (наприклад, міські площі, парки, плантації, дитячі йорданські сади та численні курортні парки в курортних містах), активізувавши таку діяльність у 20 столітті (відновлення природних ресурсів після Першої та Другої світової війни, створення нових багатофункціональних парків і тематичних садів). Благотворний вплив зелених насаджень стає особливо важливим у наш час, зокрема. у пом'якшенні наслідків пандемії COVID-19, яка, окрім патогенного впливу вірусу, має катастрофічні наслідки для якості життя значної

частини населення, загострюючи вже існуючі проблеми у сфері психічного здоров'я та загальний стан здоров'я [54].

Пандемія COVID-19 призвела до безпрецедентних змін у повсякденному житті більшості людей у всьому світі. Запроваджені санітарні та економічні обмеження, такі як «соціальне дистанціювання», «локдаун», домашня ізоляція та різке скорочення часу перебування на свіжому повітрі, залишили сильний відбиток на психічному та фізичному стані мільйонів людей. За десять років до пандемії ВООЗ передбачала, що до 2030 року невиліковні проблеми з психічним здоров'ям стануть основною причиною захворюваності та смертності в усьому світі.

На жаль, видається, що пандемія може значно прискорити цей процес, який пов'язаний із величезними емоційними втратами в глобальному масштабі та негативним впливом на якість життя значної частини населення. Це включає, наприклад, поширене, гостре почуття самотності та психічні розлади, що призводять до серйозної та смертельної хвороби, такої як невиліковна депресія. При тривалому стресі, викликаному «локдауном», може постраждати не тільки психіка людини, але й опірність хворобам, і загальна діяльність організму на біологічному рівні.

У цьому контексті останні дослідження підтверджують, що рослинність і міські зелені зони (парки, сади, муніципальні ліси, лісові насадження тощо) надзвичайно благотворно впливають на здоров'я (сому та психіку) людей. Доведено, що ступінь самооцінки, задоволеності життям і суб'єктивного щастя багато в чому пов'язані з частотою використання зелених насаджень і навіть з таким, здавалося б, дріб'язковим фактором, як вид з вікон квартири. Природа, переважно рослинність, може запобігти або значно пом'якшити фактори ризику для психічного та фізичного здоров'я людини. Це має велике значення, особливо в містах, де вже проживає більшість населення планети (за прогнозами, у 2030 році це 5,0 мільярдів) [54].

Парки від скверів відрізняються площею та місцем розташування. Якщо затишний сквер частіше влаштовують серед щільної забудови, то парки –

відкрита озеленена територія, яка має площу від 2 га та має певну ландшафтну архітектуру. На відміну від лісу, парки та сквери мають більше фінансування від держави, тому за ними кращий та ретельний догляд. Для чого ж роблять парки? Парки знаходяться в межах міста, в той час як ліси знаходяться осторонь від забудови. До того ж парки поділяються на види за своїм призначенням: спортивні, меморіальні, національні, розважальні. В парковій зоні не діють суворі обмеження, що притаманні заповідникам, тому вони часто перетворюються на популярні туристичні локації, які слугують джерелом поповнення місцевого бюджету міста [9].

Парки є найбільш часто відвідуваними зеленими зонами в містах і на сьогодні – обов'язковим елементом міської інфраструктури. Провідними елементами парків є дерева, кущі та газони. Міські парки завдяки своєму розташуванню відіграють важливу рекреаційну та рекреаційну роль для жителів міста. Це місця відпочинку та оздоровлення, занять спортом, навчання дітей та розважальних заходів для жителів міста. Тут можна відпочити, гуляючи, катаючись на велосипеді, досліджуючи природу, граючи з дітьми, а інколи навіть рибалачи чи купаючись [57].

Вони також є місцем навчання, культурних подій і вітриною міст. Міські парки в Європі діляться на два види:

- центральний парк – характеризується високою інтеграцією з навколишньою сучасною архітектурою, з геометричним, постмодерністським способом планування простору;
- парк, розташований за межами центру міста – керований відповідно до сталого розвитку, часто інтегрований із системою міських зелених насаджень, де елементи постмодерну мінімально втручаються в природне та культурне середовище [41,42].

Згідно з результатами опитувань, основною функцією, яку мають виконувати парки, є відпочинок та рекреація, таку відповідь вказували переважно люди старше 60 років, для яких метою відвідування об'єкта є переважно прогулянка [44].

Інша важлива функція парку як місця зустрічей, на яку вказує переважно молодь 15-30 років [57]. На третє місце респонденти поставили такі функції: спорт, таку відповідь обирали люди віком до 24 років, та здоров'я, яке обирали люди старше 60 років [57]. Культурно-розважальна та просвітницька функції також отримали значну підтримку, переважно серед людей віком 31-60 років.

Міські парки є невід'ємним елементом громадського простору, відіграючи ключову роль у житті міських громад. Це місця для зустрічей, відпочинку, відпочинку та екологічного виховання. Парки відображають зелене серце міста, створюючи оазис спокою та природи серед міської метушні. У цій статті ми зупинимося на ролі парків як важливої складової громадського простору та їхньому впливі на якість життя мешканців [63].

Парки в містах відіграють надзвичайно важливу роль, забезпечуючи простір для відпочинку та відпочинку мешканців. Вони є унікальним місцем, де можна втекти від повсякденної суєти та знайти хвилинку спокою на лоні природи. Парки також сприяють покращенню екологічного здоров'я міста – вони забезпечують життєвий простір для багатьох видів фауни та флори, а також впливають на якість повітря, що є надзвичайно важливим у щільно забудованих міських районах. Крім того, парки виконують просвітницьку функцію, сприяючи екологічній свідомості та розумінню важливості охорони навколишнього середовища серед мешканців. Це місце, де і діти, і дорослі можуть дізнатися про природу, біорізноманіття та сталий розвиток [63].

Інфраструктура парку має вирішальне значення для забезпечення комфорту та безпеки відвідувачів. Правильно сплановані та доглянуті пішохідні доріжки, лавки, освітлення та дитячі майданчики є основою функціонального парку. Такі елементи, як стійки для велосипедів, не тільки практичні, але й пропагують здоровий спосіб життя, дозволяючи мешканцям легко та безпечно добиратися до парку на велосипеді. Правильне планування паркової інфраструктури робить простір доступним для всіх соціальних груп, незалежно від їхнього віку та фізичних можливостей, що має вирішальне значення для соціальної інтеграції та сприяння активному відпочинку [63].

Доступність і безпека в парках є фундаментальними питаннями, які впливають на те, як цей простір використовують мешканці міста. Парки повинні бути легкодоступними для всіх соціальних груп, включаючи людей з обмеженими можливостями, людей похилого віку та сім'ї з маленькими дітьми. Доступність включає не лише легкість входу та пересування парком, а й наявність таких зручностей, як туалети, зони відпочинку та зелені зони. Не менш важливою є безпека, особливо в контексті забезпечення нічного освітлення парку та моніторингу, що може допомогти запобігти актам вандалізму та злочинам. Забезпечення безпечного та доступного середовища сприяє більшій соціальній інтеграції та спонукає жителів використовувати парки як місця для відпочинку та активного відпочинку [63].

Біорізноманіття в міських парках має велике значення як з екологічної, так і з освітньої точки зору. Парки, що пропонують багатство різноманітних видів рослин і тварин, є не тільки важливим середовищем проживання багатьох організмів, але й виконують освітню функцію для жителів міста. Спостереження за різними видами рослин і тварин може сприяти підвищенню екологічної обізнаності, особливо серед дітей. Такі простори є ідеальним місцем для організації майстерень та освітніх заходів, які навчають молоде покоління важливості збереження природи та сталого розвитку. Крім того, різноманітність флори і фауни в парках також важлива для підтримки екологічної рівноваги в міському середовищі [63].

Міські парки є чудовим місцем для організації різноманітних форм розваг та відпочинку, відіграючи важливу роль у культурному та громадському житті міста. Від концертів просто неба, спортивних заходів до фестивалів і ярмарків – парки є ідеальним фоном для численних культурних і соціальних заходів. Вони є місцем, де жителі можуть брати участь у активному відпочинку на природі, що особливо важливо в щільно забудованих міських районах. Парки також пропонують простір для спонтанних зустрічей та ігор, дозволяючи жителям активно проводити вільний час. Подібні заходи та заходи не тільки збагачують

соціальне життя, але й допомагають побудувати міцні зв'язки між мешканцями [63].

Міські парки – це природні класні кімнати, де екологічна освіта набуває реальних і практичних вимірів. Вони є ідеальним місцем для організації майстер-класів, пізнавальних прогулянок та уроків на природі, які є надзвичайно цінними як для дітей, так і для дорослих. У парках ви можете навчитися розпізнавати різні види рослин і тварин, розуміти взаємозв'язки екосистем і навчитися захищати природне середовище. Екологічна освіта, яка проводиться в парках, допомагає формувати екологічну свідомість з раннього віку, сприяючи відповідальному та сталому підходу до навколишнього середовища. Крім того, парки як відкриті простори підтримують інтерактивні та захоплюючі форми навчання, що підвищує інтерес і залучення учасників [63].

Парки відіграють незамінну роль у соціальному житті міст. Це місце, де люди різних поколінь і походження можуть зустрічатися, інтегруватися та проводити вільний час. Парки забезпечують простір для спільних ігор, пікніків, світських зустрічей і навіть культурних заходів просто неба. Це місце, де природно обмінюються досвідом, будуються стосунки та місцева спільнота. Парки також є простором соціальної інклюзії, де кожен, незалежно від віку, походження чи соціального статусу, може почуватися частиною спільноти. Завдяки цьому парки сприяють побудові сильних та інтегрованих громад, що є вирішальним для здорового та гармонійного функціонування міст [63].

Парки мають значний вплив на здоров'я населення, пропонуючи мешканцям міста можливість активно відпочивати, займатися спортом та відпочивати на природі. Значення міських зелених насаджень для здоров'я жителів міста величезне, оскільки впливає на багато аспектів повсякденного життя. Тому вплив природи міста на здоров'я людини є багатовимірним. Перш за все, міська зелень допомагає зменшити рівень стресу, створюючи простір для релаксації та відпочинку. Крім того, зелені насадження сприяють фізичній активності, що призводить до кращого стану та загальної підготовленості організму. Нарешті, міська зелень покращує якість повітря, що безпосередньо

впливає на здоров'я мешканців. Переваги для здоров'я внаслідок наявності міської зелені включають: покращення якості повітря, вплив на психічне та фізичне здоров'я мешканців, а також протидія негативним наслідкам забруднення. Доступ до зелених насаджень і місць для відпочинку необхідний для підтримки хорошого фізичного та психічного здоров'я. Регулярна фізична активність на свіжому повітрі, яка стала можливою завдяки паркам, допомагає знизити ризик багатьох захворювань, включаючи хвороби серця, ожиріння та депресію. Доведено, що паркова зелень і наявність рослин позитивно впливають на психічне самопочуття, допомагаючи знизити рівень стресу та покращити настрій. Тому парки є безцінним ресурсом для покращення якості життя мешканців міста, створюючи природне середовище, яке підтримує здоров'я та благополуччя [63]. Здорове місто – це те, яке пропонує своїм жителям доступ до зелених насаджень і місць відпочинку. Переваги такого доступу для здоров'я включають: покращення самопочуття, зниження рівня стресу, підвищення фізичної активності та покращення якості повітря. Прикладами міст, які ефективно використовують зелені зони для покращення здоров'я своїх жителів, є Копенгаген, Амстердам і Сінгапур [73].

Серед численних переваг парків як місць концентрації зелені у містах у цьому контексті варто згадати деякі з найважливіших. Рослинність міста має значний вплив на здоров'я його мешканців. Різні види міської рослинності, такі як дерева, кущі та газони, по-різному впливають на здоров'я мешканців. Наприклад, міські дерева поглинають шкідливі речовини, такі як вуглекислий газ, оксиди азоту та зважений пил, що сприяє очищенню повітря. Крім того, міська зелень знижує температуру повітря в спекотні дні, що призводить до кращого самопочуття мешканців.

Однією з ключових екосистемних послуг, яку забезпечують міські зелені насадження є вентиляція міст. Міські рослини, такі як дерева та кущі, сприяють покращенню якості повітря, поглинаючи шкідливі речовини та виробляючи кисень. Крім того, міська зелень знижує температуру повітря в спекотні дні, що призводить до кращого самопочуття мешканців. Приклади досліджень, які

підтверджують ці екосистемні послуги, включають дослідження, проведені Програмою ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП) і Європейським агентством з навколишнього середовища (ЄЕА).

Тобто, зелень впливає на якість повітря, зменшуючи забруднювачі та покращуючи його якість. Міські рослини, такі як дерева та кущі, поглинають шкідливі речовини, такі як вуглекислий газ, оксиди азоту та зважений пил, що сприяє очищенню повітря [73]. Міські рослини, такі як дерева та кущі, поглинають шкідливі речовини, такі як вуглекислий газ, оксиди азоту та зважений пил, що сприяє очищенню повітря. У результаті міська зелень покращує якість повітря, що безпосередньо впливає на здоров'я мешканців. Негативний вплив забруднення повітря на здоров'я населення незаперечний - у містах, де забруднення повітря особливо високе, мешканці стикаються з рядом проблем зі здоров'ям, таких як респіраторні захворювання, серцево-судинні захворювання та рак. Прикладами досліджень, що підтверджують позитивний вплив зелених насаджень на якість повітря, є дослідження, проведені Всесвітньою організацією охорони здоров'я (ВООЗ) та Агентством з охорони навколишнього середовища (ЕРА). Чисте повітря в місті має вирішальне значення для здоров'я мешканців. У цьому контексті міська зелень відіграє важливу роль, оскільки вона сприяє зменшенню забруднення повітря, поглинаючи шкідливі речовини та виробляючи кисень. Екосистемні послуги, які надає міська зелень, такі як очищення повітря або зменшення шуму, покращують якість життя мешканців. Прикладами досліджень, які підтверджують вплив зелених насаджень на зменшення забруднення, є дослідження, проведені Програмою ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП) і Європейським агентством з навколишнього середовища (ЄЕА) [73].

Крім того, міська зелень впливає на психічне здоров'я мешканців, допомагаючи їм справлятися з міським стресом. Міський стрес має значний вплив на психічне здоров'я мешканців міста. Озеленення міста може допомогти впоратися з цим стресом, покращуючи добробут жителів. Прикладами досліджень, що підтверджують вплив міського стресу на психічне здоров'я, є

дослідження, проведені Американською психологічною асоціацією (АРА) і Всесвітньою організацією охорони здоров'я (ВООЗ). Міська зелень відіграє ключову роль у подоланні міського стресу, сприяючи покращенню психічного здоров'я мешканців. Міські рослини, такі як дерева та кущі, знижують рівень стресу, створюючи дружні місця для релаксації та відпочинку. Приклади досліджень, які підтверджують роль міської зелені в подоланні міського стресу, включають дослідження, проведені Програмою ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП) і Європейським агентством з навколишнього середовища (ЄЕА). Зелені зони, такі як парки та сквери – це місця відпочинку, де можна відволіктися від повсякденної міської суєти. Аналіз впливу міської зелені на психічне здоров'я мешканців показує, що наявність зелених зон у містах може допомогти знизити рівень стресу, покращити самопочуття та підвищити відчуття спокою. Прикладами досліджень, що підтверджують вплив зелені на психічне здоров'я, є дослідження, проведені Всесвітньою організацією охорони здоров'я (ВООЗ) та Американською психологічною асоціацією (АРА) [73]. Ці дослідження показали, що люди, які мають доступ до зелених насаджень, рідше страждають від проблем зі здоров'ям, пов'язаних зі стресом, і мають краще самопочуття. Доступ до зелених насаджень також впливає на фізичне здоров'я, оскільки це стимулює активність на свіжому повітрі, що, у свою чергу, призводить до кращого стану та загальної фізичної форми організму [73].

У великому місті, де забруднення повітря особливо високе, здоров'я мешканців може бути під серйозною загрозою. Аналіз впливу якості повітря на здоров'я жителів великих міст показує, що люди, які піддаються впливу забрудненого повітря, більш схильні до розвитку респіраторних, серцево-судинних захворювань і раку. Приклади досліджень, які підтверджують цей вплив, включають дослідження, проведені Всесвітньою організацією охорони здоров'я (ВООЗ) та Європейським агентством з навколишнього середовища (ЄЕА).

Планування здорового міського простору має вирішальне значення для покращення якості життя мешканців міста. Відповідний підхід до розвитку

міського простору може сприяти створенню здорового міського середовища, що впливає на психічне здоров'я мешканців та протидіє негативним наслідкам забруднення. З цією метою варто звернути увагу на кілька хороших практик планування міського простору, таких як стійкі рішення, кліматична функція зелені та концепція 15-хвилинних міст [73]. Концепція 15-хвилинних міст передбачає, що жителі міста повинні мати доступ до всіх необхідних послуг і зелених зон в межах 15 хвилин ходьби від місця проживання. Цей тип планування міського простору покращує здоров'я мешканців міста за рахунок збільшення доступу до зелених насаджень, що призводить до кращого самопочуття, зниження рівня стресу та збільшення фізичної активності. Прикладами міст, які успішно реалізували цю концепцію, є Париж, Мельбурн і Портленд [73].

Міська зелень відіграє ключову роль у подоланні міського стресу, сприяючи покращенню психічного здоров'я мешканців. Міські рослини, такі як дерева та кущі, знижують рівень стресу, створюючи дружні місця для релаксації та відпочинку. Приклади досліджень, які підтверджують роль міської зелені в подоланні міського стресу, включають дослідження, проведені Програмою ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП) і Європейським агентством з навколишнього середовища (ЄЕА).

Психічне здоров'я безпосередньо впливає на самопочуття та якість життя мешканців міста. Доступ до міських зелених насаджень, таких як парки та сквери, може сприяти покращенню психічного здоров'я мешканців, що, у свою чергу, впливає на їх добробут. Прикладами досліджень, що підтверджують вплив психічного здоров'я на добробут жителів міста, є дослідження, проведені Всесвітньою організацією охорони здоров'я (ВООЗ) та Європейським агентством з навколишнього середовища (ЄЕА) [73].

У рамках зрівноваженого міського розвитку варто звернути увагу на такі рішення, як зелені дахи та лісові міста. Зелені дахи – це дахи, вкриті рослинністю, які допомагають покращити якість повітря, знизити температуру в спекотні дні та збільшити біорізноманіття. Прикладами міст, які успішно запровадили зелені

дахи, є Штутгарт, Копенгаген і Торонто. У свою чергу лісові міста – це міста, де дерева та міська зелень є ключовим елементом просторового планування. Прикладом такого міста є Сінгапур, який славиться величезною кількістю зелені в міському просторі [73].

Кліматична функція зелених насаджень відіграє важливу роль у боротьбі з кліматичними викликами. Міські рослини, такі як дерева та кущі, поглинають шкідливі речовини, такі як вуглекислий газ, оксиди азоту та зважений пил, що сприяє очищенню повітря. Крім того, міська зелень знижує температуру повітря в спекотні дні, що призводить до кращого самопочуття мешканців. Прикладами досліджень, що підтверджують вплив зелених насаджень на клімат, є дослідження, про ведені Міжурядовою групою експертів зі зміни клімату (IPCC) або Програмою ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП) [73].

Давно відомі численні докази сильного впливу рослин на якість життя людини, наприклад, в естетичній, емоційній чи фізіологічній сферах. Масштаби позитивного впливу зелені на організм людини добре задокументовані та навіть вражаючі. проявляється, серед іншого, у: шляхом зниження рівня стресу у людей, які відпочивають, покращення соціальної взаємодії в громадських місцях, прискорення процесу одужання хворих людей (наприклад, зелені насадження навколо лікарень, санаторіїв і оздоровчих центрів), зменшення розумової втоми, покращення концентрації та ефективності діяльності (наприклад, зелені насадження навколо школи, дитячі садки, робочі місця), пригнічуючи почуття агресії та насильства [54].

Дослідження оздоровчого впливу рослинності на організм людини використовувалися на практиці протягом багатьох років, наприклад, в Японії як частина терапії, відомої як «лісове купання» (яп. «shinrin-yoku»). Є багато вказівок на те, що контакт із самою природою – з пишною рослинністю – допомагає зменшити гормони стресу в організмі людини та стимулює активність білих кров'яних тілець, які відповідають за боротьбу з раковими клітинами [54]. Терапевтична цінність зелених насаджень і територій, призначених для рекреації, зумовлена, серед іншого, від наявності освітленості та фізичних

величин сонячної радіації на відкритих просторах. Це має велике значення для здоров'я, наприклад, завдяки можливості синтезу шкірою вітаміну D3 (так званий «сонячний вітамін»). Відомо, що час доби і року, широта, затінення (наприклад, через щільну забудову) і погодні умови мають значний вплив на синтез вітаміну D3 в шкірі. Однак наразі, як показують дослідження, час перебування на сонці серед дітей і підлітків (так зване «комп'ютерне покоління») дуже обмежений, але ця проблема також стосується значної частини дорослого населення через тип виконаної роботи (перебування в приміщенні) [54].

Негативні наслідки пандемії COVID-19 накладаються на існуючі різноманітні недоліки існуючих функціонально-просторових рішень у містах, які негативно впливають на можливості відпочинку, здоров'я та якість життя людей. До них належать надмірна щільність забудови в центрах, неконтрольоване поширення високоурбанізованих територій («розростання міст»), а також деградація навколишнього середовища та ландшафту, часто через недбале та інструментальне ставлення до природних ресурсів. З цієї причини, спроби покращити якість життя в містах за допомогою оздоровчого впливу зелені на цілі соціальні групи та окремих людей завжди є актуальними [54].

На думку респондентів, основною функцією парків є рекреація та відпочинок – 38%. Таку відповідь найчастіше обирали люди старше 60 років (48%), хоча молоді також часто вважали цю функцію важливою (33-34%). Причиною відвідування парків серед респондентів старше 30 років найчастіше є прогулянки. 60% жінок і 51% чоловіків старше 60 років обрали метою відвідування парку прогулянки. Для 28% молодих людей (15-30 років) причиною походу в парк є зустріч з друзями. На думку 25% респондентів, парки повинні виконувати оздоровчі та спортивні функції. Найчастіше таку відповідь обирали люди до 30 років – 34%, рідше – люди від 31 до 60 років – 16%. Чоловіки 15-30 років віддають перевагу заняттям спортом у парку (27%) або зустрічі з друзями (30%). Культурно-розважальна та навчально-виховна функції отримали однакову підтримку серед респондентів, тобто приблизно 20%. Найчастіше їх обирали люди у віці 31-60 років [57].

Згідно результатів проведеного дослідження, наведена таким чином структура атракційності функцій парків в залежності від віку респондентів сформувався в порядку, відображеному у таблиці 1.1.

Якість місць і зон відпочинку залежить, зокрема, від природних факторів (біотичних і абіотичних), які можуть суттєво сприяти стимулюванню або обмеженню відчуття організмом людини т.зв. комфорт або інакше «благополуччя». Цей синтез фізичних, хімічних, біологічних і метеорологічних подразників можна описати як т.зв. біоклімат.

Поняття біоклімату тісно пов'язане з рекреацією, тому під «рекреаційним біокліматом» слід розуміти сукупність природних змінних, що впливають на якість відпочинку, серед яких істотним фактором є зелені насадження, особливо високі зелені насадження (дерева).

Таблиця 1.1. Структура функцій парків у залежності від їх атракційності для різних вікових груп їх відвідувачів*.

Функція	%	Статеві-вікова група
рекреація та відпочинок	48 33-34	старші 60 років молодші 60 років
прогулянки	45	старші 30 років
прогулянки	жінки – 60 чоловіки - 51	старші 60 років
зустрічі з друзями	28	15-30 років
оздоровча та спортивна	34 16	до 30 31-60
культурно-розважальна	20	31-60
навчально-виховна	20	31-60

*складено автором за [57].

Залежно від охопленої території та екологічного різноманіття, деревний покрив може суттєво змінити біокліматичні умови як на місцевості, так і на сусідніх територіях. Вирішальною в даному випадку є структура зелених насаджень (просторова, видова), отримана шляхом тривалого формування та догляду – візуально приваблива та забезпечує сприятливий рекреаційний

біоклімат, тобто оптимальні світлові та теплові умови, вентиляція, склад атмосферного повітря тощо [54].

Наведені характеристики систематизовані у табл. 1.2.

Проте, щоб міські зелені насадження у вигляді міських парків належним чином виконували свої функції, їх необхідно правильно формувати, доглядати та захищати протягом багатьох років. Слід мати на увазі, що вони мають значною мірою антропогенний характер і мають обмежену довговічність і можливості саморегуляції за допомогою природних процесів, що відбуваються в природі.

Різноманітні форми рослинності – змінні системи та чутливі до несприятливих факторів (діяльність людини → трансформація середовища) – піддаються деградації, особливо в містах. Розширення територій, що піддаються антропопресії, сприяє трансформації середовищ існування та рослинних угруповань, що там відбуваються.

Таблиця 1.2. Функціональні чинники формування атракційності парків для населення*

Чинник	Зміст і значення
Доступність і безпека	Забезпечення безпечного та доступного середовища сприяє більшій соціальній інтеграції та спонукає жителів використовувати парки як місця для відпочинку та активного відпочинку
Різноманітність флори і фауни	Різноманітність флори і фауни в парках також важлива для підтримки екологічної рівноваги в міському середовищі
Розваги та відпочинок	Від концертів просто неба, спортивних заходів до фестивалів і ярмарків – парки є ідеальним фоном для численних культурних і соціальних заходів. Вони є місцем, де жителі можуть брати участь у активному відпочинку на природі
Екологічне виховання	Екологічна освіта, яка проводиться в парках, допомагає формувати екологічну свідомість з раннього віку, сприяючи відповідальному та сталому підходу до навколишнього середовища
Місце соціальних зустрічей	Сприяють побудові сильних та інтегрованих громад, що є вирішальним для здорового та гармонійного функціонування міст

Формування здоров'я суспільства	Покращення якості повітря, вплив на психічне та фізичне здоров'я мешканців, а також протидія негативним наслідкам забруднення
---------------------------------	---

**складено автором на основі [63].*

У результаті з'являється все більше і більше місць зі зміненими умовами ґрунту та води тощо, часто забруднених – придатних для рослин із широким діапазоном вимог, які гнучко освоюють певне середовище. Таким чином, надзвичайно експансивні чужорідні види можуть витіснити місцеві популяції, що призведе до зменшення кількості видів і, зрештою, до зміни структури екосистеми та дестабілізації природної системи певної території [54].

Дослідження стану різних типів культурних і природних об'єктів (наприклад, парків) дозволяє визначити існуючі або потенційні загрози, на основі яких діагностуються три основні поточні проблеми:

Інвестиційний тиск і щільність забудови – втрата природних і рекреаційних територій (відставка від скверів, зменшення площі парків) в межах міст.

Проблема збереження «здорової» міської зелені протягом багатьох років у всьому несприятливих умовах існування в центральних районах міста.

Пасивний захист та відсутність догляду за рослинністю на територіях, що піддаються антропопресії ведуть до зникнення складних форм, а також проникнення інвазивних рослин і загроза біорізноманіттю [54].

Отже, сучасні парки є і повинні бути обов'язковим атрибутом кожного міста, оскільки відіграють на сьогодні критичну роль у житті людей. Зрівноважений розвиток міст, місцевих органів влади та регіонів – справедливо визначений протягом багатьох років як конкретний пріоритет – сприймається в Україні насамперед через призму проєкологічних інвестицій, які розуміються як: рішення, що підвищують енергоефективність, технології, що зменшують викиди газів та запиленість повітря, більш ефективна переробка сміття, енергозберігаючі та екологічно чисті транспортні засоби. маса та ін. Однак розвиток виключно на інвестиціях у «технічну сферу» ніколи не буде повністю зрівноваженим.

1.2. Бюджетна система України та специфіка функціонування бюджетних установ і організацій.

Тенденція економізації діяльності в державному секторі, пов'язана з необхідністю раціоналізації державних видатків та максимізації доходів, вимагає від органів законодавчої та виконавчої влади розробки та подальшої реалізації ефективних стратегій регіонального розвитку. Точність рішень, прийнятих сьогодні, визначає ефективність і економічність поставлених перед підприємством завдань і в майбутньому. Мірою ефективності управління фінансами ОМС є найбільш ефективне досягнення поставленої мети. Досягнення наміченої мети, однак, вимагає виконання конкретних завдань і використання конкретних методів дій [57, с.81]. Одним із найважливіших інструментів досягнення поставлених цілей є бюджет. Основне завдання бюджету полягає в тому, щоб направляти осіб, які приймають рішення, до встановлених цілей і покласти на них відповідальність за результати. У цьому сенсі інформація, що міститься в бюджетах, є важливим інструментом стимулювання, орієнтованого на конкретну діяльність і оперативні рішення. Бюджетування покликане сприяти координації та інтеграції всіх сфер діяльності органу місцевого самоврядування [30, с.23]. Бюджет, що встановлює точно визначені значення, яких призначений адміністратор повинен досягти або підтримувати протягом строго визначеного періоду планування, є шкалою порівняння фактично досягнутих цінностей, таким чином виконуючи наглядову та контрольну функцію. Мотиваційна функція бюджету виражається через вказівку на масштаби дій і зобов'язання щодо конкретних проектів [67, с.192]. Правильно проведене бюджетування, яке є процесом безперервного моніторингу виконання запланованих проектів, повинно мати позитивний вплив на підвищення ефективності використання державних коштів [78, с.683]. Конкретні та конкретизовані цілі, виражені в числових значеннях, що підлягають циклічній оцінці, повинні співвідноситись із запланованими значеннями. У разі виявлення відхилень організаційні підрозділи, відповідальні за виконання завдань, що не відповідають плану, повинні надати відповідні пояснення. Після виявлення причин розбіжностей органи місцевого самоврядування повинні вживати коригувальних та

превентивних заходів, спрямованих на покращення процесу реалізації намічених намірів. У ситуації, коли з об'єктивних причин територіальна громада не в змозі реалізувати заплановані завдання, незалежно від того, чи йдеться в плані про отримання доходів чи про виконання витрат, раціональною дією є коригування запланованих проєктів. Проте на практиці під час виконання бюджету органи місцевого самоврядування вносять багато коректив, спрямованих на «втілення» запланованих намірів, що в свою чергу звільняє їх від відповідальності за результат, знецінює мотиваційну функцію бюджету та негативно впливає на ефективність використання державних коштів.

Бюджет – це план формування та використання фінансових ресурсів для забезпечення завдань і функцій, які здійснюються відповідно органами державної влади, органами влади АРК та органами місцевого самоврядування протягом бюджетного періоду (ст. 2 Бюджетного кодексу).

Бюджет складається з надходжень і витрат, що формують бюджетні кошти [1]. Бюджетні кошти (кошти бюджету) – належні відповідно до законодавства надходження бюджету та витрати бюджету. Бюджетні установи – органи державної влади, органи місцевого самоврядування, а також організації, створені ними у встановленому порядку, що повністю утримуються за рахунок відповідно державного бюджету чи місцевого бюджету. Бюджетні установи є неприбутковими. У сфері виробництва бюджетними є підприємства державного сектора економіки.

Доходи бюджету – податкові, неподаткові та інші надходження на безповоротній основі, справляння яких передбачено законодавством України (включаючи трансферти, плату за надання адміністративних послуг, власні надходження бюджетних установ)

Надходження бюджету – доходи бюджету, повернення кредитів до бюджету, кошти від державних (місцевих) запозичень, кошти від приватизації державного майна (щодо державного бюджету), повернення бюджетних коштів з депозитів, надходження внаслідок продажу/пред'явлення цінних паперів.

Бюджетна одиниця – це організаційна одиниця державного фінансового сектору без статусу юридичної особи, яка покриває свої витрати безпосередньо з бюджету. Бюджетна установа в Україні зобов'язана здійснювати державні видатки відповідно до принципів, визначених законодавством. Зміст зазначеного положення встановлює, що державні видатки бюджетних установ можуть здійснюватися на цілі та в розмірах, визначених їх фінансовим планом, і здійснюватися у такий спосіб:

- а) цільовий (витрати необхідні для виконання суспільного завдання);
- б) економічні (зниження витрат при збереженні необхідної якості);
- в) ефективний (оптимальний підбір засобів і методів досягнення конкретної мети);
- г) ефективний (отримання найкращих результатів по відношенню до понесених витрат);
- д) у спосіб, який дозволяє своєчасно виконувати завдання;
- е) в обсязі та в терміни, що впливають із раніше взятих зобов'язань – за умови, що кожного разу, коли предметом державних видатків є послуги, бюджетні установи укладають договори на принципах, визначених положеннями про державні закупівлі, якщо інше не передбачено окремими положеннями.

Суб'єкти господарювання державної і комунальної власності (підприємства) – підприємства, утворені в установленому порядку органами державної влади чи органами місцевого самоврядування та уповноважені на отримання державних коштів, взяття за ними зобов'язань і здійснення платежів, у тому числі державні, казенні, комунальні підприємства, а також господарські товариства, у статутному капіталі яких державна або комунальна частка акцій (часток, паїв) перевищує 50 відсотків, їхні дочірні підприємства, а також підприємства, господарські товариства, у статутному капіталі яких 50 і більше відсотків належить державним, у тому числі казенним, комунальним підприємствам та господарським товариствам, у статутному капіталі яких

державна або комунальна частка акцій (часток, паїв) перевищує 50 відсотків, об'єднання таких підприємств.

Фінансування бюджету – надходження та витрати бюджету, пов'язані із зміною обсягу боргу, обсягів депозитів і цінних паперів, кошти від приватизації державного майна (щодо державного бюджету), зміна залишків бюджетних коштів, які використовуються для покриття дефіциту бюджету або визначення профіциту бюджету [7].

Бюджетна система України, відповідно до статті 7 Бюджетного кодексу України, ґрунтується на таких принципах (таблиця 1.3):

*Таблиця 1.3. Принципи бюджетної системи України**

Назва принципу	Зміст принципу
Єдність	Єдність бюджетної системи України забезпечується єдиною правовою базою, єдиною грошовою системою, єдиним регулюванням бюджетних відносин, єдиною бюджетною класифікацією, єдністю порядку виконання бюджетів та ведення бухгалтерського обліку і звітності.
Збалансованість	Повноваження на здійснення витрат бюджету мають відповідати обсягу надходжень бюджету на відповідний бюджетний період.
Самостійність	Державний бюджет України та місцеві бюджети є самостійними. Самостійність бюджетів забезпечується закріпленням за ними відповідних джерел доходів бюджету, правом відповідних органів державної влади та органів місцевого самоврядування визначати напрями використання бюджетних коштів відповідно до законодавства України, правом Верховної Ради Автономної Республіки Крим та відповідних місцевих рад самостійно і незалежно одне від одного розглядати та затверджувати відповідні місцеві бюджети.
Повнота	Принцип повноти – до складу бюджетів підлягають включенню всі надходження бюджетів та витрати бюджетів, що здійснюються відповідно до нормативно-правових актів органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування.
Обґрунтованість	Бюджет формується на реалістичних макропоказниках економічного і соціального розвитку України та розрахунках надходжень бюджету і витрат бюджету, що здійснюються відповідно до затверджених методик та правил.

Ефективність та результативність	При складанні та виконанні бюджетів усі учасники бюджетного процесу мають прагнути досягнення цілей, запланованих на основі національної системи цінностей і завдань інноваційного розвитку економіки, шляхом забезпечення якісного надання публічних послуг при залученні мінімального обсягу бюджетних коштів та досягнення максимального результату при використанні визначеного бюджетом обсягу коштів.
Субсидіарність	Розподіл видів видатків між державним бюджетом та місцевими бюджетами, а також між місцевими бюджетами ґрунтується на необхідності максимально можливого наближення надання публічних послуг до їх безпосереднього споживача.
Цільове використання	Бюджетні кошти використовуються тільки на цілі, визначені бюджетними призначеннями та бюджетними асигнуваннями.
Справедливість і неупередженість	Бюджетна система України будується на засадах справедливого і неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами і територіальними громадами.
Публічність та прозорість	Інформування громадськості з питань бюджетної політики, складання, розгляду, затвердження, виконання державного бюджету та місцевих бюджетів, а також контролю за виконанням державного бюджету та місцевих бюджетів.

**складено автором на основі [3]*

Бюджетна класифікація, відповідно до статті 8 Бюджетного кодексу України, використовується для складання і виконання державного та місцевих бюджетів, звітування про їх виконання, здійснення контролю за фінансовою діяльністю органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, інших розпорядників бюджетних коштів, проведення фінансового аналізу в розрізі доходів, організаційних, функціональних та економічних категорій видатків, кредитування, фінансування і боргу, а також для забезпечення загальнодержавної і міжнародної порівнянності бюджетних показників.

Бюджетна класифікація (табл.1.4) є обов'язковою для застосування всіма учасниками бюджетного процесу в межах бюджетних повноважень.

Таблиця 1.4. Бюджетна класифікація в Україні*

Складові частини бюджетної класифікації	Зміст складових частин бюджетної класифікації
Класифікація доходів бюджету	<p>1. Податкові надходження – встановлені законами України про оподаткування загальнодержавні податки і збори та місцеві податки і збори.</p> <p>2. Неподаткові надходження:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ доходи від власності та підприємницької діяльності; ➤ адміністративні збори та платежі, доходи від некомерційної господарської діяльності; ➤ власні надходження бюджетних установ; ➤ інші неподаткові надходження. <p>3. Доходи від операцій з капіталом - доходи від продажу капітальних активів (основних фондів, державних запасів і резервів, землі).</p> <p>4. Трансферти – кошти, одержані від інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування, інших держав або міжнародних організацій на безоплатній та безповоротній основі.</p>
Класифікація видатків та кредитування бюджету	<p>Функціональна класифікація видатків та кредитування бюджету</p> <p>Економічна класифікація видатків бюджету</p> <p>Класифікація кредитування бюджету</p> <p>Відомча класифікація видатків та кредитування державного бюджету</p> <p>Програмна класифікація видатків та кредитування державного бюджету</p>
Класифікація фінансування бюджету	<p>Класифікація фінансування бюджету за типом кредитора</p> <p>Класифікація фінансування бюджету за типом боргового зобов'язання</p>

Класифікація боргу	Класифікація боргу за типом кредитора Класифікація боргу за типом боргового зобов'язання
Класифікація місцевих бюджетів	Типова Відомча класифікація видатків та кредитування місцевого бюджету Типова Програмна класифікація видатків та кредитування місцевого бюджету Довідники місцевих бюджетів

**складено автором на основі [3]*

Бюджетні підприємства охоплюються місцевим бюджетом валовими доходами і витратами. До них належать підприємства, організація яких на основі господарського розрахунку неможлива або недоцільна за характером їх господарської діяльності.

Бюджетування є одним із ключових процесів, які відбуваються на підприємстві протягом фінансового року. Це той момент, який фактично визначає весь наступний рік з точки зору аналізу та контролю, оскільки неправильно підготовлений бюджет не дає можливості правильно проаналізувати та зробити правильні висновки. Обраний тип бюджетування також має істотний вплив. Наприклад, низхідне бюджетування може призвести до демотивації працівників, відповідальних за певний бюджет, тому варто знати види бюджетування та їх переваги та недоліки, щоб вибрати найкращий варіант у даних умовах.

Бюджетування є одним із найважливіших інструментів управлінського обліку, який підтримує досягнення цілей компанії. Процес бюджетування включає етапи планування, створення, затвердження бюджету і остаточний контроль відхилень фактичних результатів від запланованих. Бюджет також є фінансовим планом діяльності підприємства.

Правильно складений бюджет дає змогу аналізувати відхилення доходів і витрат від бюджету і на цій основі приймати рішення, метою яких є внесення змін, що забезпечують виконання бюджету (у разі доходів) або дотримання бюджету (у випадку витрат).

Бюджет має багато функцій, у тому числі кілька ключових, таких як:

- Функція контролю: здійснюється три види контролю - початковий (під час складання бюджету), поточний (під час виконання) і заключний, що відбувається після завершення бюджетного процесу. Контроль результатів дозволяє виявити відмінності від плану та проаналізувати відхилення, на основі чого можна контролювати та оцінювати роботу окремих відділів компанії. Бюджетування також допомагає зменшити ризик непотрібних витрат.

- Інформаційна функція: бюджет надає керівникам інформацію про ступінь виконання завдань. На основі цієї інформації керівники подають керівництву звіт разом з аналізом виконання бюджету.

- Функція координації: бюджетування вимагає координації всіх відділів і команд на підприємстві для створення єдиного узгодженого бюджету для всієї організації. Крім того, довгострокова стратегія розбивається на короткострокові цілі (річні бюджети), щоб гарантувати, що загальний напрям організації відповідає довгостроковим цілям і стратегії.

- Мотиваційна функція: бюджетування (особливо партисипаторне) впливає на співробітників і менеджерів, мотивує їх і змушує відчувати відповідальність за бюджет. Однак, щоб персонал був мотивованим, цілі мають бути амбітними, але досяжними.

Відповідно існує принаймні кілька типів бюджетування, про які варто згадати. Кожен з них має свої сильні та слабкі сторони. Немає єдиного правильного типу бюджетування. Кожна організація повинна аналізувати свою специфіку і розуміти, який бюджет буде найкращим.

Безпосередніми об'єктами бюджетних коштів та їх використання є переважно державні підприємства і установи, які з цієї позиції можна назвати бюджетними.

Державні підприємства є господарюючими одиницями, які мають статус юридичної особи. Для них характерні три основні принципи:

- незалежність,
- самофінансування та

➤ самоврядування.

Державні підприємства можна класифікувати відповідно до того, хто ними володіє та хто фактично впливає на їх діяльність. Як державні підприємства, так і компанії, що належать державним юридичним особам, а також державні установи працюють відповідно до правових положень, зазначених у багатьох документах

Для більш повного розуміння того, що таке державні підприємства, варто пояснити правила, які їх описують. Самофінансування засноване на тому, що підприємства несуть усі витрати, пов'язані з їх функціонуванням. Їхній дохід надходить від надання різноманітних послуг і продажу продукції. Проявом самоврядування є, у свою чергу, наявність у суб'єкта господарювання органів, які ним спільно керують. Всупереч видимості, найбільш неоднозначним принципом є незалежність. Він визначає можливість прийняття рішень і організації роботи з усіх питань діяльності підприємства, хоча в окремих випадках, передбачених Законом, це дозволяється і органам державної влади.

Державні підприємства поділяються на дві менші підгрупи, в яких одні діють на основі Закону про державні підприємства, а інші — на основі положень Кодексу комерційних компаній. Інший тип вказує на приналежність концернів державним юридичним особам. Третя категорія - змішані підприємства, які є суб'єктами господарювання, створеними кількома країнами. Для України надзвичайно важливі компанії, які містять переважну більшість її капіталу.

Підприємства місцевого самоврядування є особливим типом державних корпорацій. Загалом їх сприймають як компанії, власниками яких є державні юридичні особи, але це не зовсім так. Ці суб'єкти господарювання є власністю органів місцевого самоврядування (муніципалітетів, повітів, воєводств), які юридично не належать до національних адміністративних одиниць. Визнання цих компаній держкорпораціями, ймовірно, пов'язане з видом їх діяльності. Це комунальні підприємства, завданням яких є задоволення колективних потреб суспільства. Ці компанії займаються, серед іншого: громадського

транспорту, забезпечення громадян електроенергією та газом, упорядкування зелених насаджень, а також надання ритуальних послуг та підтримання порядку на кладовищах. Ці компанії можна назвати державними підприємствами, якщо брати до уваги соціальний характер їхньої діяльності та функціонування в Україні.

Відповідно до принципу самоврядування, кожне державне підприємство має постійно визначену структуру, до складу якої входять відповідні органи, в т.ч. директор підприємства та загальні збори працівників. Обсяг прав та обов'язків вищезазначених суб'єктів визначається окремим актом, але варто згадати про найважливіші повноваження окремих підрозділів. Серед завдань делегатів загальних зборів є: розподіл прибутку між працівниками, затвердження перспективних планів підприємства та прийняття його статуту.

Як державні підприємства, так і компанії, що належать державним юридичним особам, діють відповідно до правових положень, зазначених у багатьох документах. Окрім вищезгаданого Закону про державні підприємства, інші важливі пункти включають податкові акти, Закон про бухгалтерський облік, Цивільний кодекс, Кодекс комерційних товариств та інші спеціальні правові акти. У зв'язку з таким великим набором правил органи управління суб'єктів господарювання зобов'язані вести дуже точну документацію щодо здійснюваної діяльності. Основні обов'язки включають, серед іншого: вимога достовірного ведення бухгалтерського обліку та складання на його основі балансу. Державні підприємства також мають певну свободу у виборі сфери діяльності. Правління може прийняти рішення про виконання завдань у межах сфери, не передбаченої актом про заснування концерну. Однак нова діяльність має бути розкрита в Національному судовому реєстрі [70].

Таким чином, бюджетними організаціями в Україні є державні підприємства і установи, які функціонують на основі бюджетних коштів. Фінансово-господарська діяльність бюджетних установ як суб'єктів господарювання характеризується низкою особливостей, однією з яких є те, що бюджетні установи належать до неприбуткових організацій, метою їх діяльності

є не отримання прибутку, а надання нематеріальних послуг [14]. Бюджетні установи є некомерційними організаціями (що не мають на меті отримання прибутку), створюються задля здійснення соціальнокультурної, наукової й управлінської діяльності, є суб'єктами фінансового права, головним чином, у зв'язку з використанням для виконання своїх завдань коштів, що виділяються їм із державного або місцевого бюджету [15, с. 115–119]. Суб'єкти господарювання в державному секторі, як правило, діють за умов бюджетних обмежень у формі асигнувань або бюджетів (чи їх аналогів), які набирають чинності після затвердження відповідними законодавчими актами [11, с. 470–486].

1.3. Ефективність та особливості методичних аспектів її визначення в бюджетних установах

В такому ракурсі Природоохоронна рекреаційна установа парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Стрийський парк» не є підприємством, а державною установою, яка функціонує виключно на коштах бюджету міста. Але такий статус не виключає актуальності дослідження можливостей ефективного витрачання цих коштів, що може свідчити про низький чи високий рівень ефективності їх використання. Тим більше можна говорити про пошук можливостей диверсифікувати напрями діяльності подібних організацій з метою підвищення їх атракційності і підвищення таким чином ефективно

Ефективність – складне поняття з багатьма синонімами, як в українській, так і в зарубіжній науковій літературі. Пошуки ефективності схожі на подорож Аліси в Країні Чудес, яка, щоб зрозуміти, куди йти, намагається наздогнати таємничого білого кролика. У питанні ефективності автори йдуть слідом ефектів, тобто результатів дії, які зазвичай ототожнюють з економічними ефектами. Проте все частіше з'являються пропозиції розглядати ефективність у ширшому контексті. Прикладом більш широкого підходу є спроба визначити сутність ефективності з точки зору якості, де [76, с. 190], ефективність – це здатність реалізовувати стратегію компанії та досягати конкретних цілей. Ефективність іноді визначається як:

- а) позитивні результати, дієвість, ефективність, майстерність;

- б) запорука підвищення конкурентоспроможності підприємства;
- в) основний елемент людського та організаційного розвитку;
- г) швидкість реагування на виклики та очікування ринку;
- д) необхідність;
- е) здатність реалізовувати стратегію та досягати поставлених цілей;
- ж) інструмент для вимірювання організаційної ефективності;
- з) продуктивність, функціональність;
- і) інтерактивний процес розвитку, що охоплює явища всередині та поза організацією [76, с. 190].

Вищезгадане тлумачення ефективності настільки широке, що охоплює більшість понять, з якими її іноді ототожнюють, зокрема: дієвість, ефективність, ефективність, продуктивність. З іншого боку, це стосується результату, але не обмеженого конкретним показником, а певного стану/особливості ефективності. Це призводить до іншого погляду на ефективність, що перетворюється на різні точки зору, з яких її слід аналізувати. У зв'язку з вищевикладеним і необхідністю зрозуміти суть ефективності, мета цієї публікації полягає в тому, щоб показати різноманіття у визначенні ефективності та визначити її виміри та динаміку, що дозволяє краще пристосувати діяльність до очікуваних ефектів у даній організації.

Проблема визначення ефективності полягає в наявності багатьох синонімів цього поняття, особливо в англійській літературі. Переглядаючи статті, ви можете знайти багато понять, які є синонімами ефективності, наприклад результативність, дієвість, результативність, що ускладнює чітке визначення ефективності та розуміння її природи. Саме розрізнення між організаційною ефективністю та ефективністю організації є проблематичним, особливо в стратегічному менеджменті, де різні автори [55] вони використовують цей термін заміною, описуючи його [38] через три виміри, тобто прибуток, зростання компанії та ринкову вартість компанії. Деякі автори [39] вони трактують ці концепції як взаємодоповнюючі, де організаційна ефективність (англ. effectiveness) сприймається як результат організаційної діяльності, а

вимірювання організаційних досягнень (англ. performance) є інструментом оцінки ефективності. Ефективність – це економічна діяльність, яка здійснюється ефективно, тобто справно, тобто результативно та економно [35].

Ефективність у вузькому контексті ототожнюється з економічністю, а в ширшому контексті з ефективністю, прибутковістю та економічністю [58, с. 41]. Деякі автори все ще сприймають сутність ефективності в поведінковому сенсі, коли цілі організації ідеально інтегровані. Цей стан вказує на потенційно високий рівень ефективності, оскільки кожна організація буде намагатися віддаватися всіма силами для досягнення цілей організації [58, с. 6].

Вимірювання ефективності діяльності державних установ є складним питанням і, здається, складнішим, ніж у випадку оцінки приватних структур. Цей процес часто включає труднощі, пов'язані, зокрема, з: використання економічних критеріїв, перевірка результатів дії та скорочення витрат не можуть здійснюватися механічно, без урахування ширшого соціального контексту [37, с. 71-74]. Більше того, у випадку оцінки функціонування суб'єктів державного сектору використання деяких показників інколи виявляється неможливим. Водночас достовірність оцінки його діяльності та покращення неефективних напрямків залежить від правильного вибору підходу до вимірювання ефективності того чи іншого підрозділу.

Як в літературі з економічних наук, так і в практиці господарювання використовуються три основні підходи до оцінки ефективності. До них відносяться індикаторні методи аналізу та кількісні методи – параметричні та непараметричні [43, с. 161]. У індикаторному підході акцент робиться на зв'язках між різними величинами. Проте побудова показників у вигляді часток не дозволяє врахувати відразу багато вимірів діяльності досліджуваного суб'єкта. Крім того, необхідно прийняти грошове вираження як витрат, так і виходів. У випадку державних установ, у тому числі державних служб зайнятості, це іноді дуже важко або неможливо отримати. Крім того, не всі показники, які зазвичай використовуються для вимірювання ефективності, можна використовувати для суб'єктів державного сектору. Така ситуація має місце, наприклад, у випадку

коефіцієнтів прибутковості. Особливість громадських інститутів [88, с. 91-93] обумовлює ситуацію, в якій оцінка ефективності цих інститутів має більше характеристик оцінки економії, ніж традиційний розрахунок оцінки отриманого прибутку.

Ефективність також може ототожнюватись з результативністю і з продуктивністю. Такий приклад наводить Pritchard [68, с. 9], відповідно до якого продуктивність буде визначатися по-різному для окремих дисциплін і груп дослідників; наприклад, на думку промислових інженерів, це будуть результати системи (роботи машин, процесів), поділені на вхідні витрати, введені в цю систему. Тому її можна вважати тотожною ефективності.

Для економістів продуктивність означатиме результати діяльності всієї організації або її підрозділу, поділені на вхідні ресурси, використані для їх виробництва, де як результати, так і входи виражаються у фінансовій вартості. Бухгалтери розглядають продуктивність як низку фінансових коефіцієнтів, наприклад, валовий прибуток, поділений на витрати на оплату праці. Психологи або фахівці з організаційної поведінки стверджують, що продуктивність включає ефективність (виходи до вхідних ресурсів) і ефективність (виходи до цілей або очікувань); з іншого боку, вони можуть включати індивідуальні результати та плинність кадрів або нещасні випадки в організації як продуктивність. Підводячи підсумок, можна сказати, що ефективність можна аналізувати з багатьох точок зору, і її властивості не можна розглядати окремо від контексту, в якому вона вимірюється.

Інша пов'язана концепція – ефективність, яка є співвідношенням між результатом, де результатом є створення конкретних речей або послуг, і ресурсами, які використовуються для виробництва цих речей. Загалом ефективність сприймається як міра результативності, яка пов'язує обсяг виробництва з обсягом ресурсів, які використовуються для його виробництва, тому ефективність визначається за формулою: продукція/витрати [19, с. 268].

Завдяки наявності різних типів ресурсів (праця, капітал, матеріали, енергія) та аналізу більш дрібних фрагментів організаційної реальності ефективність

розраховується частково, тобто для вибраного компонента –наприклад, ефективність роботи. Різницю між результативністю та ефективністю можна розглядати з трьох точок зору, тобто: а) системний підхід, зосереджений на вході, коли йдеться про ефективність, і на виході, коли йдеться про ефективність; б) організаційний підхід, коли результативність є результатом аналізу цілей через використання ресурсів, що дозволяє її покращити за рахунок використання передових технологій і кращого управління, а ефективність стосується загальної інтерпретації цілей; в) факторний підхід (кількісний та якісний), де кількісне розуміння стосується ефективності, а якісне – ефективності [79].

Ефективність означає ступінь використання часу, зусиль або витрат для виконання запланованої діяльності для ефективного досягнення заданої мети, тобто з мінімальним рівнем відходів, витрат або непотрібних зусиль. Таким чином, ефективність є кількісним поняттям, яке можна виміряти, і визначається відношенням випуску до входу.

Таку залежність показує Pritchard [68, с. 8], де ефективність означає вимірювання результатів (наприклад, кількості штук) за вхідними ресурсами (кількістю людино-годин, необхідних для їх виробництва). Ефективність, з іншого боку, – це співвідношення цих результатів зі стандартами або очікуваннями, наприклад, як міра це буде місячне виробництво, показане у відсотках від встановленої цілі для певного місяця.

Ефективність означає, наскільки добре організація використовує свої ресурси для виробництва продуктів або послуг, а ефективність означає, наскільки добре організація досягає своїх цілей. Отже, продуктивність визначає, чи отримує компанія прибуток чи несе збитки; це регулюється простим рівнянням, тобто вартість виробництва та компанії має дорівнювати або перевищувати понесені витрати [19, с. 267]. Вказано п'ять шляхів підвищення продуктивності: а) доступ до ресурсів у кількості та якості, що дозволяє досягти поставлених цілей; б) оптимальне використання ресурсів і боротьба з марнотратством і економія; в) систематизація та спрощення праці; г)

впровадження систем автоматизації та обчислювальної техніки; д) створення команд для кращого досягнення цілей.

Цікавий спосіб розрізнення понять ефективності та ефективності запропонував P. Drucker [28, с. 54], який зазначив, що продуктивність – це «робити речі правильно» (doing things right), а ефективність – це «робити правильні речі» (doing the right things). В іншій публікації Drucker [29, с. 182] він додає, що ефективність – це ступінь опанування мети в процесі людського та організаційного розвитку. Таким чином, можна сказати, що ефективність, орієнтована на досягнення цілей, швидше сприймається як результативність, що виходить за межі оцінки результатів і цілей і порівняння кількісно вимірних значень [50, с. 16].

Визначення ефективності припускають, що вона включає ступінь і рівень досягнення раніше поставлених цілей, безпосередньо пов'язана з визначеними цілями та індивідуальним рівнем задоволення від докладених зусиль і показує, чи відповідають отримані результати поставленим цілям.

Pszczołowski [69, с. 60], використовуючи праксеологію Котарбінського, він також визначає ефективність як «позитивну рису дій (оцінки), які дають певний позитивно оцінений результат». Однак його тлумачення виходять за межі ефективності, оскільки, як він додає: «дія (результат) оцінюється позитивно (...) незалежно від того, чи була вона запланована (ефективна та ефективна) чи ненавмисна (ефективна)». Таким чином Пщоловський вказує на те, що ми маємо справу з двома ситуаціями, коли дія є позитивною, але одна досягла передбачуваних цілей, а інша, також позитивна, дозволила досягти інших цілей. Прикладом, що підтверджує такі припущення, може бути винахід співробітників фірми 3M - т. зв жовті клейкі нотатки, де метою було винайти міцний клей, а людина, яка працювала над ним, створила слабкий клей, але з цікавими властивостями, тобто він не залишав плям і міг багато разів приклеюватися та відклеюватися. Це спонукало його колег використовувати його для наклеювання записок із нагадуваннями, і так вийшов тепер уже культовий продукт, яким користуються у всьому світі.

Pszczołowski [69, с. 60] у своєму аналізі концепції ефективності чітко підкреслює, що «ефективність не є окремим випадком ефективності», тому що, на його думку, «ефективність — це ступінь досягнення мети та ефекти, які корисні, але не передбачаються мета не входить у поняття ефективності». Розгляд ефективності за межами міри ефективності в досягненні передбачуваних цілей дозволяє нам побачити інші виміри ефективних дій, особливо тому, що цілі часто мають форму економічних показників і, як зазначає Skrzypek [76, с. 195], дивлячись через призму економічних показників вимірювання ефективності, вимірювання ефективності домінує лише на рівні прибутку, рентабельності чи обороту. Однак, при цьому оминаються вимірювання ефективності, пов'язані з інтересами клієнтів.

Відхід від фінансових показників ефективності також продиктований тим, що вони мають суттєве обмеження, а саме базуються на минулому і не стосуються нових умов успіху. Отже, оцінка ефективності вимагає можливості досягнення мети з двох точок зору, тобто реальної ефективності (фактична оцінка дії, результату, ефекту) та прогнозованої ефективності (передбачуваної, коли ми запитуємо – що робити) , як передбачувані цілі співвідносяться з очікуваними коштами на їх реалізацію) [69, с. 60; 50, с. 16]. Сприйняття ефективності з точки зору результативності іноді поєднується з оцінкою ефективності, де аналіз ефективності поєднується з оцінкою мети через умови, в яких діє виробник. [22, с. 46].

Це означає, що умовою ефективної дії є декомпозиція всіх факторів, які визначають досягнення мети [22, с. 49]. У літературі на цю тему часто зустрічаються два тісно пов'язані терміни, тобто результативність і ефективність. Ця відмінність важлива особливо з точки зору рівня організації та питання досягнення її цілей. Zieleniewski [87, с.223-227] у сприйнятті ефективності навіть вказує на три її виміри, тобто як ефективність дії, що виявляється у відповідній результативності (ступені досягнення мети), прибутковості (різниця між корисним результатом і витратами дії) та економічності (співвідношення корисний результат до витрат дії). Порівняння

результативності з точки зору ефективності та результативності наведено в таблиці 1.5.

Як вказує Kondalkar [48, с. 1], ці терміни використовуються як синоніми, щоб продемонструвати зростання, прибутковість та ефективність організації, а також ступінь задоволеності працівників. Однак ці автори вказують на те, що ефективність, яка означає результативність (effectiveness), слід розуміти ширше, як міру успішності організації, якої організація досягає своїх цілей за допомогою ресурсів і засобів, які є в її розпорядженні.

Таблиця 1.5. Порівняльний аналіз категорій ефективності, справності та результативності *

Критерій розрізнення ознак	Справність, ефективність (efficiency)	Результативність (effectiveness)
Спосіб вимірювання вартості	Аналіз співвідношення між входом і виходом	Багатовимірна концепція, яку не можна виміряти одним критерієм
Характер вимірювання	Результат за годину роботи, прибуток у гривнях від продажів і споживання входу окремою організацією	Проблема вимірювання (широке поняття, включаючи шанси організації на виживання, які важко оцінити)
Характер чинника	Основний критерій внутрішнього життя організації, пов'язаний з економічними і технічними аспектами	Враховує такі фактори, як: організаційна структура, філософія, стиль керівництва, політики, процеси та системи, навички, організаційна приналежність, організаційна громадянська поведінка, розвиток синергії для виживання та зростання в конкурентному світі
Залежність концепції	Вужче поняття, яке є частиною результативності	Широке поняття, яке також включає поняття справності
Привязка до часу	Актуальне і стосується поточного явища	Заплановане і футуристичне за своєю природою
Направленість дій	Спосіб, у який проводяться цілеспрямовані операції	Ступінь досягнення очікуваних цілей

**складено автором на основі [71. с.19].*

Таким чином, результативність (effectiveness) іноді сприймається як ступінь досягнення передбачуваних цілей, а справність, ефективність відноситься до економії, за допомогою якої здійснюються цілеспрямовані операції – як співвідношення витрат і випуску.

Рівень результатів на виході, досягнутий організацією з обмеженими ресурсами, визначає її справність (efficiency), тоді як результативність (effectiveness) визначає діапазон, у якому організації отримує успіх в реалізації своїх завдань. Існує феномен, коли організація може бути дуже справною, але нерезультативною, або результативною, але неефективною. Організація може мати ефективну виробничу лінію, що дозволяє знизити витрати (efficiency), але не продати вироблену продукцію (effectiveness) [48, с. 2].

Kotarbiński [49, с. 79], аналізуючи ефективність через соціальний аспект, підкреслює, що її результати виходять за межі економічних питань. Це створює можливість іншого сприйняття ефективності, включаючи як позитивні трансформації соціальних установок, гуманізацію міжособистісних стосунків та їх моральну сублімацію [77, с. 23]. Це означає, що тоді ефективність інтерпретується не лише з точки зору ефективності, але й з точки зору цінності та ступеня преференції. На думку Pszczołowskiego [69, с. 34] цінність - це значення оцінки, яке дозволяє побудувати зведену оцінку придбань і втрат з урахуванням різнорідних даних.

У свою чергу, ефективність сприймається як позитивно оцінена відповідність результату меті, також у контексті перевищення порогу ефективності, нижче якого дія залишається неефективною в даній ситуації. Третій напрямок – це ступінь преференції. За словами Pszczołowskiego [69, с. 184], ступінь преференції означає віддавати перевагу чомусь перед чимось іншим, віддавати перевагу чомусь, що ми можемо оцінити гедоністично, емоційно чи утилітарно. На думку дослідників [49, с. 79; 69, с. 184] ефективність слід відрізнити від результативності, оскільки це ознака, оцінка дій, які дають певний позитивний результат, незалежно від того, чи був він наміченим (результативна та ефективна дія) чи ненавмисним (ефективний). Тому не дивно, що Dietl і Gasparski запропонували [27, с. 7] сприйняття ефективності з трьох точок зору – як "3E" – де, крім ефективності, ототожненої з результативністю та економічністю, тобто справністю, існують також цінності етичної діяльності.

Нефінансовий аспект ефективності може включати соціальні, моральні та екологічні виміри, де ефективність організації сприймається ширше, ніж економічна ефективність, найчастіше зводяться до здатності організації досягати операційних цілей. У своїй публікації Kafel і Ziębicki [45, с. 240-242] стосуються таких вимірів, як: економічний і технічний, цілісний, інституційний, поведінковий і системний. Це розширює тлумачення ефективності, виходячи за межі економічних вимірів (фінансова оцінка результатів і споживання ресурсів), підкреслюючи важливість міжособистісних відносин всередині організації, а також між організаціями (системні зв'язки в секторі, групі капіталу).

У таблиці 1.6. представлені наслідки розширення меж інтерпретації ефективності, що перетворюється на більшу різноманітність потенційних вимірників.

Таблиця 1.6. Параметричні вимірники та прикладові показники ефективності*

Вимір ефективності	Характеристика	Приклади показників ефективності
економічно-технічний	фінансова оцінка результатів діяльності та використання для цього матеріальних ресурсів	<ul style="list-style-type: none"> • рентабельність, • витрати на надання послуг, • витрати на допоміжну діяльність, • рівень фінансування з державних коштів, • розмір боргу, • обтяження активів зобов'язаннями, • кількість наданих послуг, • кількість доступних видів послуг, • продуктивність основних засобів, • ефективність роботи, • продуктивність заробітної плати, • продуктивність технічного обладнання, • вартість спеціального обладнання, • рівень технічної оснащеності, • вартість інвестицій в технічне обладнання, • цикл модернізації технічного оснащення
цілеспрямований	аналіз та оцінка реалізації цілей і праксеологічного цілого діяльності організації	<ul style="list-style-type: none"> • доступність послуг і переваг, • неконкурентність послуг, • взаємодоповнюваність послуг, • якість надання послуг, • ступінь професіоналізму, • адаптація послуг до потреб клієнтів
інституційний (політичний)	оцінка підтримки, яку організація отримує з боку оточення, яка є передусім	<ul style="list-style-type: none"> • загальна довіра до організації, • стабільність організації та здатність закріплювати прийняті цінності та норми, • безперервність бізнесу, • залежність від влади,

	похідною від її соціального вибору	<ul style="list-style-type: none"> • сума коштів, отриманих через спонсорські компанії та фізичних осіб, • реагування на звернення та запити організацій • розмір субсидії, • переговорна позиція організації по відношенню до навколишнього середовища, • монопольне становище, • переговорна позиція в переговорах з організаційними учасниками
поведінковий	формування міжособистісних відносин всередині організації	<ul style="list-style-type: none"> • плинність кадрів, • прогул працівника, • умови праці та винагороди по відношенню до інших організацій, • обсяг незалежності прийняття рішень співробітниками, які надають послуги, • ступінь інтеграції працівників, • міжособистісні стосунки, • відповідність поведінки співробітників встановленим правилам, нормам, ідеології та організаційній культурі, • кількість конфліктів між співробітниками
системний	система залежностей і зв'язків у секторі або групі капіталу	<ul style="list-style-type: none"> • кількість поданих ідей, • вартість витрат на дослідження та розробки, • інвестиційна вартість, • економія матеріальних і кадрових витрат, • кількість працівників, які підвищують свою кваліфікацію, • застосування методів управління якістю, • кількість організаційних збоїв, • контроль процесу обслуговування клієнтів, • оцінка індивідуальної діяльності, • ступінь автоматизації процесу

*Складено автором на основі [71, с.22].

У табл. 1.6, можна помітити розширення фінансової перспективи при вимірюванні ефективності потенціалом і можливостями, які може створити дана організація, як з точки зору створення нових продуктів і послуг, так і методів управління та збільшення вартості своїх ресурсів .

Інтерпретація, зроблена з різних когнітивних точок зору, вказує на два способи дослідження ефективності, які відрізняються часовою перспективою та різним сприйняттям мети організації та людей. Це призводить до статичної та динамічної ефективності, де перша зосереджена на найкращому розподілі ресурсів та уникненні марнотратства, а друга – на перспективі довгострокового розвитку. Як зазначає Kozuń-Cieślak [51, с. 18], статична перспектива узгоджується з неокласичною економікою, пов'язаною з концепцією

оптимальності Парето та маржиналістською концепцією загальної рівноваги, припускаючи існування досконалої конкуренції. Це змушує суб'єкт, який рухається до досягнення статичної ефективності, рухатися до досягнення кривої виробничих можливостей, визнаючи свій результат у певний момент. Динамічний підхід до ефективності передбачає досягнення кривої виробничих можливостей шляхом її зсуву вправо. При цьому існує помітне зміщення акценту з уникнення марнотратства ресурсів на підприємницьку діяльність, пов'язану з відкриттям і створенням нових цілей і засобів, на відкриття нових можливостей прибутку. Компанії, які керуються динамічною ефективністю, краще процвітають на ринку, сформованому олігополіями та монополіями, досягаючи додаткового прибутку, проводячи дослідження та впроваджуючи інновації.

Це може призвести до того, що організаціям, які зосереджуються на динамічній ефективності, доведеться відмовитися від статичної ефективності, оскільки інвестиції, наприклад, у нові технології, призводять до значного збільшення витрат у короткостроковій перспективі, але до кращих результатів у довгостроковій перспективі. Тому можна гіпотетично припустити, що чим більше ефективність зміщується від економічного розрахунку діяльності (порівняння ефекту з витратами та ступенем досягнення мети) у бік оцінки потенціалу існуючих рішень (інноваційність діяльності), тим вищий її рівень буде в довгостроковій перспективі. Зміна точки зору оцінки ефективності буде важливою при переході від організаційного рівня до командного та індивідуального рівня, як зазначають Sundstrom і Altman [74, с. 177], ефективність набуде більш поведінкового аспекту, виходячи за межі оцінки через призму продуктивності. Ефективність, розглянута таким чином, стосується психосоціальних елементів, що робить здатність команди працювати залежною від рівня задоволення та налагодження співпраці, де значне зниження ефективності може спостерігатися, коли члени даної команди відчують незадоволення або розчарування.

Як зазначає Kondalkar [48, с. 8], організаційна ефективність є складним явищем і здебільшого базується на прийнятій стратегії, адаптованій до потреб

розвитку окремих підрозділів і команд. На його думку, таке сприйняття ефективності пов'язане з особистим розвитком співробітників, які таким чином демонструють високий рівень мотивації та емоційної врівноваженості.

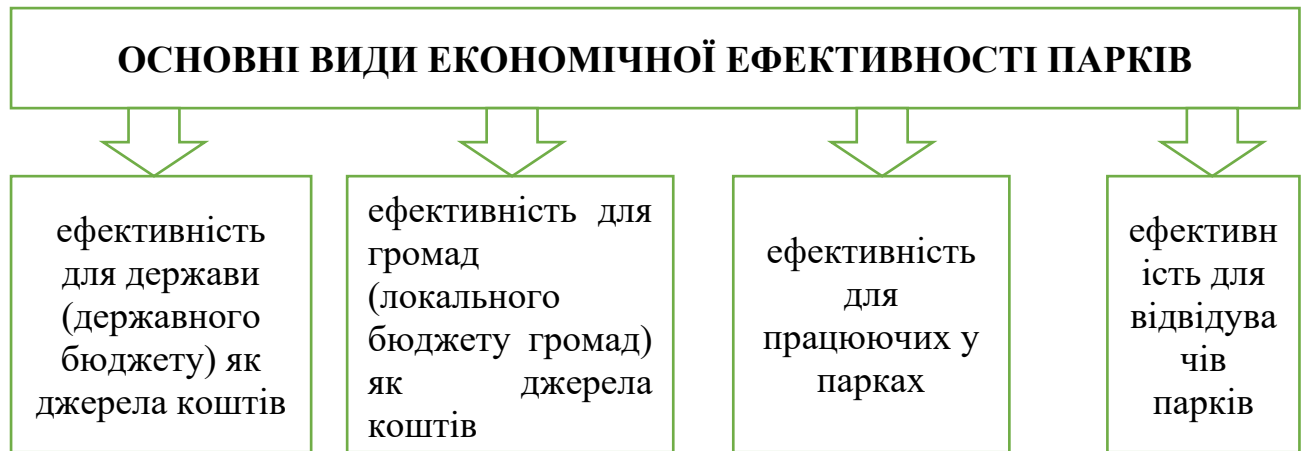
На законодавчому рівні національні парки України – можливість захистити ліси від незаконної приватизації та захоплень, спосіб зберегти природу та культуру і при цьому створити привабливий осередок для туризму. Національні природні парки – магніт для фінансових внесків та інвестицій, що забезпечує ефективність їх функціонування та ефективність використання бюджетних коштів. Тому майже в кожному місті є свій власний парк, який є епіцентром дозвілля як для місцевих жителів, так і туристів.

Не завжди вдається досягти певного рівня прибутковості. Тим не менш, покращення функціонування державних установ може, і навіть повинні сприйматися крізь призму вдосконалення та раціоналізації витрат по відношенню до виділених на них витрат. В умовах постійно зростаючих очікувань щодо високоякісних послуг, адаптованих до індивідуальних потреб людей, при обмежених ресурсах, завданням є підвищення ефективності діяльності суб'єктів галузі шляхом використання відповідних методів і інструментів, що має на меті досягти максимальної соціальної користі. Тому, з одного боку, важлива ідентифікація та запровадження оптимізаційних рішень, а з іншого боку, необхідно розробити заходи оцінки, адекватні умовам функціонування закладу.

Таким чином, ефективність парків як бюджетних установ повинна розглядатись з точки зору рівня виконання ними їх функцій щодо задоволення об'єктивних потреб їх відвідувачів, тобто – рівня використання ними свого потенціалу. Така сторона ефективності парків як бюджетних установ має виражений соціальний аспект.

Економічна сторона ефективності парків може розглядатись як ефективне використання виділених на їх функціонування бюджетних коштів, що й становить предмет дослідження, результати якого викладені у даній

кваліфікаційній роботі. Причому, ця ефективність має досить комплексний характер див. схему на рис.1.1.

*Рис 1.1. Основні види економічної ефективності парків**

**власна розробка автора*

В силу іманентних паркам особливостей їх функцій є всі підстави говорити про важливість екологічної ефективності цих бюджетних установ.

Оптимальне поєднання економічної, екологічної і соціальної ефективності парків є об'єктивною підставою для розглядання парків як вагомого чинника зрівноваженого розвитку регіонів, у яких вони знаходяться і функціонують (рис. 1.2).

*Рис. 1.2. Основні види ефективності парків**

**власна розробка автора*

Підводячи підсумок, можна сказати, що в розумінні ефективності помітне є взаємопроникнення статичної та динамічної перспектив і чинникові залежність. Виходячи з результатів проведеного аналізу, можна зробити висновок, що добре розроблена система вимірювання ефективності є:

- опис, визначення та вибір заходів шляхом визначення появи, частоти, інтенсивності,
- способи збору оазисів дотримання організаційних стандартів - уникнення надмірностей,
- здатність легко передбачити, куди рухається організація, та надати актуальну інформацію
- необхідні дії для підвищення ефективності,
- максимальне залучення працівників шляхом поєднання заходів якості з системою мотивації та винагороди,
- економічна діяльність, проста у використанні та покращенні роботи управлінського персоналу,
- можливість інтерпретації результатів на основі причинно-наслідкового аналізу.

Це змушує розглянути необхідність еволюційного аналізу ефективності, також з точки зору організаційного розвитку. Це припущення створює труднощі для прийняття належного дослідницького підходу до оцінки ефективності, оскільки сама часова перспектива визначатиме відмінності в інтерпретації дій організації, особливо бюджетної, якою є Природоохоронна рекреаційна установа парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Стрийський парк» у місті Львові. Підвищення ефективності використання бюджетних коштів такими установами як «Стрийський парк», виходячи із результатів проведеного дослідження, полягатиме в значній мірі у диверсифікації напрямів діяльності та відповідному забезпеченні їх необхідними технологіями та технічними засобами і кваліфікованим персоналом.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ І ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ У ПРИРОДООХОРОНІЙ РЕКРЕАЦІЙНІЙ УСТАНОВІ ПАРКУ-ПАМ'ЯТЦІ САДОВО-ПАРКОВОГО МИСТЕЦТВА ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНОГО ЗНАЧЕННЯ «СТРИЙСЬКИЙ ПАРК»

2.1. Еволюція і динаміка розвитку та організації паркової індустрії на світі.

Може здатися, що міські парки були чимось очевидним протягом століть, а може, навіть з давніх часів. Однак виявилось, що міські парки не такі старі, як багато хто з нас думає. Міські парки не завжди були постійним елементом у плануванні громадського простору. Вони почали з'являтися зовсім недавно. Перші з них, які багато в чому нагадували вже відомі об'єкти, з'явилися лише на рубежі XVII-XVIII століть. Їх створення було синонімом зростання кількості людських домівок. Тому може виникнути спокуса сказати, що створення міського парку було показником темпів розвитку міста.

У Стародавньому Римі існували громадські сади, хоча більшість із них були приватними. Одними з найперших громадських парків у Європі були Аламеда де Еркулес у Севільї (16 століття) та міський парк у Будапешті (18 століття).

Однак у більшості випадків будь-які великі міські парки чи сади були приватною власністю королівської родини чи аристократії. Наприклад, Генераліфе Насрідів в Гранаді або сади Вілли Боргезе в Римі.

У Лондоні були королівські парки, які належали монархії. Парк Сент-Джеймс був створений Генріхом VIII у 1530-х роках як місце для полювання на оленів, хоча в 17 столітті король Карл II відкрив його для публіки як місце для відпочинку та розваг.

Але міські парки, якими ми їх знаємо сьогодні, насправді були винаходом 19 століття. Справа в тому, що протягом більшої частини історії міста були недостатньо великими, щоб виправдати великі громадські парки, і в них не було справді потреби. Але потім, у 19 столітті, прийшла промислова революція, і міське населення різко зросло.

Міста стали перенаселеними і нездоровими; міські парки більше не були лише місцем відпочинку, розваг та естетики. Їх наявність стала нагальною необхідністю для здоров'я населення, особливо працюючих людей, а спосіб їх створення став новим викликом для міського дизайну.

Одним із найперших міських парків цієї нової індустріальної ери, спеціально побудованих, а не адаптованих із королівських чи аристократичних садів, був Парк Принца в Ліверпулі, створений у 1843 році. Спочатку це була приватна земля, але в 1849 році її передали місту.

У всьому цьому також був художній елемент, головним чином у формі романтизму, який був частково натхненний знищенням природи під час промислової революції. Люди все більше і більше усвідомлювали важливість природи, оскільки вони її втрачали.

Так по всьому світу почали з'являтися міські парки, як адаптовані зі старих садів, так і створені заново. Це був стиль «англійського саду», який став популярним у Європі — штучне середовище, ретельно виліплене, щоб виглядати природно, з храмами та мостами, розкиданими тут і там.

Англійський сад у Мюнхені, створений англійськими садівниками для курфюрста Баварії наприкінці XVIII століття, досі залишається одним із найбільших міських парків у світі.

Хоча в це важко повірити, багато років тому міський парк не був призначений для простих людей. Наші предки не могли дозволити собі більшість «розкоші», яку ми сприймаємо як належне. Окрім відчуття тісноти та ізоляції від природи, нам також довелося боротися, серед іншого: з брудом чи відсутністю місць для відпочинку, на які заслуговує кожен, незалежно від соціального становища – зараз це очевидно, але... У 18 столітті в США тодішній міський парк був присвячений переважно вищим класам. Вони мали стати заміною ідилічному сільському життю, яке колись сприймалося як престижне. Тим часом в Європі створені людиною зелені насадження походять від церковних садів, і в них знаходили розраду переважно менш одружені люди [61].

Лише через десятиліття зрозуміли, що міський парк є ідеальним місцем для зустрічей різних класів і навіть може стати картинною галереєю та спортзалом під відкритим небом. Згодом у парках почали з'являтися перші дитячі майданчики та мала архітектура. На початку 19 століття в Англії було визнано ще більший рекреаційний потенціал і можливість для робітничого суспільства відновити стосунки з природою, оскільки промислова революція справила на них величезний вплив, і вони майже повністю втратили контакт з природою. Відтоді в міських парках з'явилися ставки та канали, що імітують водойми. Дизайнери також вирішили подбати про комфорт ходунків. Тому вздовж алей розмістили лавки та сидіння, а у більших громадських зелених зонах – туалети та міні-ресторани [61].

Відтоді міський парк відіграє дуже важливу роль у житті мешканців. Об'єкти, що належать місцевій владі, обслуговуються цілий рік, часто спеціалізованими організаціями – ефект того вартий. Громадські зелені зони часто є тихим оазисом, де люди можуть безпечно та активно проводити час. Ви знайдете не тільки дерева, а й багато додаткових елементів, включаючи клумби з різнокольоровими рослинами та екземпляри в горщиках. Також варто згадати тематичні парки, які поєднують красу природи з освітніми цінностями. У таких місцях можна знайти, наприклад, цікаві прилади, що пояснюють фізичні явища, тому вони особливо приваблюють сім'ї з дітьми. Крім того, є також дикі парки, де втручання людини обмежене до необхідного мінімуму. Останнім модним трендом серед міст є створення зелених зон з невеликою площею, докладніше про це можна прочитати у статті про кишенькові парки [61].

Центральний парк у Нью-Йорку, безсумнівно, найвідоміший з усіх міських парків, був заснований у 1857 році – до того часу населення міста збільшилося більш ніж утричі всього за два десятиліття – хоча поселення під назвою Сенека-Віллідж довелося знищити, щоб звільнити місце для нього .

Інтерес до міських парків зберігався протягом усього 20 століття, і урбаністи навіть придумали ідею «міст-садів». Частково на це надихнули такі

мислителі, як Вільям Морріс, який виступав за поєднання сільської місцевості та міста, поєднуючи найкраще з обох.

Спочатку це було центральним принципом модерністської архітектури та містобудування. Коли надзвичайно впливовий швейцарський архітектор Ле Корбюзьє теоретизував про ідеальне місто в 1920-х роках, він запропонував набір колосальних ідентичних хмарочосів, оточених лісами та парками.

Тож це було щось зовсім інше: не просто створення міських парків, а й форма міста, у якій, як сказав Морріс, це були сади з будинками, а не будинки з садами. Місто Злін у Чехії є прикладом однієї з багатьох спроб у всьому світі досягти такої утопії.

Але міські парки не є і ніколи не були просто великими ділянками землі з річками, лісами та пагорбами. Міське середовище пропонує багато можливостей для зелених насаджень, навіть якщо вони невеликі або розташовані дивно, особливо вздовж колишніх залізничних колій і навколо промислових зон.

«Зелені стежки» – нова концепція, створення якої збіглося із занепадом промисловості та подальшим звільненням міського простору. Нью-Йорк Хай-Лайн є відомим прикладом, але їх набагато більше, і постійно з'являються нові можливості для створення інноваційних зелених зон.

Міські парки сьогодні не менш важливі, ніж двісті років тому. Прогнози показують, що міське населення продовжуватиме зростати, а потреба в зелених насадженнях у містах лише зростатиме.

Дослідження довели те, що ми інстинктивно знаємо: що люди щасливіші в природному середовищі, що дерева, квіти, річки та луки заспокоюють більше, ніж асфальт і скло. І це епоха, коли люди, які проводять весь свій час в Інтернеті, відчувають більше стресу, ніж будь-коли.

Можливо, нам слід, як колись стверджував Джон Раскін у 1870-х роках, нарікаючи на те, що Англія знищила свої ландшафти та перетворила свої міста на жалюгідні пекельні ландшафти, поставити суспільний добробут перед прибутком. Тому що чи є місто у світі, яке не покращилося або не було б покращено, створивши більше зелених насаджень? Йдеться не лише про

обсажені деревами вулиці, а й про території без будівель, які повністю віддані траві, деревам, квітам, лукам, полям, річкам і природі.

Гайд-парк, що розташований у самому серці Лондона, є одним з найвідоміших і найстаріших парків Великобританії. Заснований у 1536 році королем Генріхом VIII як мисливські угіддя, парк поступово перетворився на відкритий простір для публічного користування. У 1637 році, за правління короля Карла I, парк став доступним для всіх мешканців Лондона. Гайд-парк славиться своєю багатою історією та численними культурними подіями, включаючи мітинги, концерти та фестивалі. Сьогодні це місце – улюблене серед жителів і туристів [13].

Парк Гуель в Барселоні, Іспанія, є одним з найвідоміших творінь видатного архітектора Антоніо Гауді. Парк був створений на початку 20 століття як частина великого житлового проєкту, який передбачав створення ексклюзивного житлового району з приватними будинками та садами. Проте він не отримав великого комерційного успіху, і згодом територія була перетворена на громадський парк. Антоніо Гауді застосував свій унікальний стиль, поєднуючи природні форми з яскравими кольорами та мозаїчними візерунками, створивши казковий ландшафт, який став однією з головних визначних пам'яток Барселони [13].

Парк Тіволі в Копенгагені, Данія, є одним із найстаріших парків атракціонів у світі, відкритим у 1843 році. Його засновник Георг Карстенсен мав на меті створити місце, де люди могли б втекти від буденності та насолодитися різноманітними розвагами. Завдяки своїй багатій історії та особливій атмосфері, Тіволі став популярним місцем не тільки серед місцевих жителів, але й серед туристів з усього світу. Парк поєднує чарівність старовинних атракціонів з сучасними розвагами, а його архітектура та дизайн залишаються неповторними [13].

Люксембурзький сад у Парижі, Франція, був створений на початку 17 століття за наказом королеви Марії Медічі, яка прагнула відтворити флорентійські сади свого дитинства. Проєкт саду було довірено архітектору

Саломону де Бросу, а потім садовому дизайнеру Жану Лекуру. З моменту свого створення сад неодноразово змінювався, проте завжди залишався однією з найулюбленіших відпочинкових зон парижан. Його класичний французький дизайн з елементами італійської архітектури включає широкі алеї, симетричні клумби та численні скульптури. Люксембурзький сад є місцем, де гармонійно поєднуються краса природи та архітектурні шедеври, створюючи атмосферу спокою та величі [13].

Парк Кекенгоф у Нідерландах, відомий також як "Сад Європи", є одним з найбільших квіткових парків у світі. Він був заснований у 1949 році з метою продемонструвати квіткові композиції та вирощування тюльпанів. Парк займає площу понад 32 гектари й відкритий для відвідувачів лише навесні, коли тут розквітають мільйони квітів. Кекенгоф розташований у невеликому містечку Ліссе, неподалік від Амстердама, і привертає увагу туристів з усього світу своєю неймовірною красою та різноманіттям рослин. Щороку парк оформлюють у новій тематиці, що додає його відвідинам особливого шарму та інтересу [13].

Пратер у Відні є одним із найстаріших і найвідоміших парків розваг у світі. Його історія починається в 1766 році, коли імператор Йосиф II відкрив ці території для публіки. Парк швидко став популярним місцем відпочинку як для місцевих жителів, так і для туристів. Сьогодні Пратер відомий своїм багатим культурним спадком і атмосферою, яка поєднує в собі історичні традиції та сучасні розваги. Відвідувачі можуть насолодитися як активним відпочинком, так і спокійними прогулянками серед зелених насаджень [13].

Серед визначних місць Пратеру особливо популярне колесо огляду, яке є символом Відня і парку зокрема. Це історичне колесо, побудоване в 1897 році, надає чудову можливість насолодитися панорамними видами міста. Крім колеса огляду, парк пропонує безліч атракціонів, включаючи каруселі, гірки та інші розважальні установки, які приваблюють відвідувачів різного віку. Окрім цього, Пратер має велику зелену зону, де можна відпочити на свіжому повітрі, влаштувати пікнік або просто погуляти серед дерев і клумб [13].

Сад Віландрі у Франції є одним із найвідоміших і найкрасивіших садів у світі, завдяки своїй історії та унікальним рисам. Розташований у долині Луари, цей сад був закладений у XVI столітті та відновлений у XX столітті. Віландрі відомий своїм геометричним дизайном, який поєднує в собі елементи ренесансної архітектури та французького садового мистецтва. Унікальною рисою саду є його терасні сади, що розташовані на різних рівнях і створюють неперевершену картину з висоти. Завдяки своїй історії та чудовому дизайну, Віландрі став справжнім зразком садового мистецтва, який приваблює тисячі відвідувачів щороку. Серед визначних місць саду Віландрі виділяються терасні сади, овочевий сад та водяні басейни [13].

Скансен у Стокгольмі є першим у світі відкритим музеєм, заснованим у 1891 році Артуром Хазеліусом. Цей музей був створений для збереження шведської культурної спадщини та демонстрації традиційного способу життя. Скансен охоплює величезну територію, де можна побачити близько 150 історичних будівель з усієї Швеції, включаючи сільські будинки, вітряки, церкви та ремісничі майстерні. Мета музею – показати, як жили люди у різні історичні періоди, зберігаючи та демонструючи автентичні споруди та предмети побуту. Серед визначних місць Скансену виділяються традиційні шведські будівлі та зоопарк [13].

Парк Ретиро, розташований у центрі Мадрида, є одним з найбільших і найвідоміших парків Іспанії. Заснований у XVII столітті як приватна резиденція для королівської родини, парк з часом став відкритим для публіки й перетворився на один з головних зелених оазисів у місті. Тут можна насолоджуватися спокоєм природи, прогулюючись серед великої кількості дерев, зелених площ та алей. Серед найзначніших місць парку Ретиро варто виділити Палац кристалів, захопливу архітектурну споруду зі скляними стінами, яка вражає своєю елегантністю. Іншим популярним місцем є велике озеро, де можна покататися на човнах і насолодитися видами парку. Не менш чудовим є Сад троянд, який розташований у південно-західній частині парку, з яскравими клумбами та ароматними квітами [13].

Вілла Боргезе є одним з найвідоміших і найбільших міських парків Риму, розташованим у самому центрі міста. Заснована в 1605 році кардиналом Боргезе як приватна резиденція, ця величезна садиба з часом перетворилася на публічний парк, який став важливою частиною культурного та соціального життя Риму. Парк славиться своєю архітектурною і ландшафтною красою, і є популярним місцем для відпочинку і прогулянок як для місцевих жителів, так і для туристів. Серед основних визначних місць Вілли Боргезе – Галерея Боргезе, де зберігається одне з найзначніших колекцій мистецтв Риму, включаючи роботи таких майстрів, як Караваджо і Рафаель. Ще однією перлиною парку є озеро, де можна орендувати човни й насолоджуватися спокійними прогулянками водою. Крім того, у парку розташований кінотеатр просто неба, де регулярно проводяться культурні та розважальні заходи, створюючи особливу атмосферу для відпочинку і розваг на свіжому повітрі [13].

Як правило, функціонування міських парків у розвинених країнах координується в рамках відповідних національних Агенцій або Асоціацій, що дозволяє в значній мірі підвищити ефективність функціонування цих установ і ефективність використання ними коштів, що може мати вагоме значення для України як позитивний досвід, елементи якого об'єктивно слід би використати в Україні, очевидно, потребує створення відповідних умов. Агенції міських парків розвинутих країн є багатопрофільними структурами, які потребують праці різнопрофільних фахівців, але основний акцент при цьому тут робиться на благоустрої парків та у сфері рекреації. В найбільш загальному вигляді ці Агенції виконують роль посередника між виробником продукції у вигляді рекреаційних послуг або їх власником – з однієї сторони, і споживачем продукції у вигляді послуг – клієнтом – з іншої. Тобто, вони сприяють кращій координації організаційних процесів, та складаються з добровільних стейкхолдерів, які зацікавлені у розвитку рекреаційної паркової індустрії сфери.

Наприклад, Міжнародна організація World Urban Parks. Спеціалізується на підтримці міських парків та суспільного простору з метою покращення середовища міст, де відбувається активний ріст урбанізації. Діяльність

організації спрямована на вирішення тих екологічних, соціальних та економічних проблем, де можуть бути задіяні міські парки [6, с.36].

Національна асоціація «Фонд парків і відпочинку (Park and Recreation Foundation, Tokyo, Japan) [65], під управлінням якого є 13 з 17 національних державних парків країни. Діяльність фонду спрямована на підтримку фізичного та психічного здоров'я жителів через заходи збереження природного середовища міст та заходи соціальних потреб.

Національна асоціація парків та відпочинку (NRPA) [56], США – некомерційна організація, яка спрямована на побудову здорового згуртованого суспільства через організацію і підтримку парків. Організація надає професійний розвиток, гранти та програми, можливість досліджень та захист інтересів парків. Станом на 2021 р. у міських парках по всій території США працювало близько 165000 штатних працівників і кілька сотень тисяч сезонних працівників [6, с.37]. Цікаво те, що фінансування асоціації відбувається на базі благодійних внесків – організацій, уряду, фізичних осіб, а також промислових і некомерційних компаній [60, с.32].

Canadian Recreation and Parks Association (CPRA) – національна організація, діяльність якої спрямована на реалізацію всього потенціалу парків і місць відпочинку як основного внеску в здоров'я та активність громади. Це некомерційна організація, яка за кошти уряду Канади реалізує певні програми:

CPRA Youth Employment Experience (Стратегія зайнятості для молоді) – програма, що надає 100%-субсидії на заробітну плату місцевим органам влади для створення робочих місць для молоді у парках та подібних закладах.

CPRA Green Jobs Initiative (Просування зелених пріоритетів Канади через молодь) – місцевим органам влади та організаціям надаються 50%-субсидії на заробітну плату для створення 700 робочих місць для молоді в сфері збереження природи, відпочинку та культури.

Gender Equity in Recreational Sport (Гендерна рівність у розважальному спорті) – сприяє розвитку жінок у спорті та його доступності для різних вікових

категорій, яка передбачає надання грантової підтримки жіночих спортивних програм на суми від \$2,5 тис до \$15 тис. [24].

Асоціація відпочинку та парків Британської Колумбії (BCRPA) – неприбуткова організація, яка відіграє ключову роль у покращення якості життя громадян Британської Колумбії завдяки розвитку парків та суспільних просторів відпочинку [52].

Подібної практики в Україні наразі не існує. Наприклад, наразі немає даних навіть про співпрацю комунальних підприємств в сфері рекреації різних міст для налагодження обміну корисною інформацією, про діалог із громадськістю. Також немає досвіду представлення проектів розвитку парків на державному чи міжнародному рівнях. Усі проблеми та потреби вирішуються на місцевому рівні, інколи на регіональному. Але деякі проекти та ідеї неможливо реалізувати за кошти місцевої громади чи міського бюджету, тому потрібно розробити державну програму розвитку парків міста, які матимуть важливе значення для розвитку регіонів країни.

2.2. Особливості Стрийського парку як природоохоронної рекреаційної установи парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення.

Лише в Україні налічується понад 50 унікальних національних парків, кожен з яких здатний здивувати своєю красою, подарувати незабутню прогулянку та спогади. Для порівняння у Польщі лише 23 національні парки, у Казахстані їх 14, в Швейцарії – 29, а в Туреччині – лише 43 [9].

Стрийський парк – найкрасивіший і найбільший парк Львова. Крім нього, у м. Львові ще є ЛКП "Львівський центральний парк культури та відпочинку імені Б. Хмельницького", ЛКП "Зелений Львів" та його дочірні підприємства – "Личаків-парк", "Парк-Високий Замок", "Боднарівка", "Скнилів-Парк". Але саме Стрийський парк – улюблене місце для походів жителів, де можна прогулятися біля ставка з лебедями, оранжереї з тропічними рослинами або руїн замку. Ми входимо до парку через високу коринфську браму, що знаходиться на вулиці Парковій. Увійшовши, ви побачите ставок і оранжерею, навколо якої росте

близько 260 видів декоративних рослин. Серед екзотичних рослин можна зустріти дерево з зів'ялим листям або тюльпанове дерево, батьківщиною якого є Північна Америка. У нижній частині парку також встановлено пам'ятник польському герою повстання Костюшка Яну Кілінському. В кінці вузької алеї – руїни «штучного» замку, збудованого наприкінці XIX ст. У верхній частині парку збереглися залишки Крайової виставки 1894 року – колишнього палацу мистецтв, збудованого за проектом провідних архітекторів Львова. У Галичині такими парками не могли похвалитися ні Краків, ні Перемишль [64].

Сам парк розташований у південній частині Львова, між вулицями Стрийською та Франка. Звідти витікає струмок Сорока. Стрийський парк створено за проектом Арнольда Рерінга, який був інспектором міських садів. Роботи по створенню парку почалися в 1887 році. Парк поділений на нижню та верхню частини, які також були пристосовані для Національної виставки 1894 року. На площі 50 гектарів ростуть такі дерева, як клени, каштани, вільхи, берези, буки, дуби, акації, липи. і сосни [64].

До заснування парку територія, яку він зараз займає, називалася Стрийським передмістям. Ділянка нового парку належала місту і складала 70 франкських ланів, яку подарував місту Казимир Великий у 1356 р. Ділянки не використовувалися, оскільки не були придатні для забудови чи пасовищ. Тут були болота, важкопрохідні чагарники та пагорби, які були добрим притулком для тварин і втікачів, що переховувалися від правосуддя. Однак у 19 столітті це похмуре місце повністю змінює свій вигляд. Після запровадження реформ після 1860 р. місцева влада намагалася всіма доступними засобами підкреслити статус міста, яке стало столицею Галичини, та відмежуватися від Перемишля та Кракова. Одним із пріоритетів став розвиток зелених зон та створення нового великого та сучасного парку. Роботи розпочалися у 1879 році з ініціативи радника Станіслава Немчиновського. Парк був спроектований Арнольдом Рерінгом, і це був найбільший і найкрасивіший проект, який він зробив для міста. У парку висаджено 40 тисяч дерев. Як стверджував Станкевич, парк є славою і гордістю Львова завдяки дбайливому висадженню дерев, унікальним породам та

естетичному облаштуванню алей. Однак розвиток парку не закінчився в 1887 році. На південному сході було придбано 30 десятин землі за 5 тис. злотих. Потім була спланована верхня частина парку разом із фонтанами та центральною алеєю. Через кілька років у верхній частині парку відбулася масштабна для Львова Національна виставка, яка зібрала понад мільйон відвідувачів. Ідея виставки полягала в тому, щоб стимулювати розвиток Львова та висвітлити успіхи Галичини в культурній, економічній та соціальній сферах. У парку було понад сто павільйонів у різних історичних стилях. Автором проекту став Францішек Сковрон – головний архітектор виставки. У проектуванні також брали участь Юліан Захаревич, Юліуш Хохбергер і Зигмунт Горголевський. Там було побудоване справжнє місто, але до наших днів збереглося лише кілька будівель. Споруди створювали гармонійну композицію з висадженими навколо них рослинами [64].

До сотої річниці повстання Костюшка у Стрийському парку відбулася Виставка, а в одному з виставкових павільйонів була споруджена монументальна Панорама Рацлавиць за проектом Яна Стики та Войцеха Коссака. У зв'язку з ювілеєм у нижній частині парку також було встановлено пам'ятник Яну Кілінському. Після цієї події, окрім назви Стрийський парк, виник ще другий парк Кілінського. Біля пам'ятника також збудували оранжерею. Пізніше в історії парку тут також проводилися наступні виставки. У 1922 році в парку був організований Східний ярмарок. У міжвоєнний період біля парку були побудовані стадіони для польських команд «Чарні» та «Погонь» та українського «Соколу». У середині минулого століття радянська влада збудувала в'їзну браму, а палац мистецтв і ротонду, де раніше була Рацлавицька панорама, перебудували під спортивні споруди. Тоді частину парку також відвели для дитячих ігор [64].

Парк був закладений у 1876–1877 роках і охоплював старий Стрийський цвинтар, закритий у 1823 році. Через два роки з ініціативи міського радника Станіслава Немчиновського було висаджено численні кущі та дерева, у 1894 р. Юліаном Марковським, який став меценатом парку, створено кам'яний пам'ятник Яну Кілінському, урочисте відкриття якого відбулося 18 червня. 1895

р. Тоді ж східну частину парку було визначено як територію Національної виставки, збудовано виставкові павільйони та прокладено трамвайну лінію. Під час Першої світової війни на парк впав літак, загинув австрійський пілот. Його могила знаходилася біля Палацу мистецтв. У листопаді 1918 року в парку поховали загиблих українських стрільців, а після закінчення військових дій їхні тіла ексгумували на Янівському кладовищі. З 1922 р. і до початку Другої світової війни тут проходили циклічні Східні ярмарки, щоб полегшити доставку вантажів і пасажирів, від залізничної станції в Персенківці було з'єднано вузькоколіїні колії. У 1930 році в парку була побудована радіовежа. У 1951 році вузькоколіїну частково розібрали, залишивши колії в парку і використавши для створення Львівської дитячої залізниці. У 1952 році вхід до парку з вулиці Паркової прикрасили арками на коринфських колонах за проектом Генрика Швецького-Вінецького, а територію парку значно розширили, включивши прилеглий пустир. Всю територію обгородили та висадили нові дерева та кущі. У 2008 році у верхній частині парку був побудований перший в Україні скейт-парк. У 2009 році за кошти уряду Польщі було проведено реставраційні роботи на пам'ятнику Яну Кілінському, того ж року розпочато реконструкцію алей та освітлення. У 2013 році було відремонтовано фонтан «Івасик-Телесик», який розташований біля головного входу [62].

Парк займає площу 52 га, розташований на гірських схилах кількох ярів, засаджених мальовничими групами дерев і кущів різних порід. Вся територія ділиться на три частини, нижню терасу, лісопарк і верхню терасу, яка є залишками Східного ярмарку. Більшість експозиційних будівель було знищено, залишилися три споруди: водонапірна вежа в готичному стилі, палац мистецтв – перебудований у радянські часи на басейн (один із корпусів Львівського технологічного університету – спортзали для фізкультурників та басейн) та ротонду Рацлавицької панорами – перебудовану за радянських часів під баскетбольну та волейбольну зали (один із корпусів Львівського політехнічного університету – зали для хлопчиків). У Стрийському парку збудували штучну руїну замку, ставок та ресторан [62].

Таким чином, Природоохоронна рекреаційна установа парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Стрийський парк» має багату історію, яка сформувала наявні сьогодні у нього особливі риси, що значно підвищують атракційність цього місця і приваблюють сюди відвідувачів як зі Львова, так і туристів звідусіль.

2.3. Оцінка надходжень бюджетних коштів та ефективності їх використання у Природоохоронній рекреаційній установі парку-пам'ятці садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Стрийський парк»

Згідно встановлених особливостей функціонування Природоохоронної рекреаційної установи парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Стрийський парк», цей процес здійснюється на основі бюджетних коштів, основу яких утворюють бюджетні асигнування

Положення про природоохоронну рекреаційну установу парк-пам'ятку садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Стрийський парк», затверджене рішенням виконкому від 03.09.2010 №1192, передбачає, що Природоохоронна рекреаційна установа парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Стрийський парк» (надалі – установа) створена відповідно до ухвали міської ради від 15.11.2007 №1264 «Про створення природоохоронної рекреаційної установи парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Стрийський парк» та підпорядкована департаменту містобудування Львівської міської ради, який є представником власника – територіальної громади м. Львова і є органом, до сфери управління якого входить установа (надалі – уповноважений орган). Згідно рішення № 304 Львівської міської ради від від 13.04.2017 Про внесення змін до рішення виконавчого комітету від 03.09.2010 № 1192, Установа утримується за рахунок коштів міського бюджету м. Львова, благодійних внесків фізичних та юридичних осіб, а також інших надходжень, незаборонених законодавством України.

Кошти установи використовуються виключно для здійснення її функцій, на матеріально-технічне забезпечення та оплату праці працівників установи [10].

Згідно встановлених особливостей функціонування Природоохоронної рекреаційної установи парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Стрийський парк», цей процес здійснюється шляхом використання бюджетних коштів, основу яких утворюють бюджетні асигнування.

Таблиця 2.1. Динаміка і структура доходів Природоохоронної рекреаційної установи парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Стрийський парк»*

Вид доходів	2021 р.		2022 р.		2023 р.		2023 р. до 2021 р.	
	тис. грн.	% до підсумку	тис. грн.	% до підсумку	тис. грн.	% до підсумку	% (динаміка)	± п.п.
Бюджетні асигнування	12458,2	97,3	16194,0	98,8	17286,2	83,8	138,7	-13,5
Доходи від надання послуг	0	-	0		0	0	-	-
Доходи від продажу активів	0	-	0		0	0	-	-
Фінансові доходи	0	-	0		0	0	-	-
Інші доходи від обмінних операцій	0	-	0		3162,1	15,3	-	-
Усього доходів від обмінних операцій	12458,2	97,3	16194,0	98,8	20448,3	99,1	164,1	1,8
Інші доходи від необмінних операцій	341,3	2,7	194,8	1,2	178,7	0,9	52,3	-1,8
Усього доходів від необмінних операцій	341,3	2,7	194,8	1,2	178,7	0,9	52,3	-1,8
Усього доходів	12799,5	100,0	16389,0	100,0	20627,0	100,0	161,1	-

*розрахунки автора за даними Природоохоронної рекреаційної установи парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Стрийський парк» [91]

За обмінними операціями доходи зросли більш як у півтора рази, як і загальна сума доходів по Природоохоронній рекреаційній установі парку-

пам'ятці садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Стрийський парк», оскільки доходи від обмінних операцій, включаючи бюджетні асигнування, становлять понад 99 % всіх доходів у цій установі.

Таблиця 2.2. Динаміка і структура витрат за напрямками діяльності*

Вид затрат	2021 р.		2022 р.		2023 р.		2023 р. до 2021 р.	
	тис. грн.	% до підсумку	тис. грн.	% до підсумку	тис. грн.	% до підсумку	% (динаміка)	± п.п.
Оборона	0	-	0	-	0	-	-	
Громадський порядок	0	-	0	-	0	-	-	-
Економічна діяльність	0	-	0	-	0	-	-	-
Охорона навколишнього природного середовища	199,0	1,5	0	-	0	-	-	-
ЖКГ	3307,9	24,7	6936,6	39,9	7565,0	41,7	228,8	17,0
Охорона здоров'я	0	-	0	-	0	-		
Духовний та фізичний розвиток	9881,4	73,8	10455,2	60,1	10534,4	58,2	106,6	- 17,0
УСЬОГО	13388,3	100,0	17391,9	100,0	18099,5	100,0	135,2	-

*розрахунки автора за даними Природоохоронної рекреаційної установи парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Стрийський парк» [91]

Як свідчать вміщені у таблиці 2.2 результати розрахунків за даними Природоохоронної рекреаційної установи парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Стрийський парк», у досліджуваному господарстві за досліджуваний період загальна сума витрат зросла всього на 35%, що є набагато менше, порівняно із доходами (попередня таблиця 2.2) при цьому виразно обсяг загальної суми витрат на ведення житлово-комунального господарства – більш як у 2,2 рази, і його частка у загальній сумі витрат збільшилась на 17 відсоткових пункти. Зате аналогічно зменшилась частка витрат на духовний та фізичний розвиток внаслідок того, що відчутно зменшився обсяг цих витрат – майже на 60%.

Дещо іншу динаміку по досліджуваному господарству можна спостерігати в постатейній структурі витрат (таблиця 2.3).

Таблиця 2.3. Динаміка постатейної структури витрат Природоохоронної рекреаційної установи парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Стрийський парк»*

Вид затрат	2021 р.		2022 р.		2023 р.		2023 р. до 2021 р.	
	тис. грн.	% до підсумку	тис. грн.	% до підсумку	тис. грн.	% до підсумку	% (динаміка)	± п.п.
Витрати на оплату праці	7215,6	53,9	8131,3	46,7	8231,5	45,3	114,0	-8,6
Відрахування на соціальні заходи	1556,2	11,6	1775,0	10,2	1774,3	9,8	114,0	-1,8
Матеріальні витрати	3966,2	29,6	6811,0	39,1	7048,0	38,9	177,7	9,3
Амортизація	650,3	4,8	674,5	4,9	1045,0	5,8	160,6	1,0
УСЬОГО	13388,3	100,0	17391,9	100,0	18098,7	100,0	135,2	-

*розрахунки автора за даними Природоохоронної рекреаційної установи парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Стрийський парк» [91]

]

Як можемо бачити із таблиці 2.3, за досліджуваний період по досліджуваному господарству – Природоохоронній рекреаційній установі парку-пам'ятці садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Стрийський парк» постатейна структура витрат змінилась в сторону збільшення частки витрат на амортизацію і особливо – матеріальних витрат, оскільки за даний період їх обсяги зросли на відповідно 61 та 80%, тобто – значно вищими темпами, ніж загальна сума витрат по господарству, що в сукупності спричинило відповідні ідентифіковані динамічні зміни. Можна також відзначити спадаючий характер тенденції частки витрат на оплату праці та на відрахування на соціальні заходи. Хоча в абсолютному вираженні їх обсяги зросли за досліджуваний період на 14% кожного виду, частка витрат на оплату праці з майже 54% зменшилась до 45%, тобто – на 8,6 відсоткових пункти, а витрат на соціальні заходи відповідно з 11,6% до 9,8%, тобто – на 1,8 відсоткових пункти.

Таблиця 2.4. Структура витрат Природоохоронної рекреаційної установи парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Стрийський парк» по їх групах*

Вид затрат	2021 р.		2022 р.		2023 р.		2023 р. до 2021 р.	
	тис. грн.	% до підсумку	тис. грн.	% до підсумку	тис. грн.	% до підсумку	% (динаміка)	± п.п.
Витрати на виконання бюджетних програм	13388,3	100,0	17391,9	100,0	18098,7	99,9	135,2	-0,1
Усього витрат за обмінними операціями	13388,3	100,0	17391,9	100,0	18098,7	99,9	135,2	-0,1
Усього витрат за необмінним і операціями	0	-	0	-	0,810	0,1	-	-
УСЬОГО	13388,3	100,0	17391,9	100,0	18099,5	100,0	135,2	-

**розрахунки автора за даними Природоохоронної рекреаційної установи парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Стрийський парк» [91]*

Особливих змін у структурі витрат Природоохоронної рекреаційної установи парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Стрийський парк» по їх групах за характером проведених операцій за досліджуваний період 2021-2023 рр. практично не спостерігається, як видно з результатів розрахунків, представлених у таблиці 2.4, оскільки основу цих витрат складають практично виключно витрати обмінного характеру, тому динаміка їх обсягів практично дублює динаміку загальної суми витрат по господарству, за виключенням 2023 року, коли в структурі загальної суми витрат мають місце витрати на проведення необмінних операцій, хоча й в порівняно незначних обсягах, що в кінцевому результаті відчутного впливу на зміну структури загальної суми витрат по господарству за досліджуваний період не створило.

За досліджуваний період кількісне співвідношення динаміки сум бюджетних асигнувань та загальної суми доходів із динамікою загальної суми витрат по Природоохоронній рекреаційній установі парку-пам'ятці садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Стрийський парк», яка є

об'єктом проведеного дослідження, формує відповідну динаміку профіциту/дефіциту у фінансових результатах функціонування цієї установи (табл. 2.5).

Таблиця 2.5. Динаміка формування профіциту/дефіциту у Природоохоронній рекреаційній установі парку-пам'ятці садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Стрийський парк», тис. грн.*

Порівнювані характеристики	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2023 р в % до 2021 р.
Витрати - всього	13388,3	17391,9	18099,5	135,2
Доходи - всього	12799,5	16388,7	20627,1	161,1
Профіцит/дефіцит	-588,8	-1003,2	2527,6	-

**розрахунки автора за даними Природоохоронної рекреаційної установи парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Стрийський парк» [91]*

На основі результатів розрахунків, представлених у таблиці 2.5, можна зробити висновок про покращення фінансової ситуації досліджуваної Природоохоронної рекреаційної установи парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Стрийський парк», оскільки, як видно із зазначених результатів, більш ніж півмільйонний дефіцит коштів у 2021 році збільшився майже удвічі у 2022 році і у 2023 році змінився на виразний профіцит, що посередньо може свідчити про покращення використання бюджетних коштів, асигнованих на діяльність цієї установи.

За прийнятим у даному дослідженні підходом, остаточну оцінку ефективності використання бюджетних коштів Природоохоронної рекреаційної установи парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Стрийський парк» доцільно здійснити на основі оцінювання ступеня виконання нею своїх функцій, що й було зроблено автором даної кваліфікаційної роботи шляхом проведеного автором опитування 100 відвідувачів цього парку за розробленою анкетною (додаток Б). Респонденти не були ідентифіковані у файлі даних, тому практично неможливо перевірити, чи і чим відрізнялися менеджери самого парку від його відвідувачів у своїх поглядах на стан парку. Що більш критично, неясно, чи відповіді відображають думку респондентів і чи (і

наскільки) вони правдиві, що слід також брати до уваги в процесі здійснення відповідних умозаключень.

За результатами опитування були одержані наступні оцінки (табл.2.6).

Таблиця 2.6. Оцінювання відвідувачами Природоохоронної рекреаційної установи парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Стрийський парк» ступеня виконання нею своїх функцій*

Функція	Зміст функції	Оцінка (відсоток задоволених)
Рекреація і відпочинок	Забезпечення реалізації можливості вийти з парку задоволеним і відпочилим	67%
Усамітнення і самозаглиблення	Забезпечення реалізації можливості відокремитись від повсякденного життя і прогулятись алеями парку без ризику провести час у натовпі	48%
Оздоровчо-спортивна	Забезпечення реалізації можливості займатись спортом і оздоровлюватись	54%
Культурно-розважальна	Забезпечення реалізації можливості культурно розважатись і підвищувати рівень своєї культури	48%
Навчально-виховна	Забезпечення реалізації можливості чогось навчитись в плані пізнання певних невідомих раніше інформацій про природу і збагатитись духовно та морально	56%
Гарантія безпеки перебування	Забезпечення реалізації можливості відчувати себе в парку безпечно і спокійно	48%

*складено автором на основі результатів проведених досліджень (додаток Б).

В ході обстеження відвідувачам запропоновано такі елементи облаштування парку: дитячий майданчик, щити з планом парку, що інформує про його історію, велодоріжки, спортивне обладнання (ігрові майданчики), альтанки, міські туалети, водойми, фонтани, заклади громадського харчування, пам'ятники, скульптури, святині. Із зазначених вище елементів паркового обладнання найбільш бажаними для користувачів є резервуари для води та фонтани – 14%. Наступним необхідним об'єктом парку на думку його відвідувачів є дитячий майданчик – 12%. Особливо це стосується жінок середнього віку та людей похилого віку, кому за шістдесят. Наступні місця посіли велодоріжки та спортивні споруди – по 11%. Ці елементи найбільше подобаються молодій віковій групі, від 15 до 30 років [57, с. 2-3].

Опитані старше шістдесяти років хотіли б бачити дошки з планом парку та інформацією про його історію – 10%. Найменш часто обирали пам'ятники, скульптури та святині (їх підтримали лише 3% респондентів) та об'єкти громадського харчування (4% респондентів) [57, с.3].

Львів'ян, як виявилось, взагалі більше приваблює природа парків власне з розвиненою природною складовою, інфраструктура розглядається ними лише як збереження комфорту. З аналізу відкритих запитань можна виділити ідеї респондентів, які були б надзвичайно актуальними для благоустрою парків Львова: формування міксбордерів, які б створювали естетичні природні локації; підвищення безпеки громадян у парках; створення окремих газонів для відпочинку; озеленення парків, наближене до природного стилю, що сприяє відпочинку та спокою; об'єднання парків у зелену мережу з велодоріжками та пішохідними стежками; створення міжрайонних зелених доріг, які б заохочували пішоходів до прогулянок. Слід зазначити, що соціальний підхід до організації парків дуже розвинений у Європі та США. В Україні такого досвіду майже немає [85, с.74].

Недоліком проведеного дослідження також була відсутність сегрегації опитуваних за віком і статтю. Але для виявлення загальних ознак ступеня виконання досліджуваною установою своїх функцій з метою формування висновків щодо ефективності використання нею бюджетних коштів навіть таких результатів повинно вистачити.

Проте проведені дослідження практично підтвердили результати досліджень, які проводили свого часу Брунер та ін. [20]. Вони досліджували ефективність парків, спираючись на дані проведеного ними широкого опитування, щоб підтвердити свою думку про те, що парки: 1) виявились високоефективними з економічного пункту бачення; 2) потребують більшої і всесторонньої державної підтримки; 3) повинні залишатися центральним компонентом стратегії збереження природного середовища [84].

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ У ПРИРОДООХОРОНІЙ РЕКРЕАЦІЙНІЙ УСТАНОВІ ПАРКУ-ПАМ'ЯТЦІ САДОВО-ПАРКОВОГО МИСТЕЦТВА ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНОГО ЗНАЧЕННЯ «СТРИЙСЬКИЙ ПАРК»

3.1. Перспективна візія майбутніх парків очима їх відвідувачів

На жаль, вивченню громадської думки щодо ролі парків у житті населення, особливо і переважно - міст, в Україні приділяється явно недостатньо уваги, мають місце лише поодинокі пошуки окремих науковців авторів статей. Наприклад, у 2021 р. таке дослідження шляхом опитування жителів України щодо задоволеності їхніми місцевими парками проводилось з використанням Google-форм [85; 5], що, очевидно, відбувалось в рамках написання дисертаційної роботи. В Україні міськими парками опікуються органи місцевого самоврядування, і відсутня єдина державна стратегія, яка б сприяла здоровій конкуренції у створенні комфортних міських просторів, відсутні єдині вимоги та стратегії вирішення проблем міст за допомогою паркових зелених зон, та відсутні стратегії щодо зв'язку і роботи з громадськістю, яка б сприяла вибору актуальних напрямків подальшого розвитку зеленого господарства. В той же час, таке залучення міських парків до добробуту громадян вже давно є поширеною практикою у розвинутих країнах [6, с.36].

Рівень написання кваліфікаційної роботи не дозволяє організувати і провести таке широкомасштабне дослідження, результати якого мали б шанс на використання у практичній діяльності у сфері паркової індустрії. Тому для цілей кваліфікаційної роботи використано результати досліджень, проведених фірмою Husqvarna¹ у Польщі та у країнах Європи, Азії, Північної та Південної Америк та Австралії. Вибір саме цих результатів ґрунтувався на тому, що світові тенденції і перспективи розвитку паркової індустрії з метою підвищення ефективності використання бюджетних коштів будуть корисні і для розвитку парків в Україні,

¹ шведська компанія, одна з найдавніших промислових компаній у світі. Заснована в 1689 році, почала з виробництва зброї (мушкети). Нині це один з найбільших у світі виробників бензопилок, газонокосарок та садового обладнання, а також інструментів для різки каменю та для будівельної промисловості. Із пристрастю до інновацій, із 1689 року компанія Husqvarna виробляє професійні інструменти для роботи в лісах, парках та садах.

в т. ч - і для досліджуваної установи Природоохоронна рекреаційна установа парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Стрийський парк».

Реалізуючи проект «У ритмі природи», Husqvarna мала на меті зрозуміти потреби жителів міста та подбати про покращення якості їхнього життя. Світові тенденції вказують на важливу роль парків і міських зелених насаджень, де жителі міста можуть знайти спокій і тишу від міського шуму і повсякденних турбот. Саме ця тенденція спонукала компанію реалізувати піонерський проект національного масштабу під назвою «У ритмі природи», який покликаний заохотити жителів частіше відвідувати міські парки та брати активну участь у розвитку цих місць.

На думку респондентів, найважливішим фактором, що визначає привабливість парку, є доглянутість території незалежно від пори року – територія має бути чистою, а газони та рослинність систематично доглядати.

87% людей заявляють, що їм подобається проводити час у парках. Майже 57% висловили свою думку категорично, а троє з десяти відповіли «скоріше так». Трохи більше 11% опитаних відвідувачів відчувають брак задоволення від проведення часу в міських зелених зонах. Жінки та чоловіки однаково заявляють, що їм подобається проводити час у міських зелених зонах, але відсоток переконливих ознак вищий серед жінок (майже 65%), ніж серед чоловіків (понад 48%). У майбутньому час, який ми хочемо проводити в міських парках, значно збільшиться. Крім того, згідно з глобальними дослідженнями, вони заміняють домашні простори, такі як балкони чи ігрові кімнати [23].

Можливість прогулянок (52%) і контакт з природою (50,6%) – це два чинники, які найчастіше вказують респонденти, заохочуючи відвідувати зелені міські насадження.

Потреба у відпочинку та розслабленні (46,5%), можливість провести час із сім'єю чи друзями (42,9%), благотворний вплив на покращення настрою (42,6%), спокій і тиша (42%), чистота та добротність доглянутий простір (40,5%) згадали елементи міських парків, які спонукають поляків відвідувати їх [23].

Проте жителів міст найменше спонукає проводити час у міських парках почуття безпеки (18,3%) та бажання налагодити нові контакти (12,2%). Глобальна доповідь про майбутнє міських зелених зон також вказує, що питання психічного здоров'я та підвищення фізичної активності жителів міста у 2030 році будуть важливими елементами для відвідувачів [23].

Що особливо відлякує респондентів від відвідування міських зелених зон, так це екскременти тварин (55,9%). Небажання відвідувати парки в основному пов'язане з недостатнім доглядом за зеленими насадженнями та забрудненням простору (40,9%). Також респонденти звертають увагу на малу архітектуру – помічають відсутність лавочок, туалетів та урн для сміття (24,5%). Також вони не люблять людні місця (23,9%). Майже 19% не відвідують парки через значну віддаленість від дому чи роботи, а майже 18% вважають, що міські зелені зони не є місцем, де можна відпочити чи відпочити. На думку респондентів, розвиненість інфраструктури парків є найменш важливим чинником. Відсутність ресторану чи фонтану відлякує менше 9% респондентів від відвідування парків [23].

Найважливішим фактором, що робить парк привабливим, є доглянуте місце незалежно від пори року. На думку респондентів, територія має бути чистою, а газони та рослинність мають регулярно доглядати (62,8%). Поляки цінують різноманітну рослинність з можливістю милуватися різними видами рослин і тварин (47,2%). Вони також цінують рух на свіжому повітрі, тому ідеальний парк має включати зону з рекреаційною функцією (46,1%). Основні атракціони також для сімей, які відвідують парки з дітьми (44,7%), а також природні ігрові майданчики та відповідним чином облаштовані валуни і стовбури дерев (42,6%). Ідеальний парк також має бути вільним від смогу та забрудненого повітря (42,5%), добре було б, щоб він був розташований подалі від центру міста, являючи собою місце тиші та спокою (40,5%) [23].

Ідеальний парк має мінімально втручатися в природу, залишаючи «живими» і натуральними її цінні природні цінності (40,4%). Цікаво, що відвідувачі парків найменше цінують доступ до більшої архітектури (23,8%) та

сучасної інфраструктури (23,7%). Коли йдеться про погляди в майбутнє, порівняно з дослідженнями (Future Urban Parks Report), відвідувачі парків не особливо зосереджуються на думці про парки як про простір, який має використовувати сучасні технології. Що очевидно можна пояснити обмеженістю їх в інформації про ці технології та їх можливості. Однак звіт і дослідження об'єднує ідея, що парки – це багатофункціональні простори. У глобальному підході до майбутнього місцеві громади відіграють більш активну роль у підтримці певної території. Глобальний звіт показує, що люди також хочуть мати доступ до парку 24 години на добу [23].

Респонденти розділилися в оцінці того, чи хотіли б вони впливати на вигляд і розвиток міських парків у безпосередній близькості. Щоправда, загальна кількість схвальних думок становить майже 57%, а таких – трохи більше 41%. негативних думок, але найбільший відсоток відповідей – ні (35,6%). Стаття диференціює підхід респондентів до того, чи хотіли б вони впливати на вигляд і розвиток міських парків. Хоча чоловіки частіше за жінок заявляють, що вони точно хотіли б мати можливість втручатися у форму міських парків, за загальним відсотком позитивних відповідей переважають жінки (62,5% проти 50,6%) [23].

У 2016 році Husqvarna розробила глобальний звіт: «Звіт про міські парки майбутнього», залучивши понад 500 студентів ландшафтної архітектури (Європа, Азія, Північна та Південна Америка та Австралія) до дослідження майбутнього зелених зон у великих містах. Вони хотіли дізнатися: які тенденції розвитку відбудуться з роками у розвитку міських зелених зон? яким буде спосіб управління, підтримки та використання сучасних паркових технологій? 92% учасників дослідження вважають, що ключовою роллю парків буде позитивний вплив на міста, що їх оточують. Поліпшення здоров'я – головна мета парків майбутнього. 84% респондентів вказують, що вони матимуть ключовий вплив на психічне здоров'я мешканців, а 90% вважають, що вони відіграватимуть важливу роль у покращенні фізичного здоров'я. Майже $\frac{3}{4}$ вважають, що через десяток років парки займатимуть більше площ, ніж зараз. Багато елементів зелені перемістяться або стануть ближчими до міської архітектури, наприклад: дахи,

інтер'єри будівель, вертикальні елементи міської архітектури, мости, підземні місця (наприклад, метро, підземні переходи), водні простори та алеї. Для 90% багатофункціональний парк стане стандартом у 2030 році [23].

На думку 91% респондентів, зелені насадження потраплять безпосередньо в місця проживання та використання міського простору, а парки стануть джерелом відновлюваної енергії, на думку 61%. Понад 80% респондентів стверджують, що міські зелені зони стануть місцями, які спонукатимуть жителів вести більш свідомий спосіб життя заради довкілля. Парки будуть спрямовані на скорочення викидів забруднюючих речовин у містах і зменшення міського шуму. Особливістю сучасного парку стане використання сучасних технологій, які також будуть екологічними та безпечними для людини. Майже половина респондентів вважає, що роботизовані косарки та дрони є обов'язковим елементом парків майбутнього. Майже 100% респондентів позитивно ставляться до використання сучасних технологій у парках майбутнього. За їх словами, сучасні технології передбачають використання, серед іншого: датчиків вологості та дощу або системи автоматичного поливу, а також засобів автоматизації догляду за газонами. Зрештою, роль місцевих громад та їхня активна участь у зовнішньому вигляді міських парків також значно зросте. На думку 70% респондентів, парками керуватимуть професіонали за підтримки місцевих громад (волонтерів) (понад 60%) із залученням сучасних технологій (так вважають майже 50%) [23].

Чи здійсняться бачення, покаже майбутнє, але такі напрямки, як: збільшення частки сучасних технологій у питаннях утримання парків, бажання мешканців брати участь у формуванні цих територій, вплив міських зелених зон на здоров'я та відпочинок – це процеси, які ми вже спостерігаємо і які засвідчують вищу ефективність використання бюджетних коштів через підвищення рівня задоволення свідомих і підсвідомих потреб жителів міст.

3.2. Підвищення рівня рекреаційності паркової індустрії та якості рекреаційних послуг шляхом впровадження закордонного досвіду організації функціонування парків.

Термін «рекреація» походить з латинської мови, в якій *recreatio* (від *recreo* — відроджувати, відновлювати, бадьорити, створювати знову) означає повернення здоров'я, сил [86, с.13]. У літературі рекреація визначається в багатьох аспектах як: [47, с.13]

- набір дій, якими людина займається у вільний час (що здійснюються для задоволення та добровільно на основі внутрішньої мотивації),
- процес відпочинку людини для відновлення її біологічних сил, відновлення продуктивних і творчих здібностей у зв'язку зі значною і постійно зростаючою інтенсифікацією життя,
- соціально-економічне явище, що динамічно розвивається на основі зростання доходів населення та збільшення ресурсів вільного часу.

У широкому розумінні рекреація може приймати різні форми. За критерієм активності відпочинок поділяється на [75, с.146]:

- пасивний – полягає в утриманні від усіх розумових і фізичних навантажень, наприклад, прийняття сонячних ванн або проходження масажу, активний – вимагає фізичної активності (наприклад, біг, гра у футбол тощо) або розумової діяльності (наприклад, гра в шахи, розгадування кросвордів).

Важливість рекреації для розвитку та благополуччя людини впливає не лише з віри в його вплив на здоров'я та благополуччя, а й з того факту, що рекреація є простором реалізації людської свободи, індивідуального вибору форм, місця та частоти. проведених заходів. Численні виклики для господарів міст і гмін, тобто органів місцевого самоврядування, передбачають необхідність:

1. Включення рекреації до стратегічних планів розвитку, оскільки вона стає одним із дуже важливих факторів місцевого розвитку.

2. Розробка та реалізація рекреаційної політики, орієнтованої на вирішення проблем, пов'язаних з рекреаційною діяльністю – наявність, якість (включаючи

безпеку) інфраструктури та послуг, інтеграція розосереджених видів діяльності в рамках різних місцевих політик (спорт, освіта, охорона здоров'я та інші).

3. Створення інфраструктури для розвитку рекреації:

заклади для відпочинку та масового спорту,

зелені зони,

постійна увага до чистоти, утримання та якості приміщень і зон відпочинку.

4. Створення умов та підтримка суб'єктів господарювання, що надають рекреаційні послуги.

5. Активізація розвитку та підтримка соціальної активності – як формалізованої (неурядові організації), так і неформальної, у сфері відпочинку.

Інший поділ рекреації, залежно від виду діяльності, представляє Kiełbasiewicz-Drozdowska [47, с.16], поділяючи рекреацію на 4:

фізичні – включаючи всі форми фізичної рекреаційної діяльності (наприклад, гімнастичні вправи, туризм, фітнес, ігри та розваги тощо),

творчий – впливає на емоційну сферу людини, формує особистість (наприклад, може виражатися через мистецтво, театр, музику),

культурні та розважальні – у формі розумових розваг (наприклад, соціальні ігри, наукові клуби),

відпочинок через соціальну діяльність у формі просоціальної діяльності, яка здійснюється у вільний час для інших людей (наприклад, організаційна діяльність, діяльність фондів, благодійність, анімація)

Ключовим поняттям у визначенні рекреації є вільний час. У зарубіжній літературі для опису вільного часу використовують три поняття: free time, leisure time і leisure [72]. Вільний час – це час, який знаходиться у розпорядженні людини на її розсуд. Дозвілля — частина вільного часу, спрямована на реалізацію цінностей вільного часу [46]. Проте термін дозвілля – це термін для позначення комплексу самореалізації, який досягається людиною в результаті використання вільного часу для діяльності за власним вибором [41, с.170-171] (зокрема рекреаційної, інтелектуальної, соціальної діяльності тощо). Необхідний комплексний, усесторонній підхід до аналізу рекреаційних можливостей, умов

використання інфраструктури та даного виду послуг, ступеня задоволеності мешканців, а також багатоаспектного впливу рекреації на соціально-економічне середовище. Використання природного середовища в організації дозвілля населення — це одна з характерних особливостей парків як культурних закладів. Саме за парками завжди залишається можливість забезпечити ті форми рекреації, які потребують психологічного відриву від міського оточення.

У літературі поняття «вільний час» намагалися використовувати як синоніми з поняттям «рекреація». Проте, як показують наведені вище визначення, рекреація – це певна стратегія поведінки, здійснення дій для відпочинку та оздоровлення у вільний час [40]. Вільний час, однак, є більш широким поняттям. Не все, що ми робимо у вільний час, є відпочинком, ми також можемо витратити його на інші види діяльності, не пов'язані з відпочинком, наприклад, навчання, шопінг тощо.

Логічно, що якість рекреаційних послуг у парках формується умовами, що сприяють, з одного боку – максимальній реалізації потенціалу парків щодо виконання ними своїх функцій, з другого – ефективному використанню потенціалу бюджетних коштів, що асигнуються на функціонування парків.

У рекреаційних послугах важливим аспектом, що впливає на визначення якості в економічному плані, є джерело їх фінансування. У державному секторі, на відміну від комерційного, визначення якості послуг часто включає такі поняття, як: доступність, рівність у розподілі та розподілі, повага до особистості [25, с.24].

На якість рекреаційних послуг як продукту, що сприймається клієнтом, впливають усі елементи, що складають продукт, яким є послуга. Задоволеність клієнта виражається ступенем відповідності сформульованих очікувань щодо якості послуги якості, яку сприймає (отримує) клієнт.

На рисунку 3.1 показано сприйняття клієнтом якості послуг рекреаційної організації (установи) і процесу її формування як парадигми протиріччя.

Комплексність рекреаційних продуктів означає, що їх якість визначається не тільки факторами, які знаходяться в межах відповідальності організації (тобто

матеріальними та нематеріальними ресурсами організації, результативністю та ефективністю основних, допоміжних та управлінських процесів або якістю управління організацією - методами, техніки та інструменти).

Специфіка цих продуктів полягає в тому, що в процесі розвитку якості беруть участь багато суб'єктів, тобто споживачі (мешканці, рекреанти, відвідувачі, туристи тощо), постачальники послуг і продуктів, місцеві, регіональні, державні та наддержавні органи управління, галузеві організації.

Рис 3.1. Якість рекреаційної послуги як парадигма протиріччя – процес формування*

**Розробка автора на основі опрацювання [18, с. 47; 26, с. 57].*

Для розробки еталонного набору характеристик і ознак якості рекреаційного продукту (так званого стандарту якості) слід використовувати в першу чергу вимоги та очікування споживачів та інших зацікавлених сторін

рекреаційного продукту, які виражаються через набір універсальних властивостей, представлених у таблиці 3.1.

Основою визначення якості є ідентифікація всіх вимог, що дозволяє визначити властивості (характеристики та ознаки якості), якими повинен володіти рекреаційний продукт, і ступінь їх інтенсивності, що цілком забезпечує таке місце надання рекреаційних послуг як парк.

*Таблиця 3.1. Універсальні характеристики якості рекреаційних послуг**

Характеристика	
Надійність і солідність	Здатність надавача послуг надійно та точно надавати обіцяну послугу, що серед іншого означає: точність у виставленні рахунків, ведення належного обліку та архівів, надання послуг із розподілом часу тощо.
Реакція, сила реагування	Означає надійність і готовність співробітників надати послуги вчасно, наприклад, негайне надсилання підтвердження транзакції, швидкий зворотний дзвінок клієнту, негайне надання послуг
Компетенції	Володіння необхідними навичками та знаннями, необхідними для надання послуги, тобто знаннями та навичками персоналу, який безпосередньо контактує з клієнтами, знаннями та навичками персоналу, який оперативно підтримує обслуговування клієнтів, т.зв. бек-офіс, пошук додаткових організаційних можливостей.
Доступність	Розуміється як легкість доступу до місця обслуговування та його ідентифікації, тобто легкий телефонний зв'язок, не надто довгий час очікування на обслуговування, зручний час роботи, зручне розташування закладу, паркінг.
Ввічливість	Включає ввічливість, повагу, повагу, увагу і доброзичливе ставлення у всіх видах контактів з клієнтом, включаючи: звернення уваги на майно клієнтів, чистоту та відповідність одягу безпосередніх працівників служби обслуговування клієнтів.
Комунікація	Означає інформування клієнта в доступній та зрозумілій формі та вислуховування клієнта, наприклад, пояснення принципів роботи послуги, визначення вартості послуги, пояснення зв'язку між послугою та її вартістю, переконання, що клієнт зрозумів. все правильно і адекватно.
Достовірність	Включає чесність, довіру та керованість найкращими інтересами клієнта. Довіру до організації в очах клієнтів підвищують: назва, бренд, репутація організації, індивідуальний підхід з боку першого контактного персоналу, ступінь залученості у взаємодію з клієнтом.
Безпека	Означає відсутність загроз і ризиків, тобто: особиста безпека клієнта, фінансова безпека, приватність, конфіденційність, інтимність
Розуміння та знання клієнта	Це вказує на зусилля організації зрозуміти клієнта та його потреби, тобто: вивчення конкретних побажань клієнта, надання індивідуальних послуг, визнання постійних клієнтів.
Матеріальні складові процесу обслуговування	Включає матеріальну сторону послуги: зовнішній вигляд філії/об'єкта, зовнішній вигляд персоналу, інструменти та обладнання, що використовуються в процесі, матеріальні аспекти, що представляють послугу (включаючи сайт, рекламні матеріали).

*Розробка автора на основі опрацювання [16,с.131].

Багатофункціональність парків культури і рекреації дозволяє реалізовувати в них важливі культурно-виховні заходи, здійснювати рекреаційні, просвітницькі, соціальні та інші функції. Більшість фізіологів і психологів справедливо вважають, що для ефективної трудової і суспільної діяльності людини необхідне дозвілля, в структурі якого неодмінно повинна бути діяльність, яка б відновлювала фізичні та психічні сили людини. Тому перед громадськістю постає нагальна потреба у вивченні досвіду роботи рекреаційних зон, а також пошуку нових технологій в цій сфері. Провідними напрямками діяльності центрів дозвілля і рекреації залишається організація заходів, занять у природному просторі, в безпосередньому спілкуванні з природою.

При цьому є думка, що вітчизняній практиці сьогодення бракує конкретних досліджень про потреби людини в рекреаційному просторі, про ефективність впливу на особистість паркового середовища. Звичайно, не можна сказати, що науково-дослідна робота, стосовно рекреаційної діяльності в парках, у нас відсутня. Однак відповідні дослідження наукових закладів досить рідко перебували в полі зору компетентних організацій, проводилися і проводяться спорадично, не мають комплексного характеру. Вирішувалися проблеми, як правило, пов'язані зі створенням, формуванням матеріальної частини паркового середовища. У соціальному аспекті найбільшої уваги заслуговують теми: парк у системі відпочинку, парк у системі закладів культури, ефективність використання парками бюджетних коштів, ефективність функціонування парків як осередків рекреації та її позитивних наслідків.

З огляду на ситуацію, що склалася і виникає потреба у предметному вивченні зарубіжного досвіду, де проблеми рекреаційних технологій у парковому просторі висвітлюються досить систематично, широко й комплексно. Пріоритетні питання щодо рекреації в парковій роботі постійно обговорюються на раді Національної асоціації парків і рекреацій США. Розглядаються питання щодо фінансування, здоров'я, здорового способу життя; роботи з дітьми, молоддю, сім'єю; питання збереження природних ресурсів у рамках рекреаційної діяльності.

У дослідженні, підготовленому науковцем з Кембриджського університету Кранцем С., дається ґрунтовний аналіз різних аспектів розвитку паркової справи у Великобританії, а саме: реалізація концепції рекреаційних парків у міському середовищі, політика в сфері організації паркової роботи, методи роботи з різними соціально-віковими групами, а також питання дизайну і матеріально-технічного оснащення парків і рекреаційних зон [53].

На сторінках щомісячного видання «Парки і рекреації» систематично висвітлюються питання, пов'язані зі впровадженням нових аудіовізуальних технологій, що дозволяють створити ефект присутності серед «дикої природи», перспективи розвитку цієї форми рекреації, можливості, які надають нові технології для тих категорій населення, які не можуть здійснити реальні подорожі/інваліди, малозабезпечені і т.д. Аналізується стан наукових досліджень у галузі дозвілєвої активності населення, де однією з актуальних проблем в наш час вважається вивчення причин і факторів, які обмежують або не дозволяють участь в культурно-рекреаційній діяльності окремих соціальних груп населення.

На сторінках щотижневика «Amusement Business» обговорюються проблеми діяльності парків як рекреаційних зон у США, досить широко висвітлюються питання про заходи, рішення, законодавчі акти й урядові акції. Так у випуску № 3 за 1992 рік повідомлялося про обговорення діяльності Національного фонду рекреації й пішохідного туризму в Конгресі США, основні напрями роботи, що фінансуються фондом, правові й економічні аспекти. І в цьому зв'язку на особливу увагу заслуговує діяльність державних структур та Національної асоціації парків та рекреацій США [8].

Там же повідомлялось про обговорення в Конгресі США закону про боротьбу з молодіжною злочинністю, в якому, зокрема, визначена стратегія діяльності рекреаційних і дозвілєвих установ в цьому аспекті. Так урядом США була впроваджена Державна програма «Виховання важких підлітків в умовах дикої природи» яка успішно реалізується в національних парках [8].

В різних країнах світу парки відрізняються національною своєрідністю і враховують в своїй діяльності традиції і звичаї країни. Переконливо свідчить про

це діяльність японських національних парків. Так відомий парк «Голубі озера» особливо людні і красиві восени, коли настає сезон милування червоним листям кленів — момідзи. В Японських гірських парках багато маленьких готелів, бо там популярне купання в гарячих джерелах [8].

Йдеться про необхідність розширення функцій парків та урізноманітнення форм роботи з соціально обмеженими категоріями населення — іммігрантами, бездітними, молоддю та підлітками з бідних кварталів, організацію дозвілля людей похилого віку, розширення форм роботи з урахуванням соціально-психологічних особливостей цієї категорії населення, основних завдань просвітництва літніх людей у сфері їх рекреаційних можливостей і способів проведення дозвілля.

Таким чином, систематичне висвітлення ролі рекреації в цілому, а також проблем паркової діяльності в зарубіжних виданнях, не може не викликати інтересу з боку вітчизняних науковців і практиків і вже самі по собі можуть стати предметом ґрунтовного дослідження на предмет їх вивчення з метою дослідження можливостей їх застосування в Україні і підвищити ефективність використання вітчизняними парками бюджетних коштів, що виділяються на їх функціонування.

Для реалізації сучасних рекреаційних технологій в парках існує розгалужена система: це і доріжки для прогулянок, пляжі, солярії, павільйони, використовуються всі природні можливості парку, а також тенісні корти, кінноспортивні споруди.

Набула поширення тенденція перетворення багатьох парків у великі рекреаційні центри з широким спектром послуг. Серед запропонованих відвідувачам занять найбільшим попитом користуються уроки плавання в басейнах, гольфу, тенісу, групи спортивної ходи, різноманітні прогулянки, групи здоров'я. Невід'ємною частиною більшості парків різних типів є плавальні басейни, які побудовані з урахуванням інтересу та специфічних потреб різних вікових категорій відвідувачів. Басейни в парках працюють за гнучким режимом. Певний час надається людям старшого віку, ранкові та вечірні сеанси — для

батьків та дітей, встановлено час для дітей різного віку. Навколо басейнів у парках розташовані пляжі, кафе, ігрові майданчики для активного відпочинку. В басейнах також проводяться видовищні заходи: водний балет, синхронне плавання, водне поло, стрибки у воду. Важливим доповненням до традиційних рекреаційних технологій парків стали «стежки здоров'я», вони заохочують до себе прихильників спортивної ходи, людей похилого віку, інвалідів [8].

Широкого розповсюдження набула організація парками різних мандрівок для молоді. Робітники парків забезпечують всім необхідним таке подорожування, а група молоді має тільки сплатити за надані послуги.

Значна увага приділяється рекреації неповних сімей, для чого розробляються програми сімейного дозвілля, з різноманітними фізкультурно-оздоровчими заходами, пікніками, різними змаганнями і т.п. Вони надають можливість батькам провести час з дітьми, водночас - забезпечують необхідне спілкування між самими батьками-одинаками, що дає можливість відновити психічний стан.

У світі існують типи парків, які займаються тільки рекреаційною роботою. Такими є національні парки — головним призначенням яких залишається захист флори і фауни. Міжнародний союз охорони природи так визначив суть національного парку: «Містить одну або кілька екосистем, які не піддалися значним змінам в результаті впливу людини:

- має фауну, флору, геоморфологічні ділянки, природне середовище, яке представляє інтерес в науковому, освітньому і рекреаційному плані;
- є природні ландшафти незвичайної краси;
- людям дозволяється їх відвідувати з освітньо-пізнавальною і рекреаційною метою»[17].

Однак, вчені з сумом констатують, що ці умови постійно порушуються як внаслідок стихійного захоплення земель місцевими жителями, браконьєрства, рубки дерев, так і наступу туристичної індустрії.

Влітку в національних парках проводять відпустку ті, хто захоплюється гірським туризмом, взимку — шанувальники зимових видів спорту. Подібні

парки здійснюють велику роботу по відтворенню фізичних та психічних сил людини, підтримку та зміцнення їх здоров'я.

Характерними майже для всіх національних парків світу стали такі види рекреаційної діяльності: пішохідний туризм, плавання, рибна ловля, прогулянки на велосипедах, мисливство, кінний туризм, спуск по річковим порогам, річкові прогулянки, екскурсії-спостереження за дикою природою, короткі туристичні маршрути та ін.

Навіть цей неповний перелік напрямків та видів діяльності яскраво демонструє переможний наступ на національні парки туристичної індустрії.

Каліфорнійський парк «Королівський каньйон» на берегах Міссісіпі і Міссурі теж відноситься до категорії національних парків. Рекреаційною зоною біля Сан-Франциско оголошено парк «Золоті ворота», він охоплює територію океанського узбережжя, лагуни, дюни, ліса червоного дерева і військові полігони. Має великий культурний центр. Тобто з активізацією туризму з'явилася безкінечна різноманітність рекреаційних, культурних, освітніх видів діяльності[8].

Одним з величних дивосвітів природи вважається гігантське міжгір'я «Великий каньйон». Він відомий дивними формами скель, своїми неповторними фарбами. Відкрився у 1540 році, туристів став приймати ще в 1901 році, зараз знаходиться під опікою Управління національних парків США і є одним з найпопулярніших центрів міжнародного туризму[8].

В різних країнах світу парки відрізняються національною своєрідністю і враховують в своїй діяльності традиції і звичаї країни. Переконливо свідчить про це діяльність японських національних парків. Так відомий парк «Голубі озера» особливо людні і красиві восени, коли настає сезон милування червоним листям кленів — момідзи. В Японських гірських парках багато маленьких готелів, бо там популярне купання в гарячих джерелах.

Порівняно нещодавно (два десятиліття) з'явився такий вид як аквапарки — центри дозвілля з розширеними функціями, що забезпечують різні можливості для відпочинку і оздоровлення, розваг. Перевагою таких парків є: широкий

діапазон дозвіллевих і супутніх послуг, демократичність (доступність різним категоріям відвідувачів), поєднання в єдиному комплексі споруд дозвіллевих, культурних і розважальних функцій [8].

В липні 1996 року в Сеулі (Південна Корея) відкрито найбільший в світі гідропарк, який за сезон відвідало понад 1,5 млн. чоловік. До послуг відвідувачів запропоновані зони з руїнами античних храмів, піратськими човнами, природним тропічним ландшафтом. В приміщеннях закритої зони парку розмістилися бари і ресторани, сувенірні магазини. Працюють 13 мінеральних джерел, печери з водоспадами, серпентарій, зона дитячих атракціонів, сімейні атракціони на плотах і т.п. все це надає людині можливість [8].

Аквапарки часто входять до складу дозвіллевих зон рекреаційних парків. Аквапарки з економічної точки зору це високорентабельні об'єкти, і затрати на їх будівництво швидко окупаються.

Спортивно-рекреаційний комплекс в м. Вайль на Рейні (Німеччина) входить в паркову зону дозвілля. В свою чергу його територія умовно розділилася на сім функціональних зон: водний атракціон для молоді, рекреаційна зона для відвідувачів різних вікових і соціальних груп, зона водних ігор для молодих батьків з маленькими дітьми.

Ця зона відпочинку для молодих сімей з маленькими дітьми об'єднує басейн з невеликою ванною і пристроєм для годування грудних дітей, обладнаним апаратом для підігріву молока, сауни, відкритий лікувально-оздоровчий басейн, басейни для спортивного плавання, ресторани і клубні приміщення.

Дослідники вважають що цей молодий і популярний вид парку за своїм концептуальним рішенням походить від античних термів, з їх «багатофункціональністю» і складними інженерними спорудами — з басейнами і фонтанами, кімнатами для ігор і фізичних вправ, з залами для філософських бесід, бібліотеками і картинними галереями.

З середини 70 років XX століття в країнах Південної і Центральної Європи, США в комплексах активного відпочинку з'явилося катання з водяних гірок.

Функціонально-технологічна структура аквапарків, за даними сучасних дослідників, будується з врахуванням основних напрямків дозвіллевої діяльності — з секторами рухомих ігор і розваг; технічних атракціонів; логічних і ділових ігор; оздоровчих процедур; дозвіллевих церемоній і ритуалів; театралізованих видовищ.

Принципово важливим є запровадження різних програм, що об'єднують всі спеціалізовані сектори і зони і надають можливість відвідувачу здійснити власну мікропрограму, яка відповідає його віку, соціальному статусу і платоспроможності. Аквапарки з економічної точки зору це високорентабельні об'єкти, і затрати на їх будівництво швидко окупаються.

Сучасній рекреаційній спрямованості парків сприяє особливості паркобудівництва, його образна система, символіка, організація паркового простору. Відбувається взаємодія «урбанізованих» і «природних» елементів — використання нестандартних атракціонів і ігрових пристроїв, «вписаних» у природне середовище, як це зроблено в штаті Вірджинія в парку «Королівські володіння». Атракціон «Біла вода Каньйону» імітує мандрювання по бурхливій гірській річці серед хвиль, водоспадів, повз гейзери.

Найпродуктивнішими з нових рекреаційних технологій є теорії «естетичного поля», «розуміння і відчуття краси» побудовані на інтеграції мистецтва з пізнавальною діяльністю, які при цьому дають відвідувачу можливість відпочити. Найбільш поширеними технологіями в парковій діяльності зарубіжжя, стали: детальне вивчення особливостей кожної пори року з метою поглиблення естетичного сприймання природи; усвідомлення колористичної гами певного сезону, а предметом детального розгляду виступають конкретні природні об'єкти, скажімо, як «осінній образ дерева»; збирання опадаючого листя (в Японії — весною — милування гілкою сакури, восени — червоним листям клену).

Як свідчить зарубіжний досвід, поліфункціональна діяльність парків культури і відпочинку забезпечує населенню широкий і вільний вибір різноманітних форм проведення дозвілля та фізичного відпочинку, сприяє

збагаченню життєвого досвіду, розвиває індивідуальні здібності, допомагає накопиченню інтелектуального потенціалу, стає місцем розваг не тільки для дітей, а й для дорослих. У цьому неповторна особливість діяльності парків, причина їх зростаючої популярності у широких верств населення, посилення значення їх ролі в сфері дозвілля і рекреації.

На жаль, у вітчизняній науці не з'ясована роль парку як засобу компенсації і розрядки психічного і фізичного напруження людини. Проте проблема паркового дозвілля залишається ще недостатньо визначеною і дослідженою. Однак, не викликає сумніву, що в сучасних умовах потреба людини в рекреації постійно зростає. Тому парки культури і відпочинку, що функціонують в Україні, можуть перетворитися на потужні культурно-рекреаційні центри, які завдяки цьому ефективно використовують бюджетні кошти, максимально реалізуючи свій потенціал.

3.3. Впровадження інноваційних технологій у паркове господарство.

В останні десятиліття в світі спостерігається стійка тенденція підвищення інтересу до нових сучасних технологій в галузі дозвілля, що в свою чергу приводить до зростання ролі парків, що стають необхідними природними осередками. Парки виходять за межі присутності зелені. Парк покликаний бути місцем комфорту та спокою, де люди можуть відпочити та взаємодіяти з природою в повільному темпі. Ми всі можемо погодитися, що багато спогадів нашого дитинства відбулися в місцях, які вплинули на наше виховання та суспільство, в якому ми брали участь. Парки є важливою частиною будь-якої громади, вони беруть активну участь у розвитку мікрорайону в невеликому масштабі та всього міста. у більшому масштабі.

Зелені насадження завжди були життєво важливим ресурсом для добробуту людей у міських районах, балансує між використанням простору та різноманітними потребами громади. Хоча на відпочинок нечасто впливає технологія, проте беззаперечно, що технологія відіграла впливову роль і досі все більше бере участь у розвитку відкритих просторів [82].

Одним із шляхів покращення і підвищення ефективності використання парками бюджетних коштів є диверсифікація напрямів діяльності та насичення парків новими інноваційними технологіями, які роблять відпочинок у парках більш привабливим, що сприяє додатковому залученню у парки відвідувачів, що має як безпосередній економічний ефект - у вигляді виручки від реалізації у парках нових додаткових видів послуг, за що фірми, які їх забезпечують, сплачують паркам відповідні кошти, в залежності від умов функціонування, що передбачається відповідними договорами, так і соціально-економічний ефект загальнодержавного масштабу у вигляді покращення стану здоров'я громадян країни.

Деякі люди вважають, що технологіям не місце в парку, однак дослідження, проведене Національною асоціацією відпочинку та парків (NRPA), показало, що 77% батьків вважають, що використання технологій на природі мотивуватиме їхніх дітей виходити на вулицю [82]. Це вже не питання обговорення, чи інтегрувати технологію в парки та зони відпочинку чи ні, а більше про те, як творчо досліджувати ці технології та використовувати їх якнайкраще.

Відпочинок стосується людей і того, як вони вирішують формувати свій досвід у ньому. Чим більше люди щасливі, тим вищі шанси, що вони знову відвідають світ за межами своїх домівок. Людина була б здивована, дізнавшись, що гра Pokémon Go заохочувала людей ходити, записуючи в середньому 1473 кроки на людину [82]. Цей факт відкрив очі багатьом міським архітекторам, які трималися на задньому плані, коли настав час спроектувати парк, який відповідає сьогоденним потребам.

Для індустрії паркового господарства, яка десятиліттями прагнула зосередитися виключно на природі та простоті природи, технологічні інновації справляють значний вплив на місцеві державні парки та зони відпочинку. Він переосмислює те, як місцеві органи влади взаємодіють із громадськістю та підключаються до неї, і навіть впливає на пропозиції парків і об'єктів. Якщо мали місце спроби опиратись ідеї використання технологічних інновацій,

постарайтеся не сприймати це як поступку цифровим пристроям, які стали вашими супротивниками, коли справа доходить до таймшеру резидентів. Слід подумати про це як про можливість переосмислити свою пропозицію послуг і продовжувати робити ваші парки та програми відпочинку актуальними для поколінь американців, які ніколи не пам'ятають часу до Інтернету. Слід почати своє впровадження технологій, ознайомившись із останніми досягненнями, що впливають на муніципальні парки та відпочинок, і подумати, де можна застосувати такі технології як важливі інструменти покращення якості та диверсифікації асортименту послуг у парках з метою підвищення ефективності їх функціонування [81].

Smart Park із підтримкою Wi-Fi.

Хоча може здатися, що це вимагає найбільших інвестицій у матеріали та технічне обслуговування об'єктів, розумних парків і появи по всій країні в муніципалітетах будь-якого розміру. Розумний парк дозволяє мешканцям із цифровою прив'язкою (як дорослим, так і дітям) залишатися на зв'язку зі своїми критично важливими програмами, водночас отримувати переваги від перебування на відкритому повітрі завдяки легкодоступному Wi-Fi. Таким чином, він усуває бар'єри для тих, хто хоче і потребує стати більш фізично активним, але боїться почуватися ізольованим без доступу до своїх додатків для обміну повідомленнями, сервісів потокової цифрової музики та платформ соціальних мереж. Муніципалітети не тільки отримують вигоду від більшої відвідуваності, інвестуючи в розумні парки, але й підключені відвідувачі також частіше діляться та публікують фотографії, відео та повідомлення і пости про свій час у парку для підписників у соціальних мережах, фоловерів, що служить безкоштовним маркетингом і здійснення об'єктивної валідації зі сторони та відповідно може додатково сприяти збільшенню відвідуваності парку.

Дрони.

Ці безпілотні літальні апарати керуються за допомогою наземного контролера і часто включають можливості живого відео або фотозйомки. Деякі департаменти парків і зон відпочинку використовують технологію дронів як частину своїх стратегій громадської безпеки. Ці спритні літальні апарати можуть запропонувати цінні

спостереження в небі вздовж віддалених паркових стежок або дозволити операторам парків закрити небезпечні ділянки стежки, не відправляючи персонал у потенційно небезпечні ситуації для моніторингу умов. Безпілотні літальні апарати, відомі як безпілотні літальні апарати (UAV), широко застосовуються в парках в інших країнах. Деякі менеджери парків висловлюють занепокоєння щодо того, як ця технологія може порушити конфіденційність, але протилежні думки вважають, що використання дронів на відкритому повітрі лише сприятиме громадській безпеці та покращить заходи безпеки.

Дистанційні маячки.

Дистанційні маячки — ще одна технологія безпеки, яка допомагає сім'ям насолоджуватися парком з меншим стресом. Лічильники маяків — це пристрої з підтримкою Bluetooth, які підключаються до смартфона. Батьки можуть взяти напрокат браслет із вбудованим маячком, прив'язати його до свого смартфона та встановити максимальний радіус для бродіння та дослідження дитини. Якщо дитина перевищує максимальну відстань, лунає попереджувальний сигнал, сповіщаючи батьків і дитину відновити з'єднання [81]. Дистанційні маячки можна встановити в різних місцях. За допомогою смартфона можна легко визначити місцезнаходження іншої людини. Ця особливість була широко схвалена батьками, оскільки все, що їм потрібно було зробити, це щоб їхні діти носили браслет, встановили максимальну відстань для своєї дитини, і коли ця відстань буде перевищена, на їх мобільному пристрої вмикатиметься сигнал. Ще одна перевага, яку варто підкреслити — такі маяки збирають величезну кількість даних і вказують на найактивніші години протягом дня та визначають найбільш навантажені дні тижня, що є корисною інформацією для менеджменту парку [82]. Мережі Wi-Fi можуть надавати надзвичайно цінну інформацію про те, як люди використовують мережу. Це може надати працівникам парку важливі демографічні дані щодо їхніх відвідувачів або виявити потенційні нові маркетингові канали на основі онлайн-активності відвідувачів. Технологія камери бачення на опорах освітлення вздовж доріжок може документувати та розрізнити пішоходів, бігунів і велосипедистів, до чого агентства даних не могли легко отримати доступ раніше. Навіть традиційні інструменти збору інформації, такі як опитування,

можна зробити набагато ефективнішими та генерувати набагато більший відсоток відповідей, якщо підключити їх до програми чи інтерактивної цифрової платформи Parks.

Геоогорожі

Це ще одна форма системи моніторингу, яка встановлюється в парках і за кордоном вже є досить широко поширена. Використовуючи RFID (радіочастотну ідентифікацію) або GPS, система створює віртуальну межу навколо реального місця розташування з обмеженням у 200 метрів. Геоогорожі вважаються додатковим рівнем захисту, який дозволяє батькам позбутися хвилювань і розширює параметри безпеки їхніх дітей [82].

Цифрові кіоски та мобільні додатки

Деякі розумні парки також пропонують локальні цифрові дисплеї та мобільні додатки, які рекламують особливості парків і об'єктів і дозволяють людям легко реєструватися на майбутні події та заходи, поки такі пропозиції є головними. Такі зручності одночасно створюють дохід і підвищують відвідуваність. Такі паркові кіоски та додатки також можуть служити інструментами для навчання підлітків і допомагати молодим поколінням навчитися цінувати історію та еволюцію своєї громади. Розгляньте інтерактивні дисплеї та програми, які проведуть користувачів через історію вашої громади, нададуть цікаві факти про місцеву флору та фауну, а також пропонуватимуть інтерактивні ігри та вікторини, які стосуватимуться парку, у якому перебуває користувач.

Стійки для зарядки телефонів

Будь-який парк із підтримкою Wi-Fi має дозволяти людям підтримувати зв'язок завдяки наявності зарядних станцій. У той час, коли здається, що кожне кафе, кав'ярня та термінал аеропорту збільшують кількість зарядних терміналів, не дивно, що громади додають зарядні станції та навіть лавки для зарядки на сонячних батареях до своїх закладів. У деяких випадках ця зручність може бути причиною різниці між тим, хто мешканець вирішує взяти обідню перерву на вулиці чи продовжує сидіти за офісним столом із зарядженим телефоном, поки вони їдять свій обід і гортають свої акаунти в соціальних мережах [81].

Лавки на сонячних батареях.

Не тільки звичайні паркові лавки, але й одна з найбільш прийнятних інновацій для відкритих просторів, лавка на сонячних батареях, яка оснащена бездротовими зарядними панелями та забезпечує WIFI, що дозволяє заряджати спорядження, поки ви відпочиваєте [82].

Ігрові інтеграції.

Однією з найбільших перешкод, з якою стикаються департаменти парків і зон відпочинку, є їх здатність спілкуватися з молоддю, яка проводить більше часу вдома та перед екраном, ніж будь-коли раніше. Завдяки технології доповненої реальності та можливостям гейміфікації дослідження парку молодим людям більше не потрібно вибирати між своїми пристроями та перебуванням на природі. Мобільні ігри, такі як Pokemon Go та інші додатки для схованок і цифрових пошуків скарбів, заохочують соціалізацію та відпочинок на природі, спонукаючи молодих людей шукати колекційні цифрові жетони, які вони можуть знайти у своїй громаді за допомогою технології геолокації. Залучаючи молодих людей до ігор, які є гібридом технологій і екскурсій на природі, керівники місцевих державних парків і зон відпочинку можуть допомогти залучити наступне покоління лідерів громад і продемонструвати важливість парків для громади [80].

Додатки для управління запитами громадян

Технологічне рішення, яке покращує обслуговування мешканців і допомагає в обслуговуванні парку, — це відповідний додаток у системі Смарт і відповідне керування запитами громадян. Такі інструменти дозволяють громадськості повідомляти про спостережені потреби в технічному обслуговуванні з будь-якого підключеного пристрою, усуваючи тривалий і трудомісткий процес здійснення телефонного дзвінка або входу в офіс парку, щоб подати заявку на ремонт вибоїн, очищення доріжок або заміну освітлення. Найсучасніші рішення дозволяють членам спільноти використовувати різноманітні зручні канали зв'язку, щоб повідомляти про ремонт, включаючи телефонні дзвінки, текстові повідомлення, електронну пошту та навіть соціальні мережі. Мешканець може зробити фотографію з геотегом і надіслати

її разом зі своїм запитом, що ще більше спрощує процес ремонту для громадських робіт, парків і місць відпочинку [80].

Доповнена реальність на дитячому майданчику

Нова компанія AR, Viba, представила ігри на ігровому майданчику для дітей, які дозволяють їхнім батькам або супроводжуваним дорослим контролювати та контролювати гру. З міркувань безпеки дорослий активує гру та сканує маркери доповненої реальності на землі, щоб керувати діяльністю своєї дитини, даючи їй можливість вільно блукати на ігровому майданчику [82].

Віртуальна взаємодія та доповнена реальність (AR - Augmented Reality)

У 2023 році віртуальне спілкування змінило правила гри для відділів парків і зон відпочинку. Віртуальні тури, досвід доповненої реальності та інтерактивні програми дозволили керівникам парків і зон відпочинку розширити охоплення та залучити ширшу аудиторію. У 2025-му і наступних роках ми можемо очікувати ще більш складні додатки у сфері доповненої реальності, які покращать досвід відвідувачів і створять нові освітні можливості. Віртуальна взаємодія та доповнена реальність — це не просто трюки, а потужні інструменти для збагачення парку. Розглянемо ці можливі програми AR для наших парків і громадських місць:

Інтерактивні екскурсії: є сенс створювати самостійні екскурсії парками та історичними місцями. Відвідувачі можуть використовувати свої смартфони або окуляри AR, щоб отримати доступ до додаткової інформації, історичних фактів та інтерактивних елементів під час дослідження місцевості.

Освітній досвід: пропонуйте навчальний контент, як-от інтерактивне визначення дикої природи та рослин. Користувачі можуть спрямовувати свої пристрої на рослини чи тварин і отримувати інформацію про них у реальному часі.

Мистецькі інсталяції: мистецькі інсталяції AR можуть привести новий вимір у громадські місця. Ці інсталяції можуть бути тимчасовими чи постійними та можуть змінюватися з часом, забезпечуючи постійний розвиток досвіду.

Навігація та визначення маршруту: програми AR можуть допомогти відвідувачам зорієнтуватися в парку чи громадському просторі, накладаючи

цифрові маршрути в реальному світі. Ця програма вигідна для великих парків або зон зі складним плануванням.

Екологічна обізнаність: підвищуйте екологічну обізнаність, дозволяючи відвідувачам візуалізувати, як може виглядати місцевість після лісовідновлення, або дізнатися про наслідки зміни клімату.

Інтерактивні ігрові майданчики: AR може покращити ігрові майданчики, запровадивши інтерактивні ігри та заходи, які заохочують до фізичної активності та навчання [80].

Історичні реконструкції: цифрові додатки AR можуть відтворювати історичні події або сцени в місці, де вони колись вперше відбулися, дозволяючи відвідувачам відчувати історію більш атракційним способом.

Відкриття публічного мистецтва: виділіть публічні арт-інсталяції в межах спільноти. Користувачі можуть сканувати твір мистецтва, щоб дізнатися про художника, його натхнення та його значення для регіону.

Додатки для фітнесу та вправ: заохочуйте фізичну активність шляхом гейміфікації вправ у громадських місцях. Під час огляду парку користувачі можуть брати участь у полюванні на сміття, займатися фітнесом або іншими видами діяльності.

Просування подій спільноти: так, ви можете використовувати AR як маркетинговий інструмент. Парки та громадські місця можуть використовувати AR для реклами майбутніх подій, концертів або зібрань шляхом створення інтерактивних плакатів або віртуальних листівок.

Оцінка впливу на навколишнє середовище: надає інформацію в режимі реального часу про вплив на навколишнє середовище людської діяльності в парках, як-от сміття чи забруднення. Використовуйте такі дані для підвищення обізнаності та сприяння відповідальній поведінці.

Спостереження за дикою природою: допоможіть тим, хто відвідує парк, помітити та ідентифікувати дику природу в її природному середовищі існування, надаючи освітню та орієнтовану на збереження.

Розповідь із геотегами: дозвольте створювати історії з геотегами або історичні оповіді, до яких користувачі можуть отримати доступ у певних місцях у межах парку, додаючи шар оповідання до середовища.

Оскільки технології продовжують розвиватися, слід очікувати додатків AR, які ідеально поєднуються з природним оточенням, пропонуючи справді захоплюючий досвід.

Зрівноваженість і смарт-інфраструктура.

Лідери парків і зон відпочинку, орієнтовані на навколишнє середовище, за своєю природою зосереджуються на зрівноваженості в кожному процесі. На щастя, серед пересічних жителів зростає усвідомлення питань необхідності зрівноваженого розвитку. Розумна інфраструктура, включаючи енергоефективне освітлення, водозберігаючі технології та системи поводження з відходами, і надалі залишатиметься на передовій у наступних роках. Ці інновації зменшують шкідливий вплив на навколишнє середовище та призводять до економії коштів для муніципальних департаментів у сфері державного сфери господарювання [80].

У 2025 році та надалі ми очікуємо зростання використання наступних елементів інтелектуальної інфраструктури [80]:

Вуличні ліхтарі на сонячних батареях можуть зменшити споживання енергії та викиди парникових газів, одночасно покращуючи безпеку.

Зелені дахи на громадських будівлях або спорудах у парках можуть допомогти регулювати температуру, зменшити споживання енергії, пом'якшити вплив міських теплових островів і забезпечити середовище існування для місцевої дикої природи.

Дощові сади — це озеленені території, призначені для збирання та фільтрації стоку дощової води, що зменшує навантаження на муніципальні дощові системи та покращує якість води.

Велосипедні доріжки та стійки для велосипедів заохочують до екологічних варіантів транспорту, зменшують затори та сприяють фізичній формі.

Зарядні станції для електромобілів на громадських парковках заохочують використання електромобілів, зменшуючи викиди та пропагуючи чистіший транспорт.

Громадські сади в парках надають мешканцям можливість вирощувати їжу, сприяти місцевому сільському господарству та посилювати залучення громади.

Екологічні громадські туалети в наших парках і громадських місцях з водоефективним обладнанням, системами відновлюваної енергії та переробкою неякісної води в громадських туалетах можуть значно зменшити споживання води та енергії.

Системи мікромережі в критично важливих громадських об'єктах, таких як притулки для надзвичайних ситуацій або громадські центри, можуть забезпечити безперервне електропостачання під час відключень і сприяти енергетичній стійкості.

Розумна інфраструктура приносить користь навколишньому середовищу та допомагає владі парків краще управляти ресурсами. Очікуйте постійного прогресу в рішеннях щодо відновлюваних джерел енергії, автоматизованих системах управління водою та стратегіях зменшення відходів, які зроблять парки більш екологічними та економічно ефективними.

Прийняття рішень на основі даних

Використання потужності даних уже давно є наріжним каменем для ефективного управління парком, але з обмеженими бюджетами та ресурсами воно залишається життєво важливим. У 2023-2024 рр. інструменти аналізу даних надали інформацію про поведінку відвідувачів, використання закладів і ефективність програми. У 2025 році можна очікувати ще більш складні аналітичні платформи, які пропонують дані в реальному часі, дозволяючи фахівцям парків і зон відпочинку приймати обґрунтовані рішення та адаптуватися до мінливих потреб. Уявіть, що можна зробити за допомогою таких інструментів:

➤ *ГІС (географічні інформаційні системи):* такі ГІС-платформи, як Esri ArcGIS, можуть допомогти відділам парків і зон відпочинку керувати, аналізувати та візуалізувати просторові дані. Використовуйте інструменти ГІС для вибору місця, картографування маршрутів і об'єктів, моніторингу змін навколишнього середовища тощо.

➤ *Програмне забезпечення для управління активами:* ці платформи, такі як Cityworks або Cartegraph, допомагають відстежувати та підтримувати активи парку, такі як дитячі майданчики, лавки та споруди. Вони забезпечують прогнозне технічне обслуговування, керування робочими замовленнями та оптимізацію витрат.

➤ *Аналітика досвіду відвідувачів:* ці інструменти можуть надати розуміння поведінки та вподобань відвідувачів. Використовуйте дані про досвід відвідувачів, щоб покращити обслуговування відвідувачів, покращити планування парків і оптимізувати маркетингові зусилля.

➤ *Системи бронювання та Booking Systems:* такі платформи, як система CivicPlus® Recreation Management, пропонують аналітику для оптимізації резервування паркових об'єктів, планування програм і планування місткості.

➤ *Аналітика безпеки та спостереження:* вдосконалені системи спостереження використовують штучний інтелект і аналітику для підвищення безпеки парку шляхом виявлення незвичайної поведінки або потенційних загроз.

➤ *Інструменти бюджетного та фінансового аналізу:* фінансові звіти з програмного забезпечення для управління відпочинком допомагають керівникам відділів керувати бюджетами, відстежувати витрати та приймати фінансові рішення на основі даних.

➤ *Системи моніторингу погоди та навколишнього середовища:* служби моніторингу погоди надають дані про погоду та якість повітря в реальному часі. Використовуйте дані про погоду, щоб приймати рішення щодо безпеки та коригувати програмування відповідно до факторів навколишнього середовища.

➤ *Керування та архівування соціальних медіа*: такі інструменти, як рішення для архівування соціальних медіа CivicPlus, можуть допомогти відстежувати настрої та виконувати запити на публічні записи.

➤ *Управління волонтерами та персоналом*. Інструменти управління відпочинком, які допомагають спланувати волонтерів, можуть допомогти оптимізувати продуктивність робочої сили та покращити кадрові рішення. Додатковий вміст: дізнайтеся, як залучити молодь до волонтерських заходів у громаді [80].

Дані інструменти і технології є ключем до покращення паркових послуг і їх більшої адаптації до потреб громади, що сприяє ефективнішому використанню бюджетних коштів. Слід шукати розширені інструменти аналізу даних, які надають дані в реальному часі, прогностичний аналіз і зручні інтерфейси, що дозволяє менеджерам парку приймати рішення на основі даних, які покращують враження відвідувачів від відвідування парків. CivicPlus® — це чудовий вибір із найсучаснішого програмного забезпечення для парків і зон відпочинку для всіх потреб відповідного відділу, включаючи підготовку відповідних інструкторів.

Соціальні медіа самі по собі надають масу переваг. Він може слугувати власним каналом маркетингу та просування. Коли відвідувачі діляться своїми фотографіями та залишають коментарі про чудовий час, вони мотивують своїх друзів і підписників приєднатися до веселощів. Навіть якщо хтось не може кинути те, що він робить, і відправитися в парк, насіння майбутнього відвідувача парку було посіяно. Унікальна мистецька виставка Flying Shard на Першинг-сквер у центрі Лос-Анджелеса є чудовим прикладом [65,66]. Ефектна, масивна, рухома скульптура стала вірусною в соціальних мережах. Фотографії та коментарі змусили тисячі відвідати виставку та відвідати Першинг-сквер під час і після виставки. Люди приїхали з передмістя, а працівники прилеглих офісних будівель вперше відвідали парк завдяки висвітленню в соціальних мережах.

Таким чином, традиційне бачення парків і зон відпочинку розвивається і диверсифікується в міру розвитку та зміни потреб і інтересів мешканців, які за позитивні враження все більше готові платити, що відповідає засадам

впровадження економіки вражень, для чого саме парки є вдячною сферою такого впровадження. Серед паркових професіоналів залишається контингент пуристів — тих, хто переконаний, що технологіям не місце в парку, який має бути притулком, місцем, де можна втекти від швидкого темпу нашого технічного життя. Пуристам парків, які хочуть і надалі пропонувати незайману природу як основі для відпочинку і рекреації, можливо доведеться піти на компроміс між технологіями та природою, перш ніж ізолювати себе від майбутніх поколінь, які очікують, що доступність нових технологій буде плідною.

Найпоширеніші сучасні технічні послуги мають досить очевидні переваги. Wi-Fi дозволяє споживачеві, який завжди на зв'язку, підтримувати свій онлайн-спосіб життя в межах парку, залучаючи медіа — соціальні та інші — і залишаючись на зв'язку з роботою та родиною. Стійки для заряджання — це приємні зручності, які забезпечують роботу розумних пристроїв. Власні програми, розроблені для парку, можуть інформувати відвідувачів про заходи в певному парку, а також про інші заходи в системі, про які відвідувач навіть не знав, і дають їм можливість зареєструватися на події або забронювати місце. Новий додаток, який виявився успішним у Лос-Анджелесі, дозволяє відвідувачам парку попереджати персонал про ділянки парку, які потребують негайного догляду або очищення. Це допомагає паркам ефективніше вирішувати ці проблеми та демонструє відвідувачам чуйність і відданість обслуговуючого персоналу парку.

Результати проведених опитувань 100 користувачів парками, але не в Україні, а в центральному регіоні Польщі (województwo Olsztyńsko-Mazurskie), цілком можуть бути придатними для використання в процесі впровадження інноваційних технологій у досліджуваній Природоохоронній рекреаційній установі парку-пам'ятці садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Стрийський парк».

Соціальні очікування щодо парків чітко диференційовані залежно від статі та віку респондентів [57, с.4].

Очікування респондентів 15-30 років:

парк має бути не лише місцем для прогулянок, а й для занять спортом, де можна підвищити фізичну форму за допомогою фізичних навантажень;

парк має бути місцем для зустрічей з друзями, для спільного проведення часу та відпочинку;

парк має бути місцем для проведення заходів просто неба, таких як концерт чи різного роду шоу;

парк обладнати велостоянками, за рахунок велосипедистів, які охоче відвідують ці території. Крім того, біля парку має бути стоянка для автомобілістів та зупинки громадського транспорту;

парк має бути відкритим і не огороженим. Для підвищення безпеки необхідно було б запровадити частіші патрулі міліції чи міської охорони, або, можливо, моніторинг об'єкта;

покращувати стан зелених насаджень у парках та розвивати інфраструктуру рекреації та відпочинку [57, с.4].

Очікування людей 31-60 років:

парк повинен виконувати рекреаційну та релаксаційну, а також дидактичну та освітню функцію;

у парку облаштувати дитячий майданчик, велодоріжки, спортивне обладнання;

біля парку має бути стоянка для автомобілів;

найпоширенішими елементами парку є водойми та фонтани;

більшість парків мають бути відкритими, лише ті, що вважаються небезпечними, мають бути огорожені та закриті на ніч. Для підвищення безпеки слід запровадити частіші патрулі поліції чи муніципальної варти;

парки мають інвестувати у покращення стану зелених насаджень та розвиток інфраструктури відпочинку та дозвілля [57, с.4].

Очікування вікової групи старше 60 років:

парк має бути місцем для відпочинку на лоні природи, а не для світських зустрічей чи культурних заходів просто неба;

найпоширенішими елементами парку є водойми, фонтани та альтанки;

парки мають бути відкритими, а для підвищення безпеки достатньо запровадити частіші патрулі поліції та муніципальної варти [57, с.4].

На думку всіх респондентів, парки повинні відрізнитися за схемою їх розвитку та атракціонами, які вони пропонують.

Уявіть собі загальноміську систему розумних парків. Відвідувачі, які входять до парків зі своїх будинків або міських робочих приміщень, залишаючись безперебійно підключеними до Wi-Fi зі своїми пристроями та, відповідно, зі своїми родинами та робочими обов'язками, насолоджуючись сонячним світлом і свіжим повітрям. Користувачі парку дізнаються про паркові події та заходи та реєструються на них за допомогою додатків для смартфонів або інтерактивних цифрових дисплеїв. Діти довше й енергійніше грають на розумних ігрових майданчиках, пов'язаних із ігровими програмами на телефонах їхніх батьків, які повністю заряджаються на парковій лавці, що працює від сонячних батарей. Інші діти різного віку використовують додатки, схожі на Pokemon GO, щоб спілкуватися з природою, вивчати та розвивати зв'язок із нею, розвиваючи любов до парків і природи на все життя під час гри.

Парки, які використовують технології для залучення та надихання громадян, є багатообіцяючим трендом, який поєднує красу природи з могутністю сучасних технологій. Парки можуть збільшити залучення відвідувачів і сприяти більшій повазі до навколишнього середовища, інтегруючи технологічні рішення, такі як інтерактивні програми, віртуальні тури та доповнену реальність. Ця стратегія працює як інструмент для екологічної освіченості та збереження природного середовища як єдиного на нашій планеті джерела життя людини на додаток до звернення до технічно підкованої молоді. Це приносить користь як планеті, так і любителям парків Впровадження навіть хоча би кількох невеликих технологічних пропозицій у парках і зонах відпочинку відкриває потенціал для ще більшого впровадження технологічних об'єктів, збільшення на основі цього доходів і встановлення та розвитку і диверсифікації взаємодії з різними поколіннями.

ВИСНОВКИ

Цивілізаційні зміни способу життя мешканців міста виливаються в гостру соціальну потребу у рекреації та відпочинку, характерну для кожної епохи та часу. Забезпечення якісних рекреаційних місць (для повсякденного та святкового відпочинку) в урбанізованих територіях стає все більш актуальним. Мешканці міст найчастіше шукають такі можливості поблизу місця проживання через інтенсивний ритм життя та зростаючі комунікаційні труднощі (інтенсивний автомобільний трафік та збільшення часу в дорозі до привабливих місць відпочинку за містом).

Парки як штучні утворення відіграють важливу роль у налагодження відповідного рівня життєдіяльності людей. Ефективність функціонування парків залежить від рівня виконання ними їх основних функцій. В цьому плані вирішальну роль може відіграти підвищення рівня атракційності парків для тих, на кого вони розраховані, що потребує застосування відповідних нових технологій і моделей розвитку. в першу чергу – економіки вражень. Крім того, чинником підвищення ефективності функціонування парків об'єктивно є економічно обґрунтоване раціональне використання бюджетних коштів, призначених на розвиток парків і паркової інфраструктури.

Зрівноважений розвиток міст, органів місцевого самоврядування, регіонів – справедливо визначений роками як окремий пріоритет – сприймається в Україні насамперед через призму проєкологічних інвестицій, що розуміються як: рішення, що підвищують енергоефективність, технології, що зменшують викиди газу та пилу, більш ефективна переробка опадів, енергозберігаючі та екологічно чисті засоби масового транспорту та ін. Проте розвиток виключно на інвестиціях у «технічну сферу» ніколи не буде повністю зрівноваженим.

Парки є безцінним надбанням громадського простору, що забезпечує жителів місцем для відпочинку, рекреації та соціальної інтеграції. Міські парки відіграють ключову роль у покращенні якості життя міських громад, починаючи від ролі стоянок для велосипедів у просуванні здорового способу життя, через біорізноманіття та закінчуючи освітніми та соціальними функціями. Інвестиція

у розвиток та утримання парків – це інвестиція у здоров'я та добробут мешканців міста.

У контексті викликів, які мінливий світ ставить перед нами у прагненні жити в гармонійному, красивому та корисному для здоров'я середовищі, слід зазначити, що наша країна все ще потребує багато добре підготовлених спеціалістів, особливо у сфері ландшафтної архітектури, які зможуть виправдати зростаючі очікування. А постійне зростання значення цієї галузі пов'язано з динамічними змінами у сфері формування навколишнього середовища та його впливом на якість життя населення планети, більшість з якого вже проживає в містах. Залишається лише сподіватися, що в Україні захист навколишнього середовища та протидія зміні клімату з часом стануть більш міждисциплінарними.

Підвищення ефективності використання бюджетних коштів такими установами як «Стрийський парк», виходячи із результатів проведеного дослідження, полягатиме в значній мірі у диверсифікації напрямів діяльності та відповідному забезпеченні їх необхідними технологіями та технічними засобами і кваліфікованим персоналом. Особливо результативним у плані підвищення ефективності використання бюджетних коштів видається впровадження нових, в т.ч. рекреаційних технологій та покращення організації роботи парку.

Процес функціонування міського парку потребує розуміння та поєднання інтересів як суспільства, так і природи. Управління цим типом об'єктів має базуватися на політиці зрівноваженого розвитку. Комплексний підхід до розвитку парків сприятиме комплексному вирішенню питань їх благоустрою в сучасній Україні і свідчитиме про ефективне використання бюджетних коштів. Сприяння розвитку парків з точки зору їх екологічної, соціальної та економічної значущості матиме певний позитивний вплив на відповідні сфери, а саме: 1. Соціальну сферу: підвищення якості відпочинку в парках; набуття нових можливостей для покращення соціального добробуту через функціонування відповідних програм у діяльності парків; часткове перенесення соціального життя в природний простір парків у вимушеній ізоляції; підвищення рівня

санітарного та епідемічного благополуччя населення; підвищення інклюзивності суспільного життя через врахування потреб усіх категорій людей. 2. Екологічна сфера: підвищення якості екологічної функції парків через інституційне регулювання окремих груп екосистемних послуг, можливість безпосереднього впливу на соціальні та екологічні проблеми міста. 3. Економічна сфера: додаткові фінансові ресурси у сфері управління парком, створення нових робочих місць та сприяння новим економічним зв'язкам.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бюджет. URL: <https://mof.gov.ua/uk/budget>.
2. Бюджетна класифікація. URL: <https://openbudget.gov.ua/budget-literacy/budget-system/classification/incomes>.
3. Бюджетна система України. URL: <https://openbudget.gov.ua/budget-literacy/budget-system/classification>.
4. Бюджетний кодекс України. Документ 2456-VI. Редакція від 21.09.2024. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#n191>.
5. Вернігорова Н.В. Аналіз організаційно-економічного забезпечення міських парків України на основі опитувань. *Economics and Law*. №3 (66). Київ, 2022. С.85-96
6. Вернігорова Н.В. Інституційні новації розвитку міських парків в Україні. *Економічний журнал Одеського політехнічного університету*. 2023. № 2 (24). С. 35-43. URL: <https://economics.net.ua/ejopu/2023/No2/35.pdf>. DOI: 10.15276/EJ.02.2023.4. DOI: 10.5281/zenodo.8128451
7. Глосарій. URL: <https://spending.gov.ua/web/guest/glossary>.
8. Запровадження рекреаційних технологій у парковій індустрії. 2010. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/culture/10628/>.
9. Парки України. 2023. URL: <https://travel-guide.in.ua/uk/article/60/parki-ukrayini>.
10. Рішення № 304 Львівської міської ради від від 13.04.2017 Про внесення змін до рішення виконавчого комітету від 03.09.2010 № 1192. URL: [https://www8.city-adm.lviv.ua/Pool/Info/doclmr_1.NSF/\(SearchForWeb\)/AD83698DC8D0ED2BC22581020026A825?OpenDocument](https://www8.city-adm.lviv.ua/Pool/Info/doclmr_1.NSF/(SearchForWeb)/AD83698DC8D0ED2BC22581020026A825?OpenDocument)
11. Свірко С.В. Бухгалтерський облік у бюджетних установах: методологія та організація. К. : КНЕУ, 2013. 243 с
12. Ткач Л.І. Економіка лісового і садово-паркового господарства : конспект лекцій для студентів денної форми навчання освітнього рівня «бакалавр» за спеціальністю 206–Садово-паркове господарство. Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2018. 47 с.

13. Топ-10 цікавих парків Європи. 2024. 07. URL: <https://klr.com.ua/blog/top-10-tsikavykh-parkiv-yevropy>.
14. Фінансова реструктуризація в Україні: проблеми і напрями : [монографія] / В. Федосов, В. Опарін, С. Львовчкін; Мін-во освіти і науки України, КНЕУ. К. : КНЕУ, 2012. 387 с.
15. Фрич Р.М. Ознаки бюджетних установ як суб'єктів фінансового права. *Держава та регіони. Серія «Право та державне управління»*. 2012. № 2. С. 115–119.
16. Bateson J.E.G., *Managing Service Marketing. The Dryden Press*, 1989, 326 p.
17. Beckett Fr.. National parks: difficult choice. *UNESCO Courier*. 1994. No. 6. p. 23-25.
18. Berry L.L., Zeithaml V.A., Parasuraman A., Quality counts in services, too. *Business Horizons* / May-June 1985, 256 s.
19. Bittel L.R. (1994): *Krótki kurs zarządzania*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
20. Bruner A.G., Gullison R.E., Rice R.E. & B.da Fonseca G.A. 2000. Effectiveness of Parks in Protecting Tropical Biodiversity, *Science* 291:125-128.
21. Budżetowanie – istota, funkcje, rodzaje i wyzwania. URL: https://www.controlling_irachunkowosc.pl/controlling/budzetowanie-istota-funkcje-rodzaje-i-wyzwania.
22. Cabała P. (2007): *Wprowadzenie do prakseologii. Przegląd zasad skutecznego działania*. Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej, Kraków.
23. Co Polacy myślą o parkach miejskich? URL: http://forumsamorzadowe.pl/aktualnosci/2961,,,co_polacy_mysla_o_parkach_miejskich.html.
24. CPRA ACPL. [Електронний ресурс]. URL: <https://cptra.ca/about/what-is-cpra>.

25. Crompton J.L., MacKay K.J., Fesenmaier D.R. Identifying Dimensions of Service Quality in Public Recreation. *Journal of Park and Recreation Administration*. 1991, 9(3), 18-27.
26. Daszkowska M., Usługi. Produkcja, rynek, marketing, PWN, Warszawa 1998, 346 s.
27. Dietl J., Gasparski W. (1997): Etyka biznesu. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.
28. Drucker P.F. (1963): Managing for Business Effectiveness. „Harvard Business Review”, Vol. 41, №. 3, s. 53-60.
29. Drucker P.F. (1994): Praktyka zarządzania. Biblioteka Nowoczesności, Warszawa.
30. Dylewski M., Budżetowanie w sektorze komercyjnym i samorządowym, Fundacja na rzecz Uniwersytetu Szczecińskiego, Szczecin, 2004.
31. FORTUNA-ANTOSZKIEWICZ, B.: Roślinność w kompozycji przestrzennej: wartości i zachowanie dziedzictwa. Wydawnictwo SGGW, Warszawa 2019.
32. Fortuna-Antoszkiewicz, B.; Łukasziewicz, J.; Wiśniewski, P. Przekształcenia kompozycji szaty roślinnej parku śląskiego w chorzowie po 60 latach. Teka komisji urbanistyki i architektury pan, oddział w krakowie 2017 tom xlv: 193–215.
33. Fortuna-Antoszkiewicz, B.; Łukasziewicz, J.; Rosłon-Szeryńska, E.; Wiśniewski, P.; Wysocki, Cz.: Invasive species and maintaining biodiversity in the natural areas - rural and urban - subject to strong anthropogenic pressure. *Journal of ecological engineering*. 2018(a) 19(6): 14-23.
34. Fortuna-Antoszkiewicz, B.; Łukasziewicz, J.; Wiśniewski, P. Stan zachowania i walory krajobrazowe przywodnych zadrzewień topolowych kanału żerańskiego - metodologiczne studium przypadku. *Mazowsze studia regionalne* 2018(b), 27: 81-102.
35. Gasparski W. (2008): Decyzje i etyka. Normy uczciwości. „Decydent & Decision Maker”, nr 74. URL:

http://www.decudent.pl/archiwum/wydanie_17/decyzje-i-etyka_102.html (dostęp: 5.01.2015).

36. Gąsior E. 2010. Efektywność wykorzystania środków publicznych. Wybrane problemy. *Prace naukowe Uniwersytetu ekonomicznego we Wrocławiu*. nr 144, 142-156.

37. Guziejewska B. Efektywność finansów samorządu terytorialnego, *Gospodarka Narodowa*, 2008. № 5-6.

38. Hamann P.M., Schiemann F., Bellora L., Guenther T.W. (2013): Exploring the Dimensions of Organizational Performance: A Construct Validity Study. „*Organizational Research Methods*”, Vol. 16, No. 1, p. 67-87.

39. Henri J.F. (2004): Performance Measurement and Organizational Effectiveness: Bridging the Gap. *Managerial Finance*”, Vol. 30, No. 6, p. 93-123.

40. Interpretacja pojęcia rekreacji zaproponowana przez autorkę nawiązuje do sposobu definiowania organizacji w naukach o zarządzaniu. S. Marek, M. Białasiewicz, red., *Podstawy nauki o organizacji*, PWE, Warszawa 2008, 327 s.

41. Jankowski D. *Pedagogika kultury. Studia i koncepcje*, Impuls, Kraków 2006, s.170-171.

42. Jankowski K., Truba M., Wyrębek H., Cisek M. Prawno-siedliskowe aspekty zarządzania parkami miejskimi. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo-humanistycznego w Siedlcach*, Nr 103, Seria: Administracja i Zarządzanie, 2014, s.39-47.

43. Jarzębowski S., 2014, Metody oceny efektywności przedsiębiorstw – porównanie wyników, *Roczniki Naukowe Stowarzyszenia Ekonomistów Rolnictwa i Agrobiznesu*, tom XVI, zeszyt 6

44. Kacprzyk W., 2009: Parki – oczekiwania społeczne. [w:] *Zieleń miast i wsi, współczesna i zabytkowa*. Pod red. M. E. Drozdek. s. 96-102.

45. Kafel T., Ziębicki B. (2009): Wymiary i kryteria oceny efektywności organizacji pozarządowych. W: *Organizacje komercyjne i niekomercyjne wobec wzmożonej konkurencji oraz wzrastających wymagań konsumentów*. Red. A. Nalepka, A. Ujwary-Gil. WSB-NLU, Nowy Sącz.

46. Kelly J.R. Leisure. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1982.
47. Kielbasiewicz-Drozdowska I. Teoria i metodyka rekreacji. Zagadnienia podstawowe, red. I. Kielbasiewicz-Drozdowska, W. Siwiński, AWF Poznań 2001, 246 s.
48. Kondalkar V.G. (2010): Organization Effectiveness and Change Management. PHI Learning Pvt. Ltd.
49. Kotarbiński T. (1971): Niektóre zagadnienia epistemologii pragmatycznej. W: Problemy efektywności badań naukowych. Materiały sympozjum naukoznawczego 26 XI 1970. WAP, Warszawa.
50. Kowal W. (2013): Skuteczność i efektywność – zróżnicowanie i aspekty interpretacji. „Organizacja i Kierowanie”, nr 4 (157), s. 11-23
51. Kozuń-Cieślak G. (2013) Efektywność – rozważania nad istotą i typologią. Kwartalnik „KES Studia i Prace”, nr 4 (16).
52. Lead. Connect. Reinvent. BCRPA Annual Report 2020/21. P. 24. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.bcrpa.bc.ca/media/306688/ar-2020-21.pdf>
53. Legislation and regulations affecting scenic overflights above national parks: Hearing before the subcomm. on aviation of the Comm. on publ. works a. transportation. House of representatives, 103d Congr., 2d sess., July 27, 1994. — Washington: Gov. print. off., 1994. 641p.
54. *Łukasziewicz J.* Zieleń a zdrowie i wypoczynek człowieka. <https://raport.togetair.eu/ziemia/przyroda-i-ochrona-srodowiska/zielen-a-zdrowie-i-wypoczynek-czlowieka>.
55. March J.G., Sutton R.I. (1997): Organizational Performance as a Dependent Variable. „Organization Science”, No. 8, p. 697-706.
56. NRPA agency performance review. (2021). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.nrpa.org/publications-research/researchpapers/agency-performance-review>.
57. Nowak-Rzasa M., 2009: Współczesne funkcje parków miejskich w aspekcie oczekiwań społecznych. „Nauka Przyroda Technologie”, t. 3 z. 1, s.1-5.

58. Nowosielski S. (2008): Skuteczność i efektywność realizacji procesów gospodarczych. W: Efektywność funkcjonowania szkół wyższych. Red. T. Dudycz, Z. Wilimowska. Indygo Zahir Media, Wrocław.
59. Nowak E., Budżetowanie kosztów, CEET, Warszawa. 2001.
60. Our park and recreation story. 2021 NRPA Annual Report. Florida, 2021. 127 p.
61. Park miejski – zielone serce miast. URL: <https://inspirowaninatura.pl/rola-parkow-przestrzeni-miejskiej/>.
62. Park Stryjski. URL: https://pl.wikipedia.org/wiki/Park_Stryjski
63. Parki jako essencja przestrzeni publicznej: znaczenie i funkcji. URL: <https://avastudio.com.pl/parki-jako-esencja-przestrzeni-publicznej-znaczenie-i-funkcje/>
64. Park Stryjski - najpiękniejszy park we Lwowie. URL: <https://www.kresy.com/ns,Park-Stryjski-najpiekniejszy-park-we-Lwowie>
65. Parks and Recreation Foundation. URL: https://www.prfj.or.jp/english/human_resources_development.html.
66. Parks using technology to engage and inspire. 2017. URL: <https://www.nrpa.org/parks-recreation-magazine/2017/may/parks-using-technology-to-engage-and-inspire/>
67. Piosik A., Zasady rachunkowości zarządczej, PWN, Warszawa 2006.
68. Pritchard R.D. (1990): Measuring and Improving Organizational Productivity: A Practical Guide. Greenwood Publishing Group, 423 p.
69. Pszczołowski T. (1978): Mała encyklopedia prakseologii i teorii organizacji. Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław-Warszawa-Kraków
70. Przedsiębiorstwa państwowe – istota, typologia, działanie. 2022. URL: <https://businessinsider.com.pl/gospodarka/makroekonomia/czym-charakteryzuja-sie-przedsiębiorstwa-panstwowe-jak-funkcjonuja/8zqrdf1>
71. Pyszka A. Istota efektywności. Definicje i wymiary. Studia Ekonomiczne. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego w Katowicach*, Nr 230. 2015. 13-25
72. Roberts K. Leisure, (2nd ed.), Langman London, 1981.

73. Rola przyrody w zdrowiu mieszkańców miasta: jak zieleń wpływa na jakość życia w środowisku miejskim. 2024. URL: <https://www.zurawm3.pl/przyroda-i-parki/rola-przyrody-w-zdrowiu-mieszkanow-miasta-jak-zielen-wplywa-na-jakosc-zycia-w-srodowisku-miejskim/>.
74. Sundstrom E., Altman I. (1989): Physical Environments and Workgroup Effectiveness. W: Research in Organizational Behavior. Red. L.L. Cummings, B. Staw, Vol. 11, s. 175-209.
75. Siwiński W. Pedagogika czasu wolnego rekreacji i turystyki, Wydawnictwo Polski Dom Wydawniczy „Ławica”, Poznań 1999, 327 s.
76. Skrzypek E. (2000): Jakość i efektywność. Wydawnictwo UMCS, Lublin.
77. Sokołowski S.J. (1971): Analiza ogólnego pojęcia nauki i efektywności badań naukowych. W: Materiały symposium naukoznawczego 26 XI 1970. WAP, Warszawa.
78. Stiglitz J.E., Economics of the Public Sector, Princeton University Press, Princeton 2000
79. Talebnia G., Dehkordi B.B. (2012): Study of Relation between Effectiveness Audit and Management Audit. „GSTF Business Review” Aug., p. 92-97.
80. Tech trends in parks and recreation: 2023 and beyond. 2023. URL: <https://www.civicplus.com/blog/pr/6-tech-trends-in-parks-and-recreation-from-2023-and-what-to-look-for-in-2024/>.
81. The latest tech advancements impacting parks and rec management. 2022. URL: <https://www.civicplus.com/blog/pr/parks-and-rec-tech-advancements/>
82. The relationship between parks recreation and digital integration. 2019. URL: <https://www.planradar.com/parks-and-recreation-facilities/>
83. UNAP - UNITED NATIONS ASSOCIATION POLAND: Zrównoważony rozwój miast w Polsce - od teorii do praktyki. Agenda 2030: Polska dla Zrównoważonego Rozwoju, 2021.
84. Vanclay J. K. The Effectiveness of Parks. Science, 2001. 293(5532):1007. DOI:[10.1126/science.293.5532.1007a](https://doi.org/10.1126/science.293.5532.1007a)

85. Vernihorova N. Urban Parks as an Innovative Social Space and a Factor of Social and Environmental Welfare. Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Series "Economics". Vol. 8, № 4, 2021. P. 69-78
86. Winiarski R., red., *Rekreacja i czas wolny*, Oficyna Wydawnicza Łośgraf, Warszawa 2011, 235 s.
87. Zieleniewski J. (1975): *Organizacja i zarządzanie*. PWN, Warszawa.
88. Ziębicki B., 2006, *Próba modelowego ujęcia pomiaru efektywności organizacji usług instytucji użyteczności publicznej*, *Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie*, № 713.
89. <https://opendata.city-adm.lviv.ua/dataset/finansova-zvitnist-stryiskyi-park-za-2021-rik/resource/83e7a9ae-b631-4d6b-9269-c0c8614098a5>;
90. <https://data.gov.ua/dataset/finansova-zvitnist-stryiskyi-park-za-2023-rik>
91. Природоохоронної рекреаційної установи парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Стрийський парк». [<https://opendata.city-adm.lviv.ua/dataset/finansova-zvitnist-stryiskyi-park-za-2021-rik/resource/83e7a9ae-b631-4d6b-9269-c0c8614098a5>]; [https://data.gov.ua/dataset/finansova-zvitnis t-stryiskyi-park-za-2023-rik](https://data.gov.ua/dataset/finansova-zvitnis-t-stryiskyi-park-za-2023-rik)]

ДОДАТКИ

Вихідні дані з фінансових звітів Природоохоронна рекреаційна установа парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Стрийський парк» за 2021,2022 та 2023 рр.*			
Бюджетні асигнування	12458195	16193938	17286176
Доходи від надання послуг	0	0	0
Доходи від продажу активів	0	0	0
Фінансові доходи	0	0	0
Інші доходи від обмінних операцій	0	0	3162144
Усього доходів від обмінних операцій	12458195	16193938	20448320
Інші доходи від необмінних операцій	341295	194807	178740
Усього доходів від необмінних операцій	341295	194807	178740
Усього доходів	12799490	16388745	20627060
Витрати на виконання бюджетних програм	13388298	17391884	18098679
Усього витрат за обмінними операціями	13388299	17391884	18098679
Усього витрат за необмінними операціями	0	0	810
Усього витрат	3388299	17391884	18099489
Профіцит/дефіцит	-588809	-1003139	2527571
Оборона	0	0	0
Громадський порядок	0	0	0
Економічна діяльність	0	0	0
Охорона навколишнього природного середовища	199000	0	0
ЖКГ	3307891	6936649	756506
Охорона здоров'я	0	0	0
Духовний та фізичний розвиток	9881408	10455235	105344290
УСЬОГО	13388299	17391884	18099489
Витрати на оплату праці	7215599	8131349	8231495
Відрахування на соціальні заходи	1556199	1775039	1774276
Матеріальні витрати	3966224	6811006	7047944
Амортизація	650276	674490	1044964
Усього	13388299	17391884	18098679

Додаток Б

Анкета для опитування відвідувачів Природоохоронної рекреаційної установи парку-пам'ятка садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення «Стрийський парк» на предмет оцінки ними рівня виконання нею своїх функцій.

№	Питання	«Так»	«Ні»
1	Чи задоволені Ви рівнем забезпечення реалізації можливості вийти з парку задоволеним і відпочилим?		
2	Чи задоволені Ви рівнем забезпечення реалізації можливості відокремитись від повсякденного життя і прогулятись алеями парку без ризику провести час у натопті?		
3	Чи задоволені Ви рівнем забезпечення реалізації можливості займатись спортом і оздоровлюватись?		
4	Чи задоволені Ви рівнем забезпечення реалізації можливості культурно розважатись і підвищувати рівень своєї культури?		
5	Чи задоволені Ви рівнем забезпечення реалізації можливості чогось навчитись в плані пізнання певних невідомих раніше інформацій про природу і збагатитись духовно та морально?		
6	Чи задоволені Ви рівнем забезпечення реалізації можливості відчувати себе в парку безпечно і спокійно?		
7	Чи задоволені Ви рівнем забезпечення реалізації можливості		